

PEÇA FIE
(+ disquet)

JOAN GOMIS

LES ONG I LA SOCIETAT DEMOCRÀTICA

INDEX

INTRODUCCIÓ

BATEIG A SAN FRANCISCO

HISTÒRIA DELS DRETS HUMANS

DEFENSORS DELS DRETS HUMANS

PER EXEMPLE CATALUNYA -AMB ESPANYA AL FONS

APORTACIONS POSITIVES DE LES ONG

ERRORS I LÍMITS DE LES ONG

MIRADA AL FUTUR

BIBLIOGRAFIA

INTRODUCCIÓ

L'aparició i expansió de les anomenades Organitzacions No Governamentals és una realitat recent. Posterior a la Segona Guerra Mundial a Europa i a l'Amèrica del Nord. Més tardana a Catalunya i a Espanya. Encara més nova a la majoria dels països del Sud. És una realitat recent i crec que d'importància notable.

Com a nova ofereix molts aspectes suggestius per a l'estudi, i lògicament és sovint mal coneguda. No es pot dir que sigui avui dia un tema inèdit, però alhora és veritat també que hi ha encara poca cosa sistemàtica i àmplia escrita sobre ell entre nosaltres. En català no s'ha publicat cap llibre sobre les ONG, o només algun amb unes referències en el capítol final. Escrits i publicats en castellà hi ha alguns llibres a Espanya, poc més de mitja dotzena, i tot ells sobre les ONG de desenvolupament, que pel seu treball al Tercer Món són les més conegudes i les que la gent acostuma a identificar com les ONG. Però no són les úniques ni esgoten pas la qüestió, com espero que mostrin aquestes pàgines.

Quan i per què van néixer? Ja tenen, i segurament en tindran prou més, la seva incidència i poden ser una eina nova de característiques pròpies en la societat democràtica. Enriqueixen o poden enriquir el funcionament d'aquesta? Si fos així, com, i amb quins límits? Són un nou instrument d'opinió pública, i eina en la participació democràtica? O bé són una realitat potser fugissera, fruita de les circumstàncies d'un temps, secundària en el seu significat, i fins i tot les seves possibles

virtualitats negatives podrien ofegar les positives? Corresponen només a unes onades sentimentals comprensibles o poden ser uns instruments polítics en la lluita pels drets humans?

Aquests són els temes principals del meu treball. Per diverses circumstàncies que he explicat amb detall en el llibre de memòries "Solidaritats viscudes", em vaig trobar o em vaig posar, o les dues coses alhora, en un lloc que em va permetre jugar un paper en el naixement de les ONG a Espanya, i també en el seu desenvolupament aviat ràpid. Va ser lògic doncs que reflexionés sobre aquestes realitats que m'ocupaven, en una nova mostra de la interdependència continuada entre pensament i acció, teoria i pràctica. I va arribar un dia que em semblà interessant exposar les conclusions intel·lectuals de la meva experiència vital. I vaig començar a pensar en escriure aquest llibre.

Com que les ONG són ja una realitat força àmplia, és lògic que m'hagi limitat a uns aspectes en aquest estudi. N'hi ha molts altres que queden fora, i no he pretès fer una obra d'ambició més global. Suposo que força gent la anirà fent fins que la bibliografia sobre les ONG tingui un veritable gruix, i potser jo mateix tracti en el futur d'alguna qüestió. En el meu llibre hi ha dades d'una història viscuda, però no és pas una història de les ONG, ni de cap dels camps diversos on actuen. M'he centrat en el panorama català, que és el que conec millor, però crec que resulta obvi que una persona activament interessada pel treball de les ONG sigui internacionalista. Encara que m'he relacionat sovint amb ONG del Sud, no en dic pràcticament res perquè no conec prou el seu panorama.

Aquestes pàgines estan doncs plenes de buits que altra gent anirà omplint. Però alhora penso que és el primer treball fet ací amb una certa extensió i ambició sobre les ONG i els seus significats en una societat democràtica. M'agradaria que fos útil, perquè al capdevall les ONG són una eina nova per tractar de transformar una sèrie de realitats injustes, sovint terriblement injustes, i d'il·luminar un conjunt d'ombres en les quals es mouen penosament multituds d'éssers humans que

algunes o moltes persones ens van ensenyar a considerar propers.

Una altra cosa és certa: quan alguns poquíssims individus vam començar, menys de vint anys enrera, a parlar d'ONG a Espanya, i a anomenar així les entitats en les quals treballàvem o que dirigíem, pràcticament ningú no en sabia res entre nosaltres. Avui les ONG són una realitat que fins i tot a vegades està de moda: ben sovint els mitjans de comunicació al·ludeixen a les ONG, i generalment ja no les fan seguir a les pàgines de la publicació d'un parèntesi que aclarís el significat de la sigla. I no és rar que les nostres televisions facin objecte a les ONG de programes de debat. Perquè debat hi ha sovint, en pro i en contra. I força polítics fan de les ONG lloances públiques, potser compensades a vegades per crítiques privades, perquè els desacords entre polítics i ONG són probablement ara per ara més freqüents que els acords.

Em penso doncs que per la meua part era hora de fer de les ONG una consideració més llarga que la que permet un article de premsa, un debat de ràdio o de televisió, o una conferència. Aquest és l'objectiu d'aquest assaig: posar una mica de reflexió i d'orde a una qüestió nova.

Amb les ONG passa ara entre nosaltres alguna cosa semblant que amb personatges de qualsevol activitat humana -política, art, esport...- dels quals t'adones un dia que se'n parla força i que a qualsevol moment passaran de promeses inconcretes i potser fràgils a figures famoses que tindran un futur llarg o curt, no se sap ben bé encara, però algun futur que hauria semblat un somni absurd quatre dies enrera. Així està succeint amb les ONG.

No cal dir que altres éssers humans, i sovint els qui treballen en els mateixos camps, ens ajuden a construir les nostres reflexions i les nostres conductes. Es una mostra de la nostra ingenuïtat, dient-ho de manera benèvola, el fet que ben sovint ens pensem com a realment autònoms. En aquest cas les meves reflexions deuen molt a gent d'ONG amb la qual he treballat, parlat o projectat, esperat o discutit.

Dues observacions secundàries per anar acabant aquesta introducció.

Primera. No fa molt vaig llegir en algun lloc que les notes a peu de pàgina sovint ja no tenien predicament. Me'n vaig alegrar, perquè mai no he simpatitzat amb elles i les he evitades en els meus treballs que eren susceptibles de portar-les. Prefereixo renunciar a un petit prestigi d'erudit que no pas que el lector vegi obstaculitzat el seguiment del discurs. Per altra banda el lector interessat trobarà al final la bibliografia que he manejat. Segona observació. Suposo que tots tenim els nostres escrúpols. A vegades un de meu és ser just en judicar les persones, i veig que en aquest llibre critico molt els polítics. Però, tot comptat i debatut, ho deixo com està. El meus amics polítics ho excusaran. O no, però podran recordar que el lliure pluralisme d'opinions és una de les notes de la societat democràtica.

En acabar aquest treball he d'agrair a la Fundació Jaume Bofill i al seu director, Jordi Porta, la beca d'investigació que em van atorgar. Sense aquest suport el meu projecte hauria restat probablement a l'estadi dels projectes no realitzats o només realitzats de manera força més incompleta en articles i conferències.

Barcelona, gener-desembre de 1998

BATEIG A SAN FRANCISCO

S'aconsella començar pel començament. Un començament prou acceptat és el nom. Comencem doncs pel nom, que és la manera o el lloc on es donen a conèixer tantes realitats creades pels humans.

Com que les ONG són noves, com que no van ser inventades per ningú que seguia un pla establert i com que el seu creixement a molts països ha estat ràpid i multiforme, no cal estranyar-se gaire que costi trobar referències acceptades sobre els seus orígens. Encara que sembli mentida, fins i tot a algunes edicions recents d'enciclopèdies justament prestigioses no es diu res de les ONG, o ben poca cosa, i si esmento les enciclopèdies és perquè tradicionalment són considerades les obres que exposen el conjunt dels coneixements humans. Les ONG sembla que no estan encara dins aquests, si més no els convencionals, encara que pot ser molt bé que aviat hi entrin.

Als diccionaris que he vist no es troben encara les definicions d'ONG, ni a les enciclopèdies les primeres informacions sobre la història de les ONG. No hi ha gaire cosa més a la majoria de legislacions, que a penes s'ocupen específicament de les ONG a la majoria de països. Una de les excepcions es troba al Butlletí Oficial de les Corts Generals del 26 de juny de 1998. quan les Corts espanyoles van aprovar la llei de Cooperació Internacional per al Desenvolupament. No és que això signifiqui que els governs espanyols hagin estat a la avantguarda en aquests afers. La Llei de Cooperació era precisament una insistència de les ONG, i fou l'octubre de 1982, en una reunió a Madrid que vaig presidir, on els representants dels partits polítics van signar un document presentat per set ONG, en el qual figurava el compromís d'aprovar una llei de cooperació durant la propera

legislatura. El paper contenia altres compromisos, però després de la signatura i de les eleccions generals del 1982 no se'n va acomplir cap. Només, el juny de 1998, setze anys més tard, es va aprovar una llei de cooperació, en la qual hi havia quatre articles dedicats a les Organitzacions No Governamentals per al Desenvolupament, entre ells un que anunciava la creació d'un registre oficial per a elles.

No és gaire cosa. Tal vegada la gent de les ONG d'arreu dels països on existeixen, que n'hauria pogut parlar d'elles els primers, sigui gent d'acció i aquesta els hagi fet perdre l'escriure o hagin trobat més prioritària l'acció. I per tenir papers realment elaborats a Espanya sobre el tema hàgim hagut d'esperar que alguns professors universitaris i alguns periodistes comencessin a escriure sobre el tema.

Però algú va parlar en primer lloc d'ONG, algú les va batejar... Més singular encara que l'escassa bibliografia a molts països i la pobra legislació sobre les ONG és el fet que aquestes van ser batejades solemnement abans de nèixer. O, per dir-ho amb més precisió, abans que hi hagués prou informació sobre les circumstàncies del naixement de la criatura. Igual que els éssers humans que les formen, les associacions i entitats comencen pel naixement i ben aviat, a vegades tot seguit, adquireixen un nom que les distingeix. Posar nom a les coses ha estat sempre una de les accions més pròpies i significatives dels éssers humans.

El lloc si més no reconegut on s'emprà primer l'expressió Organitzacions No Governamentals fou un document tan important com la Carta de les Nacions Unides firmada a San Francisco el vint-i-sis de juny de mil nou-cents quaranta-cinc. Aquesta és la data del bateig de les ONG i aquest és el nom imposat. Difícilment les ONG podien tenir doncs un primer reconeixement a més alt nivell que el document fundacional de les Nacions Unides. Però si el reconeixement fou molt prestigiós, la resta sembla més aviat fosca.

Vegem el document. Diu l'article 71 de la Carta de les Nacions

Unides: "El Consell Econòmic i Social podrà fer arranjaments adequats per consultar les organitzacions no governamentals que s'ocupin de qüestions de la seva competència. Aquests arranjaments podran ésser fets amb organitzacions internacionals i, si s'escau, amb organitzacions nacionals després de consultar els membres de les Nacions Unides interessats".

Pocs anys més tard del bateig, el febrer de 1950, la resolució 288 de les mateixes Nacions Unides esbossava una definició de les ONG. Parlava d'elles i en deia "tota organització internacional la constitució de la qual no sigui conseqüència d'un tractat intergovernamental".

Tenim doncs el bateig de les ONG. El nom que ens donen en aquesta cerimònia ens acostuma a acompanyar tota la vida, ens agradi o potser algun cop no plagui al batejat o batejada. Passats més de cinquanta anys des del bateig de les ONG, es fàcil apostar per la pervivència del nom. Resta saber les raons perquè pares o padrins van escollir-lo.

Una expressió negativa

En aquest cas no resulta un misteri espès. Es explicable que a les Nacions Unides triessin aquest nom. El món de Nacions Unides és el món governamental, i quan es van voler referir a alguns sectors aliens amb els quals calia establir uns ponts de comunicació, i concretament de consulta, no se'ls va acudir altra cosa per definir-los que la referència que no eren governamentals. Era la sortida lògica per a la gent de la ONU i fins i tot potser no podien tenir altre nom per a proposar que la negació del caràcter governamental.

El pes de la negació en aquesta expressió seria després criticat sovint -com passa a les expressions definitòries negatives, i es pot recordar la pila d'objeccions a l'expressió no violència. Però el nom de bateig faria fortuna i pocs decennis més tard moltes associacions, fundacions i fins i tot grups estables se'l posarien com qui es posa el vestiment obligat pels costums socialment acceptats. Fins i tot avui dia hi ha casos que se'l posen abusivament, potser perquè ja se sap que quan

una iniciativa té èxit sorgeixen molts imitadors que corresponen prou al model, però alguns altres que no, i que fan això que pot ser aprofitar-se del prestigi aliè o bé mostrar la ignorància pròpia. O bé es dóna incorrectament al nom d'ONG a alguna associació que no ho és simplement perquè per a força gent encara no està clar quins són els trest definitoris de les ONG.

Aquesta fortuna de la paraula ONG sembla mostrar que, malgrat tot, el nom de bateig no va ser desencertat i podem retenir com a primera nota de les organitzacions anomenades no governamentals precisament aquesta que resultarà del tot essencial: la no governamentalitat d'elles.

Tornant al bateig, ja he dit que era al cap i a la fi explicable que les Nacions Unides escollissin el nom ONG. Més difícil és saber en quines organitzacions no governamentals existents pensaven en imposar el nom, perquè ningú no s'anomenava així. Més complicat encara ho és si es recorda que a les entitats se'ls demanava que fossin internacionals, i fins i tot una resolució de 1950 de les mateixes Nacions Unides sembla excloure de les ONG les organitzacions que no siguin internacionals. Excloure-les era una mesura agosarada, perquè un cop d'ull a la realitat diu que la majoria notable d'ONG són nacionals, regionals o locals, puix que ser internacional és un bon objectiu per a una entitat però costa més arribar a ell.

Certament hi havia el 1945 organitzacions importants que no eren governamentals i que eren internacionals, però en tot cas eren ONG sense saber-ho, com feia el famós Monsieur Jourdain de Molière quan parlava en prosa. Pot intrigar doncs preguntar-se en quines organitzacions pensaven els redactors d'aquell article 71 de la Carta de les Nacions Unides.

Potser, per posar un exemple possible, en la Creu Roja? Aquesta va ser fundada per Henri Dumont després de la batalla de Solferino, el 1859, per atendre les víctimes de les guerres, especialment els ferits que restaven als camps de batalla. Aquesta finalitat humanitària la podia acostar molt a les tasques que més d'un segle després es consideren pròpies de les ONG. Des de 1880 la Creu Roja es va dotar d'un

Comitè internacional, tot començant una gran expansió que la va portar a ser una organització mundialment coneguda.

Tenia també dues altres notes que qualsevol observador perspicaç opinaria que són pròpies de les ONG: l'absència de finalitat de lucre i el voluntariat. El fet de no ser lucratives és una característica òbvia, encara que no han mancat sospites i fins i tot algunes acusacions que les ONG eren, si més no en alguns casos, negocis amagats.

Però, possibles excepcions a part, en principi el seu caràcter d'entitats sense afany de lucre és clar, com també ho és la seva dimensió més o menys de voluntariat, característica que generalment acceptada. El tret aquell que segons la ONU és el principal de les ONG que la Creu Roja no ha acabat sempre de complir, en canvi, és el de la independència dels governs.

Hi ha hagut països, com Espanya durant el franquisme, que de no governamental la Creu Roja en tenia poc, perquè per començar el president era nomenat pel Govern, naturalment a dit, com es feien aleshores els nomenaments oficials. Fins i tot als països democràtics, hi ha qui opina que les relacions de la Creu Roja amb el món oficial la fan ser una mena d'ONG sui generis, la qual cosa no li nega pas els seus indubtables mèrits i la seva gran utilitat. I fins i tot hi ha autors que diuen que, com alguna altra, s'hauria de denominar OG -organització governamental- i no ~~ONG~~.

Una altra organització internacional, aquesta sí sense senyal de relació especial amb els governs, que podria ser un precedent de les modernes ONG, seria l'International Peace Bureau, fundat el 1892 i guardonat el 1910 amb el Premi Nobel de la Pau, antecessora d'aquelles organitzacions abundants en els nostres dies en el camp dels drets humans a les quals els entesos acostumen a donar el nom de "xarxa", i l'IPB és avui dia la xarxa internacional més important del moviment de la pau organitzat.

En aquest mateix àmbit i també com a precedent de les ONG, es pot esmentar el Moviment Internacional de la Reconciliació -International

Fellowship of Reconciliation-, fundat el 1915, a Viena, per a accions de pau, singularment de difusió i educació de la no-violència, moviment que creixeria en els decennis posteriors fins ser un referent ben conegut en aquest àmbit i ser present a més d'una quarantena de països. .

Com que el món catòlic ha estat un dels propicis al naixement i creixement d'algunes ONG, es pot mencionar un organisme amb vinculació directa amb l'anomenada Església jeràrquica, Càritas. Càritas fou fundada per Pius XII el 1950. De la seva acció primer se'n deia de beneficència, després d'assistència social i avui es prefereix l'expressió de serveis socials i de treball social. En tot cas es prou coneguda i activa per esmentar-la com a precedent proper de les ONG. Es veritat que fins als nostres dies Càritas no s'ha definit com a ONG, potser perquè els bisbes són sovint recelosos de les novetats, i aquest era un nom nou, però penso que ONG ja ho era.

Si busquéssim precedents més allunyats els podríem trobar, fins i tot alguns segles enrera. No em sembla un disbarat pensar, per exemple, que les Germanetes dels Pobres eren una mena d'ONG avant la lettre, i com ella entitats semblants que ni eren dels governs, ni tenien afany de lucre, posseïen una dimensió de voluntariat evident i treballaven per atendre això que avui en diríem uns drets humans no reconeguts o oblidats.

Dues coses certes

Crec que no cal assajar la recerca de més precedents de les ONG, i si més no aquest no és l'objectiu del meu treball. Fet i fet dues coses semblen certes; primera, que abans que fossin batejades existien entitats, associacions o agrupacions antecessores més o menys llunyanes de la florida posterior de les ONG, i segona, que un altre cop es va poder comprovar que posar nom a una cosa és prou important per a la vida de la realitat batejada, fins i tot per ajudar a impulsar-la. Cal retenir doncs com a decisiva la data del bateig de les ONG, aquell dia de juny de 1945.

Però la data fou d'alguns anys abans que aquesta denominació es difongués realment. En aquest lapse s'ha anat concretant el concepte d'ONG, si més no per a la gent interessada, que de petites minories ha passat a ser nombrosa. La Carta de les Nacions Unides, a part de batejar les ONG, no en donava més característiques que aquesta del fet de no ser governamentals. Fou la mateixa ONU que a la ja al·ludida resolució 288, del 27 de febrer de 1950, va donar algun toc addicional a la definició sumària, en afirmar que era ONG "tota organització internacional la constitució de la qual no sigui conseqüència d'un tractat intergovernamental". El concepte d'ONG encara estava verd: es reblava el clau sobre el caràcter internacional de les ONG, de manera errònia com la realitat mostrava aleshores i ha demostrat encara més després.

La vacil·lació que acostuma a acompanyar els començaments va determinar que algunes institucions internacionals així com alguns politòlegs i sociòlegs assagessin, sense cap pressa, però, algunes altres definicions o miressin de completar les inicials que hi havia. Per exemple el sociòleg M. Marcel les definia així a "Sociologie des relations internationales": "S'entendrà per ONG qualsevol agrupació, associació o moviment constituït de manera permanent per particulars de diferents països per a la consecució d'objectius no lucratius".

Continuava afirmant-se que una ONG havia de ser internacional i també la nota que abans he al·ludit i que resultaria essencial que els seus objectius fossin no lucratius. Era una previsió assenyada perquè sinó qualsevol banc o qualsevol botiga podrien dir que eren ONG. Una definició més tardana d'una altra gran institució internacional, la OCDE, deia el 1988 de les ONG: "Es una organització fundada i governada per un grup de ciutadans privats amb un declarat propòsit filantròpic, i sostinguda per contribucions individuals privades".

S'anava avançant una mica a les palpentes, com acostuma a passar quan s'inicia una acció o una empresa, encara que a la data de 1988 ja feia prou anys que s'havia començat a força països la tasca de les ONG. Però

el fet de ser una gran organització internacional no garanteix sempre l'encert de les seves definicions. Si aquesta definició de l'OCDE no retorna a l'equivocació de limitar les ONG a les d'àmbit internacional, afirma que ha d'estar sostinguda per contribucions individuals privades, quan sovint les ONG tenen també alguna financiació pública. Una altra cosa és quan la única o gairebé la única financiació és pública i pot posar en perill pràcticament el caràcter no governamental, i aquesta és una qüestió a la qual cal fer atenció i sobre la qual tornaré.

La menció de les finalitats filantròpiques és destacable i suscita algunes reflexions. Si filantropia és amor al gènere humà, em sembla cert que l'activitat de les ONG té molt sovint un dels seus motors en un interès pel gènere humà o per algun sector d'aquest gènere. Aquest interès significa la voluntat que el gènere o aquest sector seu progressi o millori o si més no superi algun dels seus sofriments o mancances. Si a això se'n pot dir sempre amor és potser més discutible, però en tot cas alguna cosa d'afecte hi ha. La paraula filantropia resulta però per altra banda més pròpia del segle XIX que de la segona meitat o finals del XX, que ara per ara és el temps de les ONG. De tota manera aquest punt de la definició de l'OCDE és una pista utilíssima per acabar de fer un primer mapa fiable de què són realment les ONG.

No cal aturar-se en un examen detallat d'altres definicions de les ONG. Passant a una bona definició més recent, del 1994, feta per Mª Luz Ortega Carpio, economista autora d'uns dels primers llibres publicats a Espanya sobre les ONG, molt especialment les de desenvolupament, i intitolat "Las ONGD y la crisis del desarrollo", n'exposa aquesta: "Organitzacions voluntàries, sense finalitats de lucre, autònomes i independents de l'àmbit dels governs, els recursos de les quals es destinen a finançar projectes o accions empreses a l'àmbit de la cooperació pel desenvolupament".

Prescindint de la darrera frase, només aplicable concretament a la finalitat de desenvolupament, i hi ha ONG amb altres finalitats, aquesta definició corregeix la impressió que les ONG han de ser obligadament

internacionals. Afirmar que són voluntàries, la qual cosa només és parcialment certa encara que sigui un tret característic rellevant, i insisteix en l'absència de finalitats de lucre i en la independència de l'àmbit dels governs.

Els trets definitoris de les ONG

Després d'aquest cop d'ull a algunes definicions i a la realitat per veure si s'hi adequen, podem donar com a primeres conclusions que les ONG són organitzacions privades o de la societat civil, sense afany de lucre i independents dels governs. Pel que fa al caràcter voluntari del qual abans he dit ja alguna cosa, han de ser organitzacions voluntàries en el sentit que no siguin obligatòries, com ho pot ser per exemple el servei militar a força països. Per altra banda són voluntaris alguns, bastants, molts i fins a vegades tots els que hi treballen.

Ho poden ser tots si les ONG són petites i la tasca la poden fer prou bé els voluntaris. Però allò normal és que a mesura que les ONG creixen i abasten més objectius i feines una part, encara que gairebé mai tots, dels qui hi treballen són de feina retribuïda o professionalitzada. Podem concloure que les ONG tenen algun component més o menys gran de voluntariat.

Per a una bona definició resta dir en què s'ocupen les ONG i quines són les seves finalitats. Aquest apartat és evidentment cabdal, perquè avui dia existeixen al món multitud d'associacions de la societat civil, sense finalitat de lucre i amb algun component de voluntariat, i que són evidentment respectables i útils, però que ben difícilment encaixen dins la noció corrent d'ONG. Són ONG un sindicat o un club d'escacs?

Em sembla que una classificació encertada i molt orientativa en aquest punt la dona la divisió que Lord Beveridge va fer de les entitats del tercer sector, o sector no lucratiu al qual pertanyen les ONG. Segons Beveridge hi ha les entitats mutualistes, dedicades a satisfer les necessitats dels seus membres (associacions de veïns, associacions de pares d'alumnes, sindicats, etc.) i les entitats altruistes, que són

45

les ONG, dedicades a satisfer les necessitats dels grups o sectors més desfavorits.

La realitat penso que confirma aquesta distinció que resulta prou il·luminadora. El mapa de les ONG resta així més limitat i exclou d'ell tot l'ampli sector mutualista, important a les societats modernes, i per al bon funcionament d'aquestes però diferent de les ONG. La divisió que va fer Beverige ens ajuda a concloure que no totes les associacions sense finalitat de lucre, que tenen molt sovint un component de voluntariat, i que són privades o de la societat civil i per tant amb de l'àmbit governamental es poden qualificar com a ONG.

La nota que ens manca és segurament allò que a algunes de les definicions esmentades se'n deia "finalitats filantròpiques" o "altruistes". I és una nota que ens ajudarà a definir més afinadament què són les ONG. Si ens avancem a fer una ràpida enumeració de les ONG que existeixen avui dia segons els seus objectius o finalitats trobarem els grups següents: les ONG de desenvolupament, les ONG de drets humans, les ONG que en direm de treball social i que són ben diverses perquè les injustícies socials o les mancances personals ho són, les ONG de medi ambient, les ONG de pau, les ONG sobre la dona -ai aquestes no s'inclouen en les de drets humans. Encara que hi ha diferències entre els països, i penso ara sobretot en els del Nord, segurament aquestes són avui dia totes les ONG segons la tasca i finalitat, o si més no els grups més importants i que se'ns apareixen en un primer examen. Més discutida o emergent seria tota la qüestió dels drets dels pobles, indubtament rellevant al món actual.

Si busquem un denominador comú entre elles, a més de les notes esmentades abans, penso que trobarem aquest: totes les ONG tracten algun aspecte de promoció i defensa de drets humans, la qual cosa, combinada amb l'absència de finalitat de lucre, correspon a aquella expressió de filantropia o altruisme, probablement menys exacte i en tot cas amb un cert ressò de temps passats.

He proposat sovint, en articles i conferències, que s'afegeixi

16

aquesta nota de promoció i defensa dels drets humans a les característiques definitòries de les ONG. Ignoro si altres persones ho han fet també, i no m'estranyaria pas perquè em sembla una característica claríssima. Però la veritat és que ho hàgim proposat força persones o poques, no he vist que encara sigui normalment incorporada aquesta nota en parlar d'ONG. De tota manera goso pensar que s'anirà obrint pas, si més no perquè sense ella les definicions que s'utilitzen resten coixes. Per altra banda, sense una referència prou clara a aquesta dimensió de treball pels drets humans, es podria córrer el risc que algunes associacions, naturalment legítimes i d'actuació ben útil, tot aprofitant el ressò adquirits per la sigla, es denominessin ONG i fossin denominades per alguns així sense ser-ho: una fundació artística, una associació esportiva, unes joventuds d'un partit... Tot això contribuiria a una confusió que ni beneficiaria les ONG ni el conjunt del moviment associatiu. Les ONG tenen entre les seves condicions "sine que non" la seva no governabilitat, però també aquesta dimensió política en sentit ampli.

Si ho encerto en aquest punt tindriem que els trets més significatius i fins i tot indispensables de les ONG són cinc. Concretament aquests: són entitats de la societat civil, amb algun component de voluntariat, sense afany de lucre, independents dels poders públics i que tracten d'algun aspecte de la promoció i defensa dels drets humans en la diversitat d'aquests.

Resta finalment una altra qüestió poster més discutible, o tal vegada inclosa en el darrer tret. El treball de les ONG neix d'una actitud crítica, de disconformitat davant una situació de poques o moltes persones que veuen violats o no reconegut alguns dels seus drets, des de torturats a sense sostre, des de víctimes de guerres a víctimes de la fam, des de refugiats polítics a immigrants estrangers, des de dones maltractades a infants del carrer, des de perseguits per les seves idees polítiques a discriminats per les seves conviccions religioses... Aquesta actitud crítica va acompanyada lògicament en una organització¹⁷

per alguna mena d'accions per canviar, reformar o millorar aquestes realitats que tenen uns responsables: governs, classes socials, sistema econòmic, escala de valors, sectors dirigents... Les ONG, dins totes les seves diferències i dins el seu pluralisme, estan doncs en una actitud transformadora. Es una característica o tarannà que també posaria entre les que han de tenir les ONG. Si això és veritat, la meua conclusió podria ser que una ONG conservadora no és pròpiament una ONG. Encara que aquesta conclusió personal ho de restar només com a tal perquè es refereix a una característica molt més difícilment comprovable de manera objectiva que les anteriors.

He començat aquesta reflexió sobre les ONG partint del seu nom i del bateig que van fer les Nacions Unides a la Carta aprovada a San Francisco aquell dia de juny de 1945. Des d'aleshores el creixement de les ONG ha estat realment espectacular. La diversitat d'ONG i el fet de la freqüent absència de registres especialitzats fa ben difícil donar unes xifres fiables. Per esmentar una recent, a l'Anuari del CIP de 1998, Paul Ortega, director del Centre Unesco del País Basc, diu que "a l'àmbit internacional es calcula que operen al voltant de 18 mil ONG". Es veritat que alguns altres càlculs disminueixen la xifra enigmàtica i altres l'augmenten, en uns i altres casos en alguns centenars que no sumen milers, i que les ONG internacionals reconegudes per Nacions Unides o amb relacions estables amb elles són unes 4.000. No està gens malament la creixença des d'aquell bateig a San Francisco. I si es tracta d'ONG que no tenen àmbit internacional ni relacions estables amb Nacions Unides, però que, a àmbits menors, compten amb tute els ets i uts per ser considerades veritables ONG, les xifres es disparen i parlen d'un fenomen associatiu que penso que difícilment té parió al darrer mig segle.

Suposo que hauria pogut començar per un altre punt que el nom de les ONG. Sigui com sigui, aquest fil ha portat a establir unes primeres conclusions sobre les notes característiques de les ONG. Com passa sovint, si volem saber més, les primeres conclusions a les quals arribem

ens porten a un altre lloc, que sovint és la història. En aquest cas penso que serà a la història dels drets humans. I uns coneixements prou elementals ens recorden que el tractament de la temàtica dels drets humans va nèixer ben abans que les ONG. Caldrà anar doncs un tros enrera. Fins finals del segle XVIII, si més no.

HISTÒRIA DELS DRETS HUMANS

Les històries acostumen a tenir les seves prehistòries. També la història dels drets humans, i en aquest cas es compleix la tradició que les prehistòries siguin molt més llargues i molt més vaporoses que les històries. Això explica prou que s'admeti que els estudis o simplement els comentaris sobre les històries siguin també més llargs i extraordinàriament més abundants i detallats que els estudis sobre les prehistòries. M'aixoplugaré en aquest fet, no pas mancat de raons, per dir només quatre coses sobre la prehistòria dels drets humans.

Penso que la gran majoria dels qui hem parlat de la història d'aquests drets hem posat el seu principi a les darreries del segle XVIII. Aquesta coincidència no és gens sorprenent. Les dues grans declaracions sobre aquestes matèries són la Declaració d'Independència dels Estats Units, del 4 de juliol de 1776, i la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà de l'agost del 1789, any de la Revolució Francesa. .

No és pas difícil l'acord que aquestes dues declaracions signifiquen el tret de sortida de la història dels drets humans. Per tant tot allò anterior en aquestes matèries és possible de posar-ho a la prehistòria, i personalment no he tingut pas escrúpols a fer-ho sempre que he parlat d'aquests temes. Encara que hi ha estudiosos que, evidentment amb els seus arguments, inclouen en aquest grup una altra declaració del segle anterior: la declaració anglesa del Bill of Rights, de 1688. Certament aquesta declaració estava ja en el corrent que venia del Renaixement i

que es refermaria a la Il·lustració, de valoració de l'individu, una de les bases que van portar a aquelles dues grans declaracions de finals del divuit.

Una llarguíssima prehistòria

Però no té ara gaire interès discutir les dates que separen aquesta història i aquesta prehistòria, i si els historiadors s'inclinen generalment a escollir dates, suposo que cap d'ells es negaria a admetre que sovint més que dates hi ha franges de temps divisòries. Ara bé, totes les èpoques que separem per dates o per franges no estan pas buides de gent que fa les seves aportacions grans o petites i d'esdeveniments notables. Tampoc ho està aquesta de la prehistòria dels drets humans.

N'hi ha un testimoni atge eloquent i original. El 1967, amb motiu del vintè aniversari de la Declaració Universal de Drets Humans de Nacions Unides, la UNESCO es va proposar la realització d'una antologia de textos que, sorgits de les èpoques i tradicions més diverses, il·lustrés la universalitat en el temps i a l'espai de la l'afirmació i la reivindicació dels drets humans.

L'antologia va ser una manifestació impressionant de confluència de creences i aspiracions, com un gran ram de flors alhora prou diferent però que formava un conjunt harmònic. També era prova que si bé la cultura dels drets humans ha estat una de les manifestacions més destacades d'Europa i de l'Amèrica del Nord, amb els grans mèrits i també algunes limitacions que això ha comportat, a altres cultures hi ha hagut també realitats que confluen i que en definitiva formaven part d'aquella prehistòria.

Els estudiosos d'aquesta poden trobar força exemples. N'hi ha que es remonten fins els segles 18 i 27 abans de Crist i parlen dels drets dels estrangers al Codi d'Hammurabi. Altres insisteixen en les legislacions gregues i romanes. Força parlen de la Bíblia, ben especialment dels Evangelis, que deixaran gran rastre en la cultura dels drets humans.

Altres han estudiat amb atenció particular allò que digueren juristes i teòlegs sobre el "ius naturale" i el "ius gentium". No es tracta tampoc ací de fer enumeracions sistemàtiques ni valoracions afinades, i com més ens acostem a l'eclosió de les dues declaracions de drets de finals del XVIII més antecedents i influències trobem. Posats a fer comparances, semblen els signes del temps -colors, vents, temperatures...- que van anunciant una gran pluja cada cop més propera.

Com és habitual l'impuls transformador d'unes paraules, en aquest cas les de les declaracions de drets, forma part d'un magma on hi ha molts elements i que podem tractar de distribuir acadèmicament en diferents calaixos: polític, econòmic, social, filosòfic, religiós..., per bé que segurament només hi ha un gran calaix on totes les peces estàn barrejades. En tot cas aquella eclosió no és de cap manera un fet aïllat i forma part de les transformacions més importants de la història humana fins els nostres dies.

La valoració de l'individu a la qual he al·ludit influí en les declaracions de drets i en el fet que fossin com van ser. Però també la trobem en la progressiva transformació del règim polític, de l'absolutisme a la democràcia política. I semblantment en la revolució capitalista i en les reaccions revolucionàries o reformadores que el primer capitalisme desencadenà. I podríem afegir un llarg etcètera on hi cabria la pèrdua de poder de les esglésies cristianes a Europa.

Si el món de finals del segle XX és tan diferents en moltíssims aspectes de tota mena del món de finals del XVIII, hi tenen una part ben considerable aquells documents esmentats, que tal vegada lectors d'avui els poden trobar assajos humils de progrès, massa breus i massa incomplets.

Es veritat però que amb una mica de perspectiva històrica els hem de jutjar senzillament trascendentals i memorables, però és ben cert que aquestes declaracions també tenen, com tota obra humana, els seus límits i mancances, la qual cosa significa també les seves exclusions o oblits. Els seus autors, que naturalment ocupaven un lloc determinat a la

societat, eren i havien de ser gairebé inevitablement més sensibles a això que n'hem dit després drets polítics i civils. Vivien en societats dominades per minories riques i, en el cas d'Amèrica del Nord, estrangeres. La reivindicació del valor -després n'hem dit més la dignitat- de l'individu els feia oposar-se a aquest domini. Totes dues declaracions passen tot seguit de l'afirmació de drets a la reivindicació del bon govern, que vol dir al canvi del govern que patien.

Declaracions de drets i reivindicacions de governs

Encara que siguin textos coneguts, em sembla que val la pena copiar-ne alguns. Diu al seu començament la Declaració d'Independència de les colònies americanes, després Estats Units, redactada per Thomas Jefferson el juliol de 1776:

"Tenim com a evidents en elles mateixes aquestes veritats: que tots els homes són creats iguals; que estan dotats pel seu Creador de certs drets inalienables; que, entre aquests, estan la vida, la llibertat i la recerca de la felicitat; que, per assegurar aquests drets, s'institueixen entre els homes els governs, els quals deriven els seus justos poders del consentiment del governats; que, cada cop que una forma de govern es posa en contradicció amb aquest fins, el poble té dret a modificar-la o abolir-la i a establir un nou govern".

Per la seva banda, diu en començar la seva propera parenta, la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, decretada per l'Assemblea nacional francesa l'agost de 1789:

"Els representants del Poble Francès, constituïts en Assemblea Nacional, considerant que la ignorància, l'oblit o el menyspreu dels Drets de l'Home són les úniques causes de les desgràcies públiques i de la corrupció dels governs, hem decidit exposar en una declaració solemne els drets naturals, inalienables i sagrats de l'home..." Poques ratlles després proclama els Drets de l'Home i del Ciutadà, els tres primers dels qual són : "Els homes neixen i romanen lliures i iguals en drets

(...); la finalitat de tota associació política és la conservació (...) dels drets de l'home (...) el principi de tota sobirania resideix essencialment en la nació, cap cos, cap individu poden exercir una autoritat que no emani d'ella expressament".

Es ben clar: tots els homes tenen uns mateixos drets, la finalitat del governs és assegurar aquests, el poble o la nació són sobirans. De l'afirmació dels drets es passa directament als governs i, com que la finalitat d'aquests és conservar o assegurar els drets, són els subjectes dels drets els qui tenen la sobirania i els governs han d'emanar d'ells i tenir els seu consentiment. Era exactament el contrari d'allò acceptat per les monarquies absolutes, la forma de govern pròpia de les societats en aquella molt llarga etapa europea. De la consideració dels drets és passa a una de les qüestions perennes: qui governa, i com governa -més familiarment podríem dir: qui mana?-. En aquests aspectes les dues declaracions són la llavor d'immenses transformacions. Una llavor que, com diu el tòpic però aquesta vegada amb tota raó, ha canviat la història.

I des d'aleshores el món occidental durant el segle XIX serà una gran pugna, sovint violenta, entre els dues concepcions del home i del govern dels pobles. Els drets civils i polítics que proclamen aquelles declaracions s'aniran concretant: llibertat de pensament, expressió, reunió i associació, dret a elegir i a ser elegit... i per fer triomfar aquests drets s'aniran creant unes eines que no s'havien previst ni planejat: els partits polítics. Absolutistes i constitucionalistes lluitaran i ompliran els països europeus de paraules, d'accions i reaccions, de triomfs i fracassos alternatius. Sovint també de sang.

Però un segle després d'aquelles declaracions i malgrat la força i sovint la brutalitat de moltes reaccions dels adversaris de les llibertats, l'acceptació dels drets civils i polítics s'havia obert prou camí a moltes consciències i a una part encara ben insuficient però prou significativa de governs. Si més no significativa de la ruta que podia seguir el futur.

A finals del XIX i començaments del XX caldria registrar en la història dels drets humans dos fets que tampoc no s'havien previst. Per una banda la incorporació als drets proclamats, defensats per uns i rebutjats de altres, d'uns drets dels que després se n'han dit drets econòmics, socials i culturals. Perquè de debò siguin garantits els drets a la vida, a la llibertat i a la recerca de la felicitat cal crear unes condicions adequades que no són només la possibilitat de pensar, expressar-se, associar-se i votar lliurement, sinó que portin a la pràctica la igualtat sense la qual la proclamació de llibertats no és pas negligible, però que és obertament insuficient. Hi ha uns drets de contingut econòmic i social -alimentació, habitatge, treball, protecció, educació, salut...- que vindran com una segona onada enorme darrera la primera onada de drets.

Els autors d'aquelles declaracions tenien, en general, assegurats els seus drets econòmics i socials. A la declaració francesa només es parla, entre aquests drets, i és revelador, del dret a la propietat. Al costat de la pugna política entre demòcrates i absolutistes que omplirà el món occidental del segle XIX hi haurà una altra lluita. En podem dir entre propietaris i proletaris, entre rics i pobres, entre conservadors i progressistes, o expressar-ho de manera més extensa i afinada. Sigui com sigui serà un segon gran capítol amb moltíssims episodis a la història dels drets humans.

Però l'altra novetat fou que força països d'Occident oblidaren els drets que proclamaven i, pocs segles que espanyols i portuguesos ho hagessin fet al Nou Món, sortiren a conquerir terres que pertanyien a pobles que segons els seus principis eren iguals a ells. Els drets civils i polítics no comptaven pas per als pobles conquerits, amb la qual cosa es repetí una altra vegada la incoherència humana d'utilitzar els dos pesos i les dues mesures. En aquest cas drets civils i polítics per als colonitzadors i submissió sense protestes com a deure per als colonitzats. Si aquelles declaracions de drets es basaven en l'afirmació de la igualtat fonamental dels éssers humans, molts dels seus hereus van

considerar que a la pràctica això no valia per als negres, els indis, els grocs i els mestissos. ¿Es que realment tots aquests eren persones de la mateixa categoria que la pròpia?

Però les bones lliçons de la història dels drets humans no passaven endebades, i els pobles colonitzats les havien après sovint. Aprofitant moltes vegades les turbulències de la Segona Guerra Mundial, cada cop més reclamaven la independència política. I en les reivindicacions es dibuixava confusament una tercera onada o generació de drets, que no eran ja individuals sinó de col·lectius diversos.

Les Nacions Unides

El 10 de desembre de 1948 s'aprovava la Declaració Universal de Drets Humans feta per les Nacions Unides que s'havien constituït el 1945 amb la signatura d'aquella Carta on es batejaven, en un racó del text i qui sap si de manera inesperada, les ONG. Les Nacions Unides van néixer amb l'objectiu fonamental de crear un món on no fos possible la repetició de la terrible catàstrofe que s'acabava de viure: la Segona Guerra Mundial. La Declaració és un document que bé mereix el qualificatiu d'històric que acostumem a repartir amb prodigalitat excessiva. He dit abans que a finals del segle XVIII acabava la prehistòria dels drets humans i començava la seva història. Posats a fer frases, podríem afegir que amb la Declaració Universal aquesta història arriba a la seva majoria d'edat. La seva forma aconseguí evitar allò que n'he dit més d'un cop "llenguatge de les Nacions Unides", més aviat opac i fins i tot farragós, en bona part perquè els seus documents acostumen a ser suma de moltes opinions no gaire coincidents i d'afegits per arribar al consens que doni pas al vot favorable.

El text de la Declaració, amb un Preàmbul inspirat i 20 articles, salvava molt dignament i fins i tot brillantment aquest perill i és alhora precís i té volada. El seu contingut és també excel·lent i seria un gran error arraconar-lo com si fos un d'aquells documents que es respecten però que

no es llegeixen. Pel que fa a les generacions de drets hi són sistemàticament enumerats els de la primera i segona generació, els primers fins a l'article 21 i els altres a la resta. Hi va haver, però, unes discussions el resultat de les quals va ser que la Unió Soviètica i els països satèlits no votessin finalment de forma afirmativa i es limitessin a l'abstenció que permeté l'aprovació: fou sobretot el reconeixement del dret de propietat privada. Les altres dues abstencions van tenir motius evidents: Sudàfrica era el país de l'"apartheid" i Arabia Saudita era un règim feudal. S'ha dit que a la Declaració els drets individuals tenen més valor que els socials o col·lectius, però igualment passava al món d'aleshores, si més no al dels principals responsables de la Declaració i als qui representaven. També és veritat que a la Declaració hi ha un predomini occidental, com hi va ser a la comissió redactora, però és semblantament cert que un dels grans honors d'Occident, i qui sap si el més gran, és haver contribuït en gran mesura a la creació d'una cultura dels drets humans.

No es mencionaven a la Declaració els drets que uns anys després serien coneguts com a drets de la tercera generació. Però, desacords i limitacions no impediren que la Declaració Universal restés a la història dels drets humans en lloc molt destacat. En el futur, més que el camí d'esmenar-la o ampliar-la o fins i tot només actualitzar-la, es va escollir encertadament el mètode de pronunciar-se mitjançant pactes i convencions de Nacions Unides que en alguns casos signifiquen, com pel que fa als drets dels infants, declaracions particularitzades.

De tal manera que la Declaració Universal va acompanyada d'una sèrie de documents que la completen, continuen i consoliden, i tenen la finalitat principal de garantir-la. Entre aquests documents destaquen els Pactes Internacionals de Drets Econòmics, Socials i Culturals, i de Drets Civils i Polítics, que volen donar forma jurídicament obligatòria als drets reconeguts a la Declaració. El fet d'elaborar dos pactes va respondre a aquella oposició ja esmentada entre els països occidentals i els socialistes i no es van aprovar fins 1966. Les Nacions Unides han

efectuat el desenvolupament normatiu dels Pactes mitjançant convenis específics sobre drets humans -sobre prevenció del genocidi, sobre refugiats, sobre discriminació racial, sobre la dona, sobre la tortura, sobre l'infant i sobre els treballadors migratoris.

Amb això hi ha hagut la construcció d'una gran ala de l'edifici de Nacions Unides. És un altre capítol en la història dels drets humans. No es tractava només de proclamar els drets com feia la Declaració Universal, tampoc de tenir cura de la seva promoció. Calia també garantir l'efectivitat de drets i llibertats fonamentals -o si més no intentar-ho-. Si no els textos podien arribar a ser un bonic paper que, de tant mullar-se, fos pràcticament inútil. La garantia dels drets i llibertats no és només afer que pugui assegurar Nacions Unides, però alguna part hi té i hi ha de tenir en aquesta tasca, enorme i indispensable.

Hi ha una sèrie d'instruments per tractar de passar a la pràctica aquelles belles paraules de cartes fundacionals i declaracions. Als llibres especialitzats, i n'hi ha prou, es troba la descripció detallada del sistema de Nacions Unides. També hi ha una literatura molt abundant sobre elles, sigui de crítica severa, sigui de lloança abrindada, sigui més equilibrada. Hi ha on escollir. Però de tota manera he pensat que calia ací una ullada, ni que fos rapidíssima, sobre les Nacions Unides.

Perquè la ONU, amb totes les seves limitacions i errors, amb tots els seus aspectes que demanen reformes, és la temptativa política més gran feta per la humanitat per tal d'assolir els objectius esmentats a la seva Carta: "preservar les generacions venideres del flagell de la guerra", "refermar la fe en els drets fonamentals de l'home", "en la igualtat d'homes i dones" i "de nacions grans i petites", "crear les condicions necessàries per al manteniment de la justícia", "per promoure el progrés social" i "instaurar la tolerància i conviure en pau".

He esmentat literalment algunes frases de la Carta de les Nacions Unides perquè fos més preceptible el ressò, fins i tot en el llenguatge, d'aquelles declaracions de drets de finals del XVIII. Les Nacions Unides

desenvolupament i el dret a la pau, que molts acceptàvem a com a drets indiscutibles o poc discutibles de la tercera generació.

Però una de les que constants de l'ésser humà, que a vegades sembla lluminosa i altres empipadora, és la de poder posar en dubte allò que es tenia com a indiscutible, o que molts ho tenien. I la classificació de drets humans de l'anomenada tercera generació és alguna cosa tan nova que difícilment podem tenir-la com a indiscutible. Així no cal estranyar-se que sigui discutida la pròpia noció de tercera generació de drets o si més no ignorada. Força estudiosos, i els universitaris que els han llegit o escoltat, poster se sorprendran que altres estudiosos parlin del tema d'una altra manera que aquella que semblava acceptada.

Posaré un exemple també recent, i també d'un treball remarcable com ho són els altres dos esmentats. A "Revista de Catalunya" es va publicar un article d'una vintena de pàgines intitolat "Drets humans, pluralisme cultural i drets dels pobles". El seu autor és Jaume Renyer Alimbau, i no és pas sol en mantenir opinions semblants. Renyer accepta la ja tradicional distinció de drets individuals i drets socials i, com altres autors, creu que Occident prioritza els drets individuals i que caldria una reinterpretació d'ells a la llum dels drets socials. Comparteix també amb molts autors la noció dinàmica dels drets humans i n'esmenta dos com a emergents -el dret a la protecció del medi ambient i el dret a la diversitat-, encara que no esmenta el dret a la pau ni el dret al desenvolupament.

Drets de subjecte col·lectiu

Però l'aspecte principal del treball és la reivindicació dels drets dels pobles. Allò que en diu expansió dels drets humans cap als drets dels pobles, que els veu només al·ludits de manera difusa en la concepció segons ell actualment predominant dels drets humans. Aquesta opinió no és avui dia excepcional i és més frequent, com resulta del tot lògic, en aquells pobles o col·lectivitats els drets dels quals topen amb dificultats per ser reconeguts o reconeguts plenament -com és el cas de

Catalunya.

Hi ha hagut una evolució. La primera reivindicació de drets era individual, després va venir la de grups socials dels quals els individus formaven part: és allò que la Declaració Universal, en parlar dels drets socials des del seu article 22, ho diu de la manera següent: "Tota persona, com a membre de la societat...". Vista l'evolució històrica, era lògic que aquests grups fossin cada cop més grans. El dret a la pau té en rigor com a subjecte tota la humanitat, el dret al desenvolupament també, o si més no la majoria d'ella, perquè la majoria pertany a països no desenvolupats o allò que l'eufemisme amable made in Nacions Unides en diu països en vies de desenvolupament. El dret a un medi ambient sa es refereix a tota la humanitat, encara que algunes parts d'ella visquin en medi més deteriorat que altres. L'amplitud del subjecte col·lectiu pot ser una de les característiques d'aquella tercera generació de drets, que ja hem vist encara no del tot definida.

En un món que ha viscut i viu graus molt diferents de reconeixement de drets dels diversos pobles era ben natural que força gent se'l plantejés, com ho fa Renyer i ho han fet abans força altres. És veritat que resulta molt més fàcil, i per altra banda còmode, la consideració de l'individu com a subjecte de drets que no pas un grup social, sempre més difícil de definir i de delimitar, i encara és més difícil si es tracta d'un poble, els límits i característiques del qual són matèria molt més opinable i discutible que els d'un individu i fins i tot que el de determinats petits grups socials -posem per cas els immigrants de Tunísia a Itàlia-. Més difícil encara resulta si es pensa que un poble mai no és del tot homogeni i que en ell hi pot haver opinions diverses i fins i tot oposades sobre el propi poble i els seus drets. I n'hi ha.

Però si algú creia que es podia evitar la qüestió del plantejament ampli i insistent dels drets dels pobles anava ben errat. Més avui dia, quan tot això ocupa sovint un lloc de primer rengle. En el meu llibre "L'Europa de demà", comptava successives onades de reivindicacions nacionals o de drets dels pobles: a Europa durant el dinou amb la

constitució de diversos estats-nació, a Amèrica davant els colonitzadors europeus, a Àsia a cavall dels dos darrers segles, a Àfrica negra al final de la Segona Guerra Mundial, i a aquest fi de segle en bona part ajudada per la dissolució de l'antiga Unió Soviètica.

Els individus, les classes i els pobles dominants no han vist mai amb simpatia les reivindicacions de drets que els discuteixen el seu domini, i han procurat ofegar-les fins i tot a sang i foc, o si més no silenciar-les. És un dels motius perquè les drets dels pobles ocupin fins ara la cua de les reivindicacions en la història dels drets humans. Perquè les nacions que es consideraven grans no volen que ningú els discuteixi la seva supremacia i els pobles que ho fan són acusats ben sovint de tota mena de culpes i errors. Però la qüestió està plantejada i no es pot ignorar. Jaume Renyer fins i tot parla de tres tipus de drets -els individuals, els socials i els nacionals-, i si bé podem trobar a faltar una categoria més àmplia encara en la qual s'inclouen els drets de solidaritat, que estan relacionats amb el pes nou del Tercer Món i amb la creixent consciència d'internacionalisme o d'universalisme, és veritat que els drets nacionals o dels pobles són drets i que la qüestió està sovint encara pendent de solució i fins i tot de reconeixement, i que a alguns espais, com a la Unió Europea, es planteja en circumstàncies d'una certa novetat.

Drets humans i conflicte

He parlat de generacions de drets i de la realitat que al nostre temps es van perfilant nous drets o drets antics dels quals es té ara més consciència. D'aquesta evolució podien ser exemple els drets que he esmentat darrerament, els drets dels pobles. En altres casos es pot dir que si el dret teòricament existia no era necessari proclamar-lo perquè ningú no l'amenaçava. Això és el que passa amb el dret a un medi ambient saludable. Fou la primera revolució industrial la que va començar a malmetre el medi, i després ho han fet cada cop més la cara fosca del progrés tècnic i la manca de prevenció. De manera que les amenaces han

estat tan serioses que no es pot ignorar que el medi ambient sa és un dret. Descobriments científics de conseqüències ambivalents poden crear o fer emergir nous drets humans: per exemple l'enginyeria genètica no tenia cap paper en les declaracions de drets humans del passat. Un altre cas de drets humans emergents, si més no en alguns sectors socials, és el recollit per la Declaració Universal de Drets Lingüístics, promoguda per una iniciativa privada, la del Pen Club, i aprovada a Barcelona el 1996.

La història dels drets humans continua i no s'ha acabat. Repetim que al llarg d'ella van aparèixer les dues primeres generacions de drets, avui gairebé unànimement reconeguts com a tals. La tercera generació encara no està tan definida i consolidada, però és difícil negar-la. Els drets dels pobles són reclamats amb nou impuls, per bé que no se sap encara on col·locar-los en unes generacions que probablement es pensava que no continuarien. I altres drets, individuals o col·lectius, estan a la porta. O més lluny.

La història comença però no s'acaba i continua. Com ha escrit Josep Mª Terricabras en parlar de drets humans, "mai no es pot dir que ja s'han proclamat tots. Seria com dir que la història s'ha acabat. Mentre hi hagi història, els humans tindran capacitat per desenvolupar la seva comprensió del món i la seva autocomprensió i autoevaluació. Això vol dir que la història dels drets humans no és solament la història de la integritat moral dels humans -segons el grau de respecte d'aquests drets-, sinó que és la història de la consciència moral humana, la història del desenvolupament de la sensibilitat moral dels humans".

En aquest text, com en molts altres que tracten de l'història dels drets humans, apareix un altre aspecte, que Terricabras al·ludeix en parlar dels diferents graus de respecte dels drets humans. Gairebé no caldria dir-ho, però pot venir a tomb recordar que tota història humana, i també la dels drets humans, es desenvolupa, avança, retrocedeix, progressa, es transforma o fins i tot s'estingeix, a través del conflicte. Dit d'una altra manera, d'unes lluites, violents o pacífiques.

Les famoses primeres declaracions de drets humans de finals del XVIII van ser fetes en el marc d'unes lluites i conflictes. Si hi va haver unes primeres proclamacions de drets, si uns homes les van debatre i aprovar, si les van escriure sobre paper perquè fossin conegudes i difoses, fou també perquè creien que aquests drets existien però no eren admesos, respectats, garantits, protegits.

Els conflictes, com també passa en aquest cas, poden ser de moltes menes. Merament acadèmics. De debat intel·lectual sutil o abrandat. Mitjançant procediments pacífics acceptats i sovint legislats. Greus i fins i tot sagnants, i ho han estat ben sovint, i arrossegat estols de lluitadors i causat multituds de víctimes. Poden ser objecte de diàleg i negociació, reeixida o fracassada. Són tan freqüents i variats que podem pensar que el conflicte és inherent a la condició humana, i per tant a les societats grans o petites que els humans formen. Si es pot descriure amb detall la història dels drets humans també es pot fer amb semblant detall la dels conflictes que la seva reivindicació i la seva negació han provocat, de tota mena i d'intensitats i de finals ben diferents. En realitat formen part de la història dels drets humans.

No és ací el lloc d'estendre's sobre aquests conflictes passats i presents en la lluita per fer avançar el reconeixement i la protecció dels drets humans o per oposar-s'hi. Però sí, puix que l'objectiu d'aquest estudi són les ONG, és ocasió de tractar d'esbrinar si en alguns d'aquests conflictes les ONG han jugat i juguen algun paper propi.

Lluita, conflictes... significa que hi ha uns lluitadors. Gairebé sempre uns atacants i uns defensors. També uns espectadors més o menys indiferents. ¿Quines persones, grups i institucions han estat les defensores dels drets humans i molt especialment quina funció tenen ací les ONG?

ONG I DEFENSA DE DRETS HUMANS

El bateig de les ONG és de 1945. Les entitats així batejades tenien els seus precedents, pràcticament tots al món occidental i aleshores no molt nombrosos, sobretot en relació amb la realitat posterior. La creació d'ONG de diverses finalitats específiques i majoritàriament als països de l'àrea indicada, començaria a agafar volada al voltant dels anys seixanta. A Catalunya i a tot l'àmbit espanyol més tard, cap a finals dels vuitanta i encara més decididament als noranta.

El conjunt d'aquesta segona meitat del segle XX hi ha uns esdeveniments cabdals que no podien deixar d'influir en l'aparició, configuració i creixement de les ONG. En aquest sentit, potser destaca la creixent interdependència entre molts països i problemes, i l'aparició de diverses instàncies supranacionals. Aquestes realitats coexisteixen amb un món dividit i ben sovint enfrontat. L'escenari coneix uns nous actors molt nombrosos per als qui s'adjudica gairebé sempre el paper de chor a penes escoltat: el Sud. Com a problemes nous cal esmentar els derivats de les relacions Nord-Sud i els mediambientals. Després de l'ascens i la devallada dels partits totalitaris de dreta a Europa, que van arribar al cim de la violació de drets amb l'holocaust del poble jueu a mans dels nazis, des del final de la Segona Guerra mundial es viu aun altre l'ascens, impetuós primer, i després la davallada estrepitosa del missatge comunista. Culturalment no es registra altra força semblant; la renovació catòlica al voltant del Vaticà II floreix i s'esllangueix. Els avatars del marxisme i del

cristianisme tindran relació amb les ONG. El primer objectiu d'aquest gran nou actor que són les Nacions Unides és "evitar el flagell de la guerra", i si no hi ha hagut cap altra guerra mundial, s'han registrat moltes guerres localitzades amb trenta milions de víctimes, cada vegada amb més proporció de civils en elles.

El 1992, a la Conferència de Nacions Unides sobre medi ambient a Ríó, se celebra una gran conferència paral·lela d'ONG. L'emergència internacional d'aquestes s'afegeix al paper de moviments socials, amb la potenciació d'alguns, l'aparició d'altres que sovint són anomenats "nous", i la relació diversa d'ells amb els partits polítics. Hi ha una freqüent crisi d'aquests, després del fracàs del nazisme i feixisme es registra el cas espectacular i imprevist dels partits comunistes. Finalment, cal esmentar la avui famosa globalització, que entre altres realitats significa el creixement de poders econòmics transnacionals i disminució del poder dels governs, fins i tot dels qui en tenien molt, i l'acceptació del domini, o de la tirania, del mercat.

Defensors dels drets de les dues primeres generacions

Aquest món de la segona meitat del segle XX és un món evidentment diferent d'aquell de les primeres declaracions de drets humans, i fins i tot ben diferent del de temps posteriors. Els defensors organitzats de la primera generació de drets civils i polítics van ser els partits polítics, actor nou en el seu temps i amb un gran paper en la constitució de governs que treballessin a favor dels drets esmentats. Per a força d'aquest partits, aquells drets eren en realitat la base del seu programa i el seu objectiu era aconseguir el poder de govern per fer-los realitat. Altres partits polítics, sovint nascuts com a reacció, i altres governs dominats per ells, van ser adversaris decidits de la primera generació de drets.

També uns partits polítics, amb els sindicats -o el conjunt d'uns i altres, que formaren durant un segle, des de la primera industrialització, allò que se'n va dir el moviment obrer-, van ser els

principals defensors dels drets de la segona generació. En ocasions van actuar de manera violenta i en altres, cada cop més sovint, reformadora. La diferència entre aquests dos mètodes tenia sovint relació amb el refús de l'exercici dels drets civils i polítics, si més no com a camí viable d'arribar al poder i de transformació de la societat. Aquest va ser el gran motiu de divisió entre els partits d'esquerra durant un segle ben llarg. Si bé tots es proclamaven democràtics, és prou sabut que els mètodes de la democràcia política no eren respectats o si més no aquesta era qualificada amb desdeny de democràcia merament formal per la part de l'esquerra que no acceptava el pluralisme i que, quan el poder va arribar a ser seu, van perseguir-lo, sovint amb els mètodes més cruels.

Són històries conegudíssimes en la sèrie de conflictes, sovint terriblement sagnants i duradors, nascuts del refús de reconèixer des del poder uns o altres drets humans. Si ho recordo aquí és sobretot per fer memòria dels graus esgarrifosos i gairebé increïbles de violència als quals s'ha pogut arribar força vegades en la negació pràctica dels drets per a tothom i també per advertir sobre la importància cabdal que té la tasca de defensa dels drets humans.

Es ben cert que aquests, al costat d'innombrables derrotes, han pogut assolir victòries també innombrables. Una d'elles és que avui dia la gran majoria de partits polítics d'arreu es proclamin defensors de les dues generacions de drets. Es un notable progrés que hauria encantat els autors de successives declaracions de drets. I resulta ben significatiu que a la majoria de les constitucions hi ha referències al respecte dels drets humans, fins i tot amb declaracions explícites de conformitat amb la Declaració Universal de Drets Humans de Nacions Unides -n'és un exemple proper i conegut la Constitució espanyola de 1978-. Avui dia les constitucions ahir blasmades han passat a ser un element habitual dels estats que es proclamen democràtics. Es un canvi extraordinari, aconseguit sobretot pels primers defensors dels drets humans durant els dos darrers segles, en bona part els partits polítics, en l'oposició o

en el govern.

Es veritat que en comparar no poques constitucions amb les conductes de règims que s'amparen amb aquests documents és possible recordar Oscar Wilde i la seva famosa sentència que l'hipocresia és l'homenatge retut pel vici a la virtut. Perquè massa sovint allò que diu una Constitució no correspon pas a la realitat política, social i econòmica del país corresponent, o si més no a alguns aspectes vidents d'aquesta realitat. Però els freqüents homenatges wildeans demostren que els qui lluitaven pels drets humans van aconseguir que avui dia tothom o gairebé digui que aquesta tasca li mereix un profund respecte i una ferma adhesió.

Parlo ara especialment de defensors organitzats. N'hi ha prou altres que els partits polítics, siguin defensors públics o privats, que, si acostumen a tenir menys paper i força de pressió que els partits, han fet moltes vegades una bona tasca en aquesta defensa. Hi ha hagut sectors d'esglésies cristianes, mitjans de comunicació, cercles culturals o socials, líders d'opinió, intel·lectuals més o menys destacats, científics, militants de base d'associacions socials diverses, mestres, obrers manuals, professors, advocats, metges, homes i dones, persones innumbrables que no aspiren a ser reconegudes com a líders i que en les seves variades professions i en les seves vides han estat defensors sovint ben fidels i enèrgics de drets humans. I hi ha hagut moltíssimes persones que ho han pagat car, i han patit repressions de diverses menes, i fins hi tot força hi han deixat la vida. Un conjunt de persones, grups i corrents ben diversos que sovint han anat confluint des de situacions un dia fins i tot oposades. Però que finalment s'han anat trobant en posicions ben properes, a les quals en diem humanistes. Hi ha avui dia allò que he anomenat una ortodòxia laica generalment acceptada: els drets humans. Com diu Llorenç Gomis: "Els drets humans són el decàleg cívic dels nostres temps (...) la referència més general i acceptada de la moral social".

Però perquè hàgim arribat a finals de segle a aquesta situació no n'hi ha hagut prou amb el treball d'aquells defensors dels drets humans

-molts partits i governs-, i tampoc amb la unió d'institucions, grups i persones actives en aquest camp. Hi ha hagut també, a la segona meitat de segle, el treball de les ONG. La seva incorporació representa una novetat entre els defensors col·lectius organitzats. Hi podem trobar diverses causes. En un lloc ben destacat posaria el fet que a la segona meitat de segle es registra sovint una politització més gran a les societats avançades, si més no en el sentit d'ocupar espais que durant força temps van ser considerats com a exclusius d'uns únics actors o gairebé els únics, els partits polítics i els governs, que veuen força vegades qüestionat el seu paper. D'aquesta evolució, òbviament diferent segons els països, se'n pot dir també creixement de la societat civil.

La societat civil europea a la segona meitat de segle

La societat civil ha estat, a l'època moderna, una tema repetit en la reflexió i l'opinió de força filòsofs, sociòlegs, politòlegs... fins que s'ha convertit en una expressió utilitzadíssima, sovint tòpica, que s'empra sense coneixements aprofundits de totes aquelles opinions dels savis. Però, siguin quines siguin aquestes, sovint diferents i a vegades oposades, societat civil s'ha convertit en una expressió de la qual ningú no demana permís als científics socials per fer-la servir. I passa el fenomen habitual en aquests casos: que es forma un ampli consens social sobre el significat de l'expressió. És evident que hi ha diferències en això d'un país a un altre, però penso que ara n'hi ha prou amb la constatació que societat civil acostuma avui dia a significar ciutadania organitzada, que fa un treball a favor de la societat, i que no està vinculada amb les administracions públiques.

Es evident que pel que fa a uns determinats tipus de tasques la societat civil està propera als partits polítics i als òrgans públics que els partits ocupen als països democràtics. Estat o administracions públiques, i fins i tot partits polítics per una banda, i societat civil per una altra poden acostar-se o allunyar-se i de fet així passa. Els estats totalitaris -de dreta i d'esquerra-, són normalment de partit

únic, i creuen per definició que la societat civil no és autònoma i que tot el seu camp pot i ha de ser objecte de la intervenció estatal, que pot dominar-la i fins i tot tractar d'esborrar-la completament.

Víctor Pérez Díaz centra el seu llibre "La primacía de la sociedad civil" en la transició a la democràcia a Espanya, però abans dedica un capítol al retorn de la societat civil a l'Europa posterior a la Segona Guerra Mundial, i conclou que hi va haver "una ampliació considerable de les operacions i de les responsabilitats de la societat civil". En parlar de les relacions entre estat i societat civil recorda de manera pertinent que hi ha cicles d'expansió i de contracció del protagonisme de l'estat. Podem dir això d'una altra manera: hi ha cicles d'expansió i de contracció de la societat civil.

Penso que, en termes generals, és poc discutible que l'Europa de la segona meitat del segle vint ha estat d'expansió de la societat civil. Les experiències d'expansió fora mida de l'estat han fracassat i fins i tot algunes foren catastròfiques. Hi va haver, per una banda, l'evidència colpidora dels règims feixistes a diversos països, amb el seu cim criminal representat pel nazisme. Una de les seves lliçons va ser el desprestigi del poder totalitari de l'estat i els parers refermats de la importància de preservar un bon espai d'actuació per a la societat civil.

Per altra banda, i malgrat les diferències que separen ambdós totalitarismes, l'experiència dels països comunistes no va passar endebades per a la opinió pública en aquests problemes. L'ofec i fins i tot la persecució massiva de la societat civil no van ser realitats gens engrescadores. Es veritat que els elements de progrés que hi havia en el comunisme i la duresa i les injustícies del món capitalista van despertar vers ell a Occident simpaties àmplies, a vegades incondicionals i a vegades amb reserves més o menys serioses. Els esdeveniments d'Hongria el 1956 i el final violent de la Primavera de Praga el 1968 van acabar de defraudar sovint les esperances tímides o més enceses que hi hagués manera de fer la transformació desitjada des

de dins l'anomenat "socialisme de rostre humà". Pot ser útil recordar que la teoria marxista no era pas entusiasta de la societat civil i que quan, als països occidentals, el comunisme es mostrava molt actiu en ella, ho feia moltes vegades des de una pràctica d'instrumentalització que per altra banda és força habitual en els partits.

Dins el sistema de democràcia liberal capitalista, el Maig de 1968 a París també va ser una manifestació de desconfiança vers l'estat i d'expressió de voluntats transformadores per altres camins que els dels partits polítics. Comptat i debatut, diverses experiències europees d'aquests anys ajudarien a fer créixer simpaties vers la societat civil, sobretot en sectors favorables als canvis que van anar trobant més dificultats en els marcs estatals i per les vies polítiques convencionals.

Les desconfiances envers accions de l'estat van créixer a força països europeus. A la pràctica les desconfiances resulten però compatibles en diversos camps amb les exigències a l'acció de les administracions públiques en el seu paper d'estat providència. Però en conjunt i des de posicions ben diverses, hi ha a l'Europa occidental de la segona meitat de segle prou elements per a una consideració favorable a la societat civil i a les reserves davant l'estat, reserves que no trobaríem en les sectors progressistes dels anys trenta per a la gran majoria dels quals la salvació residia en l'estat, tot començant per la propietat estatal dels mitjans de producció. La influència que a prou llocs i temps ha tingut el keynesianisme amb les intervencions econòmiques de l'estat en el marc d'una democràcia liberal que sovint vol assumir algun caràcter social poden ser un altre matís a afegir al panorama.

Una altra manifestació de desconfiança vers l'estat són els moviments socials. Ja he al·ludit al primer, el moviment obrer, primer i únic durant gairebé tot el segle XIX. A cavall del canvi de segle aparegué el moviment feminista, després el pacifista, i ja molt entrat el vint l'ecologista. Els moviments socials, plurals i diversos dins el seu

propòsit fonamental de transformació de la societat o d'algun dels seus aspectes, se situen sovint en una mena de terreny intermedi entre la societat i els partits i els governs. Sovint projecten la seva desconfiança vers uns i altres. A vegades tenen influència en uns i altres. A vegades es converteixen en partits, o bé partits o sectors d'ells en formen part. Es pot dir que dins la segona meitat de segle alguns moviments socials perden més aviat pes i conviuen amb una nova realitat, les ONG. A vegades s'hi barregen. Les ONG acostumen a formar part més o menys clarament de moviments socials, però no pas tots els components dels moviments socials són ONG, més estructurades jurídicament aquestes, més clara la seva nul.la pretensió d'arribar a integrar-se en governs als quals no aspiren.

Un panorama favorable a l'aparició de les ONG

Ho repeteixo: era un panorama en general favorable a les accions de la societat civil i sovint desfavorable a les accions de l'estat. Potser és més exacte dir cautelós o vigilant que no pas desfavorable, puix que la consciència social accepta, i fins i tot moltes vegades exigeix, unes intervencions de les administracions públiques que anul.lin o controlin tot allò que a vegades té de salvatge i simplement d'injust la iniciativa privada, singularment, com és lògic, la iniciativa dels grans poders privats. Totes les èpoques tenen les seves simpaties i les seves manques de simpaties, o si més no les seves simpaties força reservades. En definitiva penso que es pot dir que la realitat d'un es simpaties diverses però freqüents vers la societat civil era favorable a la naixença i creixement de les ONG.

Uns altres factors ajuden a explicar aquesta situació favorable. Per una banda el respecte més gran que en el passat pels drets de les dues primeres generacions, i la novetat dels drets de la tercera generació, davant els quals, en canvi, hi havia grans mancances en el conjunt dels partits polítics. Per altra banda cal comptar una realitat relacionada amb totes aquestes qüestions de drets humans: la mundialització,

globalització o internacionalització de moltes situacions i problemes.

L'Europa occidental de la segona meitat de segle havia aconseguit, fora de les excepcions ibèriques i més com més avançava el temps, una situació d'una certa confortabilitat majoritària pel que fa al respecte dels drets de les dues primeres generacions. Això significava que força de les reivindicacions polítiques, socials i econòmiques d'ahir havien perdut urgència i virulència. Lògicament això anava acompanyat per una certa pèrdua del paper dels partits polítics de tot l'espectre, que anava a favor de l'emergència i vigor dels moviments socials, primer, i de les ONG després. Es eloquent el fet que durant la segona meitat del segle, sobretot fins els setanta, sovint hi ha a molts països temptatives de renovació dels partits d'esquerra. Estudiar les ocasions i circumstàncies en les quals es parlà de la renovació de l'esquerra donaria per a una tesi doctoral. Els qui tenim anys no podem ja recordar, malgrat el nostre interès per aquests problemes, quantes vegades es va parlar de "nova esquerra".

El fet que fos el conjunt dels partits polítics el qui històricament havia aconseguit progressos molt notables en el respecte dels drets civils i polítics, i menys radicals però també certs en el dels drets econòmics, socials i culturals, va determinar que el seu paper com a defensors dels drets de les dues primeres generacions perdés importància i relleu.

Acostuma a passar quan una meta llargament perseguida és assolida. I encara que la meta no ho estava pas plenament, també resultava cert que el panorama occidental era en conjunt ben diferent del de la lluita contra les monarquies absolutes, els nens a las indústries angleses de la primera revolució industrial, la manca absoluta de seguretat social o la prohibició que la dona pogués votar, per posar exemples cridaners.

Les reivindicacions de les societats europees dels anys 60 o dels 70 no eren pas les de mig segle o un segle enrera. Els objectius dels partits que les representaven tampoc. Pel que feia als partits comunistes, malgrat que a alguns llocs eren encara ben poderosos, no

¿Es que no van fer res els pobles, institucions, partits, individus defensors dels drets humans davant aquella immensa onada que formaven els qui reclamaven aquell dret encara no escrit que se'n diria desenvolupament? Es clar que sí! Un francès que, com força gent de la seva nació, tenia la mà trencada per les expressions noves i suggerents, s'inventà un nom: Tiers Monde, que probablement era discutible però que va fer fortuna. Les Nacions Unides, que de 1948 a 1960 van doblar els seus membres i on al Tercer Món tenia ja majoria, van prendre mesures: hi va haver dues dècades per al desenvolupament: 1960-1970, 1970-1980. Es veritat que van fracassar, però produïren moltes reunions i molta paperassa.

A l'Assemblea de 1974, les Nacions Unides van aprovar un pla de nom encertadíssim: NOEI, Nou Orde Econòmic Internacional. No era que els seus propòsits fossin dolents ni la majoria de les seves mesures no fossin raonables en el bon propòsit d'ajudar el Tercer Món a sortir-se'n. Allò que passà fou que la gran majoria de les mesures no es van acomplir. Tampoc la modesta resolució de la ONU el 1974: que els països desenvolupats destinessin a ajut oficial al Tercer Món el 0,7 % del PIB. A Europa només ho han anat complint quatre països: Noruega, Països Baixos, Dinamarca i Suècia. Els altres mòmés promeses. O poca cosa més: el conjunt dels països industrialitzats membres del CAD (Comité d'Ajut al Desenvolupament de la OCDE) no ha passat mai del 0,36 de mitjana, i als darrers anys ha baixat.

Cal dir que, a part incompliments de decisions i resolucions de la ONU, i de fracassos dels seus plans, aquesta institució i les seves agències especialitzades han aconseguit en aquest camp alguns progressos en el camí de la solidaritat. Progressos tan indubtables com dramàticament insuficients. Ho torno a dir: en són responsables els governs dels estats membres i les seves societats. I d'aquests governs els qui tenien més pes eren els dels països dels drets humans. ¿Què van fer els partits polítics en veure aixecar-se aquella onada de miserables i explotats que no tenien reconeguts pràcticament els drets humans de la

primera generació i tampoc els de la segona? Poca cosa més que paraules. Excepcions d'individus i grups a part, van ser inútils davant aquest nou repte -malgrat que aquesta paraula tornava boja molta gent a la segona meitat de segle; tot eren reptes que calia afrontar.

Hi havia una lluita descomunal entre dos sistemes: el capitalisme i socialisme. Davant el Tercer Món, el capitalisme es mantingué fidel a allò que força estudiosos anomenaren la divisió centre-perifèria, que dit d'una manera més clara significa explotadors-explotats. Si el capitalisme ajudava països del Tercer Món era interessadament perquè no avancés el comunisme. Els programes de cooperació, com l'Aliança per al Progrés Kennedyana, fracassaren per una combinació de gasiveria dels qui havien d'ajudar i de corrupció dels qui havien de ser ajudats. El capitalisme mostrà tendència a beneir als dictadors si eren anticomunistes. Hi havia una tercera via social-democràtica, que va tenir el seu millor exponent en l'Informe de la Comissió Brandt: "Nord-Sud: un programa per a la supervivència", del 1980, però no va veure tampoc acomplertes les moderades propostes que feia.

Per la seva banda, l'altre sistema, el comunisme, ajudava amb diners i armes els règims que li eren favorables. La Xina feia el seu camí sola, perquè era prou gran per fer-ho. Els altres països comunistes del Tercer Món o els simpatitzants van esdevenir molt sovint peons en la guerra ferda. No gaire cosa més. Ja deien els clàssics quina era la raó dels forts: "Quia nominor leo". Els dos lleons Est-Oest es van enfrontar durant dècades evitant però que la gent dels seus pobles entrés en lluita mortal. De morir se'n ocupaven normalment els pobres, que per això ho eren. De la guerra freda el Tercer Món en va treure ben poc profit veritable.

Hi va haver alguns sectors que van fer algunes accions diferents en el nou panorama mundial, entre ells una part de les esglésies cristianes. El colonialisme havia estat obra de polítics, comerciants, militars i gent d'esglésies europees. Els missioners i missioneres van fer moltes atzagaiades, però van conèixer de prop la gent i força d'ells van

aprendre de la pràctica, que és una bona mestra. D'ells i del seu àmbit d'influència van anar naixent força ONG a Occident. Pel que fa al cap de l'església cristiana més nombrosa, la catòlica, fou el 1968, encara que una mica tard, quan Pau VI mostrà les seves preocupacions i voluntats tercermundistes en una encíclica amb ressò: "Populorum Progressio".

Si la immensa majoria de les forces dominants a Occident no van fer res o ben poca cosa davant l'emergència d'aquest gran dret de solidaritat, el dret al desenvolupament, i si les antigues eines per defensar els drets es mostraven en aquest cas gairebé sempre rovellades, no cal astorar-se que la gent sensibilitzada per la justícia i la solidaritat, gent ben diversa i que mai no manca, anés forjant una nova eina. Aquesta va ser les Organitzacions No Governamentals que aniran apareixent i creixent durant la segona meitat del segle vint. No cal estranyar-se que aquesta eina fos inventada i utilitzada a la societat civil, fora dels governs i dels partits, No fou estrany. En realitat no tenien a la pràctica altre lloc on fer-ho.

Va ser en bona part perquè els qui posseïen eines per actuar no ho feren que van nèixer les noves eines per promoure i defensar uns nous drets. Potser era una tasca que superava partits i governs occidentals. Segurament no van tenir la intel·ligència de llegir bé la realitat ni l'oïda atenta per escoltar el crit dels oprimits. Fos com fos, davant el dret al desenvolupament hi havia un buit que van ser altres els qui van tractar d'omplir.

El dret a la pau

Semblaria que el dret a la pau va ser dels primers a formular-se. Perquè sense pau no hi ha drets humans -així com es pot dir també que sense drets humans no hi ha pau-. Perquè la pau és condició per exercir qualsevol dret, si més no sense grans obstacles. I no va ser així. De tot hi acostuma a haver precedents, i també n'hi ha en aquest cas, i ben notables. Però les accions dels homes de la pràctica, les opinions dels teòrics, les formulacions com a dret, els debats i les matisacions dels

estudiosos, el naixement de grups socials especialitzats, les declaracions específiques de Nacions Unides sobre el dret a la pau... tot això, si més no amb un cert gruix, és del nostre segle i en bona part de la seva segona meitat.

Al meu llibre "La lluita pels drets humans", en el capítol "Cultura de la pau", faig una anàlisi de precedents més o menys llunyans. No l'he de repetir, doncs. Però no crec que pugui deixar d'al·ludir un de més proper, Gandhi: home de teoria i de pràctica, que per primer cop va portar el pacifisme a una acció política de gran dimensió i que deixà rastres evidents en el moviment per la pau. Aquest va créixer en el seu pluralisme fins afirmar-se com un dels moviments socials que sempre s'esmenten.

El fet tràgic que el segle vint, sobretot amb la Segona Guerra Mundial, el descobriment de l'armament nuclear i la seva utilització a Hiroshima i Nagasaki, i les innombrables guerres, grans, mitjanes i petites, hagi tingut una de les seves principals característiques en la freqüència de conflictes bèl·lics i l'augment vertiginós del número de víctimes mortals, número mai no assolit en els segles passats, pot fer esborronar i dubtar del caràcter racional que ens atribuïm els humans.

Les reaccions hagudes, especialment després de la Segona Guerra Mundial, començant per la creació de Nacions Unides, són certes. Però també insuficients, puix que els conflictes més o menys localitzats continuaren, continuà la cursa d'armaments cada cop més destructius i més costosa, continuà la frequent ineficàcia en combatre les causes de les guerres i prevenir els conflictes. De 1948 a 1989 el món visqué la guerra freda que engolí innombrables recursos econòmics i humans, sense que els esforços d'algunes instàncies de govern i de força personalitats aconseguissin resultats notables. I després de la caiguda del Mur de Berlín, el dividend de la pau ha estat prou inferior a allò necessari. L'Informe sobre el Desenvolupament Humà del PNUD de l'any 1997 diu que la despesa militar mundial és d'un milió i mig de dòlars per minut i que l'ajut anual al desenvolupament dels països de l'OCDE representa la

despesa militar realitzada pel mateixos països només en quaranta vuit dies.

Es natural que també ací hi hagués la recreca d'eines noves per defensar el dret a la pau. El moviment per la pau participà en moltes tasques i a vegades la seva lluita ajudà a obtenir resultats, com el del final de la guerra del Vietnam. No mancaren grans màrtirs de la no-violència, com Martin Luther King. Es veritat que a vegades la guerra freda pogué entebolir de manera políticament partidista algunes accions multitudinàries per la pau o donar ambigüitat a la tasca d'uns certs grups. Sempre, però, romangué l'existència d'un ampli corrent amb diversitat d'objectius dintre d'un mateix marc. Aquest corrent lluità contra l'armament nuclear, contra les mines antipersona, contra l'oposició a les objeccions de consciència, contra el comerç d'armes, contra els blocs militars, contra la mateixa existència dels exèrcits...

No es podrà escriure la història del segle XX sense dedicar espai a les temptatives d'afirmar i d'exercir el dret a la pau, des de Gandhi al paper destacat de molts premis Nobel de la pau, passant per un moviment per la pau actiu i plural i per l'aparició d'actuacions pacificadores d'uns "cascs blaus" que no existien, i tot un llarg etcètera. Es veritat que pot sorprendre que això no hagi passat fins al segle XX, com també ho pot fer fins ara aquesta tasca, que a molts ens sembla absolutament prioritària, no havia tingut semblant gruix i havia restat generalment limitada a algun profeta religiós, a alguns pensadors clarividentia, a grupets de seguidors de líders pacifistes que més d'un cop acabaren passats per les armes.

Però així ha estat. Com també és cert que, fora dels precedents, els teoritzadors de la pau com a dret hagin estat també de la segona meitat del nostre segle: Eide, Petiti, Gross Espiell, Lopatka, Galtung, entre força d'altres. Al document final de la segona conferència sobre pau i drets humans de la Fundació Hamer, el 1979, es deia que "el dret a la pau en tant que dret humà és en via en formació en dret internacional..." I el dret no acostuma a anar al davant dels canvis,

com si fos una avantguarda exploradora. Es explicable doncs que el dret a la pau formi part d'aquella generació de drets que fins ara és la darrera.

I que també aquest dret hagi trobat en les ONG una de les seves eines de defensa. ONG diverses, relativament antigues unes, molt recents altres, especialitzades en un o altre tema de pau o actives gairebé en tots, laiques o confessionals, més cohesionades jurídicament o més assembleàries, del Nord però també del Sud. I sovint amb fronteres poroses i imprecises amb els moviments socials, una altra de les eines modernes per a la promoció i defensa de nous drets, drets emergents, drets antics però no formalment reconeguts com a drets... com són aquells tres grans drets de solidaritat.

Moviments socials i dret a un medi ambient sa

Els moviments socials són també una realitat imprevista i canviant, i fins i tot amb el seu escàs temps d'existència tan canviant que força parlen avui de nous moviments socials. Com les ONG, de les quals són en certa mesura precedents, i sinó germanes de les ONG les podem considerar cosines, en les motivacions del seu origen també podem trobar-hi la insuficiència, la inadequació o el fracàs -o de tot una mica- dels partits polítics i de les institucions de govern en les quals els partits participen en els règims democràtics.

Si ja em vist dates de bateig i de progressiva aparició d'ONG, pel que fa als moviments socials hem de retrocedir un segle. El primer moviment social he recordat que fou el moviment obrer, format per sindicats i partits de treballadors, i nascut arrel de les noves situacions creades per la primera revolució industrial. El moviment obrer estava a l'oposició, com sempre sembla que passa amb els moviments socials. I un cop moltes, força o algunes -les opinons poden variar sobre aquest punt- de les reivindicacions d'aquells temps van ser aconseguïdes gràcies a continuades protestes, denúncies i propostes que en una llarga lluita en van anar obrint camí, avui dia ha deixat de ser

habitual parlar de moviment obrer a Europa com d'alguna cosa viva, per bé que els sindicats continuïn existint i hi hagi partits que segueixen anomenant-se d'esquerra.

Des d'aquell primer moviment social han canviat moltes coses i amb aquesta evolució han aparegut nous moviments socials, alguns dels quals continuen antics moviments, i si la data del seu naixement és vague, es tendeix a situar-la cap al final dels seixanta o principis dels setanta. Jorge Riechmann, que és un destacat estudiós espanyol dels moviments socials, diu que els nous moviments socials són propis de les societats industrials avançades, que es van desenvolupar a mitjan anys seixanta i que 1968 es "una data emblemàtica" -recordem que 1968 fou també data emblemàtica per a la societat civil i el rebuig dels partits-. Seguidament Riechmann dóna una llista dels nous moviments socials. Es aquesta: "moviment antiautoritari estudiantil (englobat dins un moviment més ampli de protesta juvenil), el nou moviment feminista, el moviment alternatiu urbà, el moviment antinuclear (que es solapa amb l'anterior i el següent), el moviment ecologista, el ^{actu}moviment pacifista".

No és que aquesta llista dels nous moviments socials em sembli malament. Però, segurament perquè l'afecció a un tema afavoreix una certa diversitat d'opinions, hi afegiria a la llista l'internacionalisme solidari, i potser algun altre del qual hi haurà ocasió de dir alguna cosa. De tota manera penso que Riechmann, jo mateix i tots els afeccionats al tema acceptaríem com a moviments socials del nostre temps el pacifisme -hi posessim al davant el mot "nou" o no li posessim-, i l'ecologisme.

El dret al medi ambient sa és una d'aquells tres grans drets de solidaritat que em semblen indiscutibles. I també en aquests problemes es repeteix aquell fenomen: generalitzant, governs i partits donen a aquests problemes unes respostes insuficients, curtes o mandroses, i així ajuden que sorgeixin moviments socials i/o ONG. Ja he dit que la data ben recent de l'aparició dels moviments ecologistes s'explicava a més perquè fins fa molt poc els humans no teníem capacitat per

deteriorar seriosament el medi ambient com avui la tenen.

Tan clares són les amenaces que hi ha en aquest terreny i tan àmplia la pressió dels entesos i de l'opinió pública que força governs han reaccionat. Hi ha qui pot dir que han reaccionat més d'un cop de cara a la galeria, tot creant ministeris o organismes de semblant nivell encarregats de la protecció del medi ambient, però sense que la majoria de vegades facin una tasca mediambiental realment seriosa. Però aquests organismes, eficaços o només d'aparador, han ajudat que l'ecologisme hagi tingut a alguns països la seva via de partit polític. Els Verds alemanys és el partit ecologista més conegut i el que ha assolit més resultats com a partit -fins arribar a compartir govern fa ben poc-.

Però altres sectors preocupats activament pel medi ambient no han seguit el mateix camí i n'han escollit altres: d'estudi, de sensibilització, de pressió... Força d'aquestes entitats ecologistes o conservacionistes es poden incloure entre les ONG amb tots els trets necessaris. Tenen una ONG molt forta i àmpliament coneguda, Greenpeace. N'hi ha nombroses altres, de volum menor i amb una certa varietat d'objectius específics, que darrerament accentuen a Espanya la tendència al treball coordinat. L'ecologisme és una de les realitats contemporànies que gairebé tothom accepta, si més no de llavis enfora. També serveix per invocar-la i donar prestigi. Hi ha sectors polítics que es proclament ecosocialistes i altres, o a vegades els mateixos, ecopacifistes. Es una partícula de moda en alguns ambients, amb allò bo i allò fràgil que acostumen a tenir les modes.

Com va passar amb les relacions Nord-Sud, hi va haver un informe sobre medi ambient amb pes i ressó. Si en aquell cas fou l'Informe Brandt, aquí va ser l'Informe Brundlandt, que porta el títol de "El nostre futur comú". Va presidir la comissió la noruega Gro Brundlandt, també socialdemòcrata com Brandt. Com el Brandt, i com algun altre informe de personalitats internacionalment conegudes, els resultats i recomanacions del Brundlandt van ser més lloats que seguits.

Nacions Unides ha dedicat atenció al medi ambient. El 1972 celebrà la

primera Conferència sobre ell. Vint anys més tard organitzà una altra Conferència, a Río. Vint anys no són molts, però si de la Conferència d'Estocolm només els experts i afeccionats al tema se'n van assabentar, la de Río fou un esdeveniment mundial i mediàtic. I fou a més la primera Conferència de Nacions Unides que tingué una altra gran conferència alternativa, la de les ONG de medi ambient, reconeguda per Nacions Unides, molt nodrida i amb multitud de propostes.

Després no hi ha hagut Conferència de Nacions Unides de temàtica de drets humans sense presència a vegades multitudinària d'ONG, que diverses vegades han fet també la seva conferència paral·lela. En aquest sentit la Conferència de Río podríem dir que fou històrica. Perquè les ONG de medi ambient van entrar per la porta gran i perquè fou l'inici d'una realitat que n'he dit alguna vegada les dues grans ales dels drets humans avui dia, la una pública, les Nacions Unides, i l'altra privada, les Organitzacions No Governamentals, dues realitats paral·leles, relacionades o complementàries en aquestes grans conferències representatives d'ambdós sectors.

Altres drets i altres ONG

Pau, desenvolupament, medi ambient: tres drets reconeguts recentment, insuficientment defensats per les eines tradicionals i per tant amb les seves responsabilitats com a creadores d'aquestes altres instàncies que són les ONG. Potser he insistit massa en les mancances de governs i partits polítics en aquests terrenys perquè tots aquests problemes eren massa nous per a mentalitats tradicionals, i en tot cas és impossible saber què hauria passat amb la realitat emergent de les ONG si haguessin hagut per part de governs i partits respostes més decidides, intel·ligents i continuades davant els nous reptes. En tot cas, si és molt difícil evaluar afinadament el pes d'aquest factor, sí penso que es pot afirmar rodonament la seva certesa.

Com la certesa d'un altre fet: les reaccions i mesures de governs i de partits davant el repte dels drets de solidaritat van ser molt

sovint, i potser es podria dir gairebé sempre, urgides per propostes i pressions fetes des de la societat civil, i entre aquestes van tenir un gran lloc les exercides des de les ONG. I no cal emprar només el pretèrit, sinó que ha continuat essent així. Es veritat que força vegades aquest paper de motor no és reconegut des de governs i partits, però és una constant de la condició humana tendir a atribuir-se els mèrits que són, si més no parcialment, d'altres.

Em sembla que això és més evident encara en un altre moviment social més nou encara. Quan he parlat del llistat de nous moviments socials fet per Jorge Riechmann, he dit que dos d'aquests em semblaven indiscutibles: el pacifisme i l'ecologisme. El mateix autor remarca que de rigorosament nou només ho és l'ecologisme, i no ho són pas el pacifisme i el feminisme. També apunta que "els nous moviments socials no són més que els moviments antics en situacions noves". Si això és cert, i no em sembla pas cap disbarat, diria que en canvi l'internacionalisme solidari no recull cap moviment social antic, perquè difícilment les preocupacions pels països que després s'anomenarien del Tercer Món van passar de preocupacions individuals, i podem recordar per exemple el cas famós de Bartolomé de las Casas.

Si penso que l'internacionalisme solidari, que defensa els drets d'individus i pobles del Sud, i sobretot el seu dret al desenvolupament, ha donat lloc al naixement de ONGD molt nombroses i sovint les més conegudes, té prou característiques per fer-lo entrar dins una realitat fluida i plural com els nous moviments socials, la defensa dels drets de la dona i la defensa dels marginats econòmics i socials als països del Nord són casos amb algunes característiques diferents.

Els drets de la dona van ser, fins i tot als països d'Occident considerats més avançats, reconeguts molt tard i encara no ho estan pas prou. Compten amb sectors amplis, i penso ara en els nivells dirigents de l'Església catòlica, tossudament i ridículament reticents a admetre si més no alguns d'ells. Però en el conjunt dels països occidentals, les reivindicacions femenines, tan justes, s'han obert prou camí als costums

i a les lleis, i per cert que ho han fet sense necessitat d'utilitzar la violència, que és, segons força homes, l'única via operativa d'aconseguir reformes. Aquest ha estat un triomf realment memorable de la humanitat i digne de moltes més lloances que les que li dedica el masclisme conscient o inconscient.

Cada país és cada país, i generalitzar acostuma a ser simplificar, però penso que a les societats occidentals aquest reconeixement dels drets de la dona, per més incomplet que encara sigui força vegades, ha frenat sovint als darrers decennis els moviments socials feministes i la creació d'ONG específicament dedicades a la defensa d'aquests drets. Per altra banda, també a la resta d'ONG hi ha una presència i un paper creixents de la dona. Com passa amb força perruqueries, moltes ONG són avui sortosament unisex. O bé van per aquest bon camí.

Un darrer tema per acabar aquest capítol. Els pobres han estat una realitat continuada a les societats occidentals. Hi hagué però un moment que va ser possible pensar en ells com d'una realitat que l'acció combinada d'aquelles eines tan esmentades, institucions públiques i partits polítics, en circumstàncies econòmiques favorables i comptant amb l'eina de la fiscalitat, els podria fer desaparèixer si més no com a realitat social àmplia. Restarien només gairebé casos individuals carregats de males històries genètiques, familiars i personals. Però l'estat del benestar, l'estat providència, la que alguns havien tingut l'optimisme de dir-ne la societat opulenta, acabaria amb la pobresa. Els drets econòmics i socials més urgents i visibles dels pobres serien atesos del naixement a la mort pel conjunt de la societat convenientment organitzada.

Aquesta impressió color de rosa durà pocs anys. Quan la pobresa d'ahir no havia estat encara eliminada del tot als països més rics per l'orgullosa societat opulenta o, si més no, pel lloat estat del benestar, quan aquella prosperitat que es confiava que arribaria a tothom encara no havia triomfat, sense que es podés amagar s'afegiren a les ombres, noves ombres, a les misèries, noves misèries, a les

marginacions, noves marginacions.

Noves... Vet ací la paraula. He recordat abans que els francesos tenen gràcia especial per trobar expressions oportunes que cridin l'atenció. Als anys setanta l'aleshores primer ministre francès, Laurent Fabius, parlava dels "nous pobres". En aquelles societats fins i tot la vella paraula pobres semblava que desapareixeria a l'hora de designar gent del països avançats d'Europa. Fins i tot sonava malament; molts preferien parlar d'oprimits, d'explotats, de marginats... però pobres era un mot propi de senyores d'obres de caritat i de sermons de capellans passats de moda que no sabien en quin món vivien.

Però resultà veritat. Pobres, i a més nous. El sistema capitalista no podia, ni possiblement tampoc no volia, ni que fos amb l'ajut de mesures social-demòcrates, evitar ni encara que fos reduir l'aparició de tota aquella gent, dones, vells, nens, homes, que amagaven la seva pobresa en habitatges atrotinats o la mostraven als passadissos del metro. L'estat del benestar no havia arribat encara plenament a tots els països europeus i ja semblava sonar per a ell el toc de retirada i es parlà cada cop més de la seva difícil supervivència i de les serioses amenaces que obligarien a retallar-lo. A començaments dels vuitanta algun sociòleg s'inventà allò de la societat dels tres terços: un terç d'opulència, un terç de vida econòmica alhora força confortable i amenaçada, i un terç de marginats. Fou també en aquells anys que es començà a parlar de Quart Món. Per aquelles coses de la vida vaig ser jo mateix qui introduí aquesta expressió, que també venia de França, a Catalunya i a Espanya.

Més o menys encertada l'expressió, que al cap i a la fi volia significar que hi havia un Tercer Món dins el Primer Món, anà agafant lloc en l'ús, fins a ser avui dia habitual en amplis sectors ciutadans. Allò que passava era que els nous pobres, l'antiga pobresa no eliminada i les marginacions antigues i noves -entre les darreres es comptava força gent immigrada dels països del Sud- avancaven encara que molts governants ho neguessin pel que feia als seus països. Avui dia, a tocar

el segle XXI, la majoria dels països de l'Europa occidental, i per altra banda la primera potència del món, els Estats Units, tenen proporcions al voltant del 15% de la població que estan sota d'això que fa anys en diem "el llindar de la pobresa". Un 15%, i a vegades fins i tot un percentatge més alt, no és pas poca cosa, i ens podem sorprendre que vint-i-cinc anys enrera penséssim que en un futur no gaire llunyà tothom tindria als països ricss assegurat l'exercici dels seus drets econòmics i socials.

Són o no són ONG?

Aquesta realitat ombrívola no ha pogut ser ignorada. Tampoc pels polítics i les institucions públiques, els serveis socials de les quals existeixen i actuen, però que sovint deriven cap a entitats socials privades els pobres i marginats que no arriben a atendre. He escrit entitats socials, i aquesta és l'expressió que reben habitualment. Però, ¿són o no són ONG? ¿I tota la gent nombrosa que treballa en aquestes entitats que també han augmentat en nombre, gent professional o voluntaris, arriben a ser una cosa semblant a un moviment social, també nou?

Es un afer sociològicament interessant, però penso que és encara tendre per poder contesar amb seguretat. Les antecessores de les actuals entitats socials eren sovint entitats cristianes, nascudes al redós de parròquies, congregacions o altres instàncies de les esglésies. No tenien massa bona premsa entre l'opinió progressista, i més d'un cop i més de quatre els seus criteris i actuacions mereixien crítiques. També en aquest sector assistencial va arribar sovint una evolució, generalment una millora racionalitzadora. Avui dia, a pràcticament tots aquests països, hi ha una xarxa privada d'entitats socials, sovint promogudes per les esglésies cristianes o si més no relacionades amb elles, que actua paral·lelament a les xarxes socials públiques, i sovint també amb ajuts econòmics institucionals.

Es una realitat dels estats moderns que encara no ha trobat, que

sàpiga, l'expressió que l'identifiqui. Aquestes entitats privades són molt nombroses, amb diferents objectius específics i característiques diverses. Ahir se'n deien entitats caritatives, després d'assistència social... i en realitat no pretenien atacar les causes estructurals de la pobresa ni fer-ne una denúncia política. Ara això també ha evolucionat força vegades. Avui dia encara no tenen nom socialment reconegut. A Espanya hi ha una entitat de gran volum, Càritas. Em va sorprendre el 1997 veure que en una publicació de Càritas de Barcelona feta amb motiu dels cinquanta anys de la fundació de l'entitat, es deia que era una ONG. Mai no ho havia vist que ho diguessin.

Si de les organitzacions que treballen pels marginats del Sud en diem ONG, ¿per què no fer-ho amb les que treballen pels marginats del Nord? Càritas i moltes altres entitats de serveis de socials privades tenen les notes que es poden considerar distintives de les ONG: són entitats privades, independents de les institucions públiques, no tenen ànim de lucre, compten amb un component important de voluntariat, i el seu treball de voluntat transformadora es refereix a drets humans, en el seu cas de drets de contingut econòmic i social.

¿Per què no es qualifiquen com a ONG, o bé fins ara ho fan raríssimament? Una dita diu que el nom no fa la cosa, i té raons per afirmar-ho. Però també és certa la importància dels mots, sovint decisiva. No és ara temps ni lloc de fer una investigació ni que sigui ben ràpida sobre aquest afer. Hi poden haver causes diverses per les quals aquestes entitats no hagin adoptat l'expressió ONG, o la majoria no ho hagin fet encara. Per exemple, com que Càritas i moltes altres entitats pertanyen al món catòlic i amb lligams eclesiàstics, es pot recordar que aquest món ha tingut ben sovint reserves, i fins i tot pànic, a tot allò identificat amb la política, i les ONG pertanyen al món polític en sentit ampli.

Pel que fa als moviments socials el ben nombrós voluntariat d'aquestes entitats ha tingut, si més no fins ara, característiques diverses als militants dels moviments socials típics d'ahir o d'avui:

obrer, pacifista, feminista, ecologista... Segurament són factors que han ajudat a teixir tarannàs diferents que possiblement comencen a canviar. Però si els costums ens han donat com a bones imatges determinades de militants d'aquells moviments socials, no se sap perquè no pot ser bona imatge d'una ONG de Quart Món la d'alguna modesta religiosa d'aire secularitzat.

Hi poden haver raons diverses per tots aquests fets, i no sabem si en el futur les entitats socials aniran entrant, ara que les ONG són molt més conegudes i fins i tot gairebé populars, pel camí d'anomenar-se ONG. Sigui com sigui la seva florida als darrers anys és un altre mostra que els dèficit freqüents d'institucions públiques i de partits polítics en abordar i resoldre tota la temàtica del Quart Món han ajudat a moure la societat civil en recerca d'altres eines de defensa de drets humans o en l'enfortiment i la renovació d'eines privades que ja hi havia.

Amb motiu del ja esmentat cinquantè aniversari de la fundació de Càritas de Barcelona, l'entitat preguntava a unes quantes persones conegudes per la seva atenció activa pel món de la pobresa i la marginació, si Càritas tenia un paper a fer avui dia. Totes les respostes eren afirmatives i al·ludien al fet que la nostra societat era prou injusta perquè aquesta acció privada fos encara necessària. Per la seva plasticitat trio una frase de l'escriptora Teresa Pàmies, de coneguda militància comunista: "Els qui ens considerem revolucionaris hem d'anar colze a colze amb els lluitadors de Càritas, amb més motiu quan no hem sabut fer la revolució". Suposo que reformistes més moderats podrien dir semblantment.

Final de capítol

Aquest pot ser un bon moment per acabar el capítol. La consciència, la formulació, el treball al voltant dels drets civils i polítics va ajudar poderosament a crear partits polítics que lluitaren llargament i vigorosa per anar canviant els governs absolutistes en altres que reconeguessin i defensessin aquells drets. La consciència, la

formulació, el treball al voltant dels drets econòmics i socials va ajudar poderosament a crear altres partits polítics i els sindicats que van tenir com a principal objectiu que tots aquests drets fossin reconeguts per les lleis i els costums. Sovint tota aquesta lluita, perquè la reacció contrària va ser fortíssima, va omplir de violència els països europeus. Malgrat tot, el reconeixement i la garantia d'aquelles dues generacions de drets anà avançant, si més no en termes generals.

El segle vint visqué, primer, una consolidació a terres no europees del domini dels països que cara endins defensaven uns drets però que a fora els reprimien amb duresa. Els occidentals es consideraven éssers d'una categoria a la qual no arribaven els altres humans. Després, la Segona Guerra Mundial determinà un creixement espectacular de l'onada d'independència política a les antigues colònies. Disposades a "preservar les generacions venideres del flagell de la guerra", van néixer les Nacions Unides amb l'objectiu principal de mantenir la pau i la seguretat. Van veure amb perspicàcia que aquests objectius anaven estretament lligats amb el reconeixement dels drets humans i la garantia del seu exercici. Ho van mostrar amb la Declaració Universal de 1948, i després amb tot un seguit de pactes, convencions i altres instruments.

Però els canvis que hi havia al món van determinar que emergissin uns altres drets que els d'aquelles dues generacions. La història havia mosrat ja que per promoure i defensar els drets amb una desitjable eficàcia no n'hi havia prou amb peoners sovint admirables i sobretot arrengrerats en els camps de les idees. A més calien eines que anessin més enllà de les accions individuals o de petits grups. Existien a mitjan segle vint eines poderoses, governs, organismes intergovernamentals i partits polítics. Però en conjunt van ser deficitàries -més o menys obertament i fins i tot cridanerament segons els països i els moments- en l'atenció i l'acció davant els problemes suscitats pels drets que emergien.

Això significa una crítica als responsables d'aquests dèficit,

evidentment. Però es pot veure alhora com una realitat força més neutra i àmplia. La coneguda sentència diu que la funció crea l'organ. Es pot aplicar també al camp de la política i de la sociologia. En aquest cas, la història ha mostrat repetidament que, quan existeix una onada prou poderosa de reivindicació de nous drets, es creen nous organs per ajudar a portar-la endavant si és que, como resulta habitual, els organs antics no són prou aptes per fer-ho o no hi estan prou amatents.

Penso que això ha passat novament amb la creació de les ONG. Hi havia des de temps unes altres instàncies, els moviments socials, que a vegades confluien en algun partits o tractaven de formar-ne de nous. I que evidentment pressionaven governs i partits polítics i ho feien amb energia i resultats desiguals. La seva protesta i la seva pressió també influïa en l'opinió pública. Però amb freqüent relació amb tota aquesta realitat fluida i sovint amb fronteres poc clares que són els moviments socials, va anar creixent una altra eina que es mostrava necessària. Ningú no l'havia pensada realment, ningú no la va planificar. La nova instància a vegades era propera als moviments socials i fins i tot formava part d'ells.

Caldrà segurament tornar-hi, però aquest és un bon punt per dir alguna cosa més dels moviments socials i les ONG. Avui dia, a tots els moviments socials hi ha ONG, però possiblement no totes les ONG se sentirien còmodes si es digués que pertanyen a moviments socials, ni evidentment no tota la gent dels moviments socials està associada o participa en el treball d'ONG. Les ONG són força cops més estables, més articulades, més concretes, i en força d'elles tenen menys pes algunes consideracions ideològiques. Els moviments socials del dinou eren més ambiciosos i tenien més pretensions de canvis i més idees globals. I poster l'aparició de les ONG ha menjat terreny als moviments socials. De tota manera penso, encara que la realitat haurà de confirmar-ho o desmentir-ho, que les ONG tenen un sistema de valors, opcions i apostes suficients perquè algun dia siguin més globals en els seus plantejaments. Però tot això pertany al futur.

Tornant enrera en el temps: les ONG força vegades tenien relació amb els partits polítics però no era pas una relació de dependència i menys de subordinació. Més aviat es caracteritzava per demanar accions davant les noves necessitats descobertes, que eren literalment enormes.

Necessitats noves no ateses o no prou ateses van anar creant sectors de pensament i activitat que les Nacions Unides van batejar, un dia de juny de 1945, amb el nom poc eufònic d'Organitzacions No Governamentals. Segurament aquest resum que he fet és simplificador, i poden manca altres factors, però goso pensar que no és cap disbarat: noves circumstàncies que creen l'exigència de drets nous o poc atesos. Els grans dèficit en l'atenció als drets de solidaritat ajuden a crear unes noves eines. Drets ja més reconeguts palesen deficiències en la seva protecció, com va ser el cas d'àmplies zones on l'estat del benestar no arribava o fins i tot es retirava.

Havia aparegut un nou personatge en la història dels drets humans i fins i tot en l'història tout court: les Organitzacions No Governamentals.

PER EXEMPLE CATALUNYA -AMB ESPANYA AL FONS

Fins l'estiu de 1982 ningú no utilitzà a Espanya per denominar la seva entitat l'expressió ONG. I si els directius de les possibles ONG no ho fèiem, ¿com n'havia de parlar la gent que no en coneixia res? Les persones, realment poc nombroses, que sabien que al món existien entitats amb aquesta denominació, ho consideraven com una fruita estrangera i fins i tot exòtica. Nosaltres estàvem endarrerits.

I tenien prou raó. La gent de la meva generació pot recordar, perquè s'hi va donar molta difusió, les paraules que va pronunciar a crits el 1941 des d'un balcó madrileny l'aleshores poderós ministre Ramón Serrano Suñer. Alemanya havia invadit la Unió Soviètica i el govern espanyol havia decidit crear l'anomenada División Azul. Serrano va esgargamellar-se: "Rússia és culpable. Culpable de la nostra guerra civil. Culpable de la mort de José Antonio". Van ser paraules pintoresques que la gent concentrada a l'avinguda acollí amb entusiasme. Al nen que era jo li van impressionar. Gairebé sempre hi ha algú acusat de culpable. Del retard de l'aparició de les ONG a Espanya també hi ha responsables. I si es vol dir una paraula més gruixuda, culpables.

El principal culpable seria el règim franquista, enemic declarat de la llibertat d'associació i molt més encara si aquestes associacions semblava que tenien alguna connotació política considerada sospitosa. La política estava en realitat reservada al règim. I si per miracle o follia algú hagués pretès fer una associació a la qual pensés anomenar Organització No Governamental això hauria semblat senzillament una blasfèmia: tot havia de ser governamental aleshores. I si no ho era

calia dissimular-ho amb cura extremada.

Hi havia algunes associacions que anys més tard podrien reivindicar que eren ONG. No pas aleshores. Cap dirigent de Creu Roja hauria gosat dir, i segurament ni pensar, que la seva entitat es podia anomenar ONG. Els secretariats de beneficència o de caritat van nèixer a Espanya el 1947, impulsats per l'Acció Catòlica, i el 1956 canviaran el seu nom per Càritas, però res de res de considerar-se ONG. Tot això era una altra galàxia. Si, després dels anys cinquanta, amb una situació que permetia timidíssimes obertures a un món amb més llibertats, hi ha haver a Espanya temptatives organitzades de dir o fer alguna altra cosa que la recomanada "adhesió al règim", l'expressió ONG era encara desconeguda i si algun estudiós n'hagués sabut alguna cosa, s'hauria guardat ben bé d'aplicar-la a aquestes terres. Hi havia certament les organitzacions polítiques clandestines, però la seva opció era totalment minoritària i prou durament castigada per utilitzar altres noms que els seus gloriosos -o bé detestats-, de partit o sindicat amb les seves tradicions. Noms vells, i en alguns casos nous. A Catalunya ERC, PSUC, UDC, FNC, MSC, CNT, UGT... "Mutatis mutandis", com deien els clàssics, igual passava a altres indrets espanyols on hi havia clandestinitats.

Les altres dissidències comprensiblement cautelósíssimes s'aixoplugaven força sovint sota l'Església, perquè al costat de la gran branca nacionalcatòlica hi havia una branqueta creixent de catolicisme renovador, generalment importat de França, i les activitats d'aquest es podien beneficiar prudentment de la cobertura que era allò eclesiàtic. També hi havia altres paraigües molt precaris: col·legis professionals, algunes institucions o associacions culturals que lluitaven per sobreviure amb la possible dignitat...

Als darrers seixanta hi va haver ja, més debilitat el franquisme, alguna temptativa d'entitats en tasques de drets humans. Gairebé sempre amb referència a Nacions Unides, que era el paraigua llunyà que s'invocava. A Catalunya els Amics de les Nacions Unides a Espanya, el Club Unesco... En un camp mixte de missions i d'ajut al desenvolupament,

els anys seixanta i setanta ven veure el naixement de diverses entitats: un secretariat missional dels jesuïtes que després s'anomenaria Misión y Desarrollo -primer en castellà i més tard en català- i que ja en la democràcia passaria a ser Intermón; la Campanya contra la Fam des de 1960, que es va constituir com a Manos Unidas el 1979, sempre com a iniciativa protagonitzada per dones d'Acció Catòlica. Però aquestes entitats, i Medicus Mundi, nascuda a Navarra el 1972 i el Cidob a Barcelona el 1979, i potser alguna altra semblant, no es van dir ONG fins els primers vuitanta. Tampoc Justícia i Pau, nascuda a Barcelona el 1968, que durant el franquisme es proposava sense dir-ho una tasca de defensa de drets humans que no podien fer als partits prohibits. A Madrid es fundà el 1976, quan Franco ja havia mort, una associació per la defensa dels drets humans, la Asociación Pro-Derechos Humanos.

Una altra de les eines fonamentals per a aquesta defensa eren, als països democràtics, els medis de comunicació social. Aquests van estar sotmesos a Espanya, fins 1964, a una censura prèvia tan rigorosa com estúpida. Després va venir la llei Fraga que permeté que es filtressin primes esclatxes de llibertat vigilada, i en aquesta tasca excel·liren força periodistes. El mateix 1964 Joaquín Ruiz-Giménez va fundar a Madrid Cuadernos para el Diálogo, que fins la transició difongué arreu una tasca decidida a favor de la democràcia. Semblants objectius els havia defensat des dels primers cinquanta El Ciervo, una petita revista de joves catòlics barcelonins. Una mica més tard caldria afegir a Catalunya la revista Serra d'Or. No gaire cosa més. Anys després hi va haver un setmanari que feia les delícies de força progressistes, Triunfo.

Sense partits polítics autoritzats, amb força líders o militants a la presó, a vegades durant llargs anys, amb uns medis de comunicació severament controlats, amb una mena d'estranya constelació d'entitats modestes que feien una possible suplència dels partits, amb una societat civil desnerida i esporuguida, amb una església que combinava la veu de la caverna amb algunes onades renovadores, amb una lògica influència

marxista entre sectors inquiets, el panorama conjunt espanyol no era gens propici a l'aparició d'ONG. Calia primer, entre totes aquelles instàncies, guanyar uns senzills espais previs de llibertat. La llarga pressió del règim, l'aparició de noves generacions, explicaven per altra banda que hi hagués amplis sectors que aspiressin, fins i tot amb delit, a tenir una participació política oberta i real. A Catalunya i al País Basc, el panorama tenia l'afegit de les reivindicacions pròpies de pobles llargament perseguits en les seves identitats. Hi havia a vegades alguna vaga rellevant, producte d'una llarga opressió de les classes populars i de l'empenta d'alguns grups, sobretot CCOO. Tot això en un conjunt on es combinaven aquestes accions de disconformitat, indubtables però minoritàries, amb l'existència de partidaris del règim i amb la massa que barrejava indiferència, por i atenció exclusiva als afers individuals o familiars, tot esperant que algú inconegut vingués a iniciar, no se sabia com, una nova etapa. Es història sabuda, sobretot pels qui la vam viure.

El personatge inconegut resultà conegudíssim: la mort. I amb la mort de Franco començà aquella nova etapa que hem anomenat transició democràtica. Durant ella van anar apareixent les ONG a Catalunya i a Espanya. La seva entrada a la vida pública va ser per una minúscula porteta de servei. Ningú no se n'adonà.

La transició democràtica; pujada i baixada dels partits

Ja he esmentat les causes que no existissin ONG a Espanya, encara que algunes poques entitats en poguessin ser precedents borrosos. L'aparició de les ONG no fou immediata al començament de la transició oberta per la mort de Franco. ¿Per què? Durant els primers anys de la transició es va viure una confiança àmplia i explicable en els partits polítics. El franquisme havia deixat en una part considerable de la societat, la més dinàmica, unes notables ganes de poder fer allò que havia estat tan llargament prohibit i més encara perseguit: participar en la política.

Lògicament el camí principal per fer-ho era mitjançant els partits

polítics, encara no legalitzats però amb un horitzó previsiblement proper a la legalització. La coneguda fórmula de participació en eleccions democràtiques i els partits polítics preferits per cada ciutadà o ciutadana gaudien aleshores entre un part molt considerable de la població d'una adhesió excepcional, que era prou comprensible i que a la campanya electoral de 1977 va moure veritables multituds en mítings irrepetibles. S'arribava força vegades a una mitificació. Per a força gent els partits eren una mena de "Deus ex machina" que ho arreglaria tot. Militar en ells era considerat sovint com una obligació ètica. Fora dels partits no hi ha salvació era una frase que no es deia però que flotava a l'aire. Aleshores, en certs ambients la manca de militància en un partit era vista amb sorpresa i encara més amb mals ulls, com si fos una conseqüència lamentable dels anys del franquisme.

No és que aquestes actituds fossin unànimes, però sí dominants. Sobretot, naturalment, entre tota aquella gent interessada en la política i que des de diverses opcions volia intrevénir en els afers comuns encara que fos ben modestament. Al vells partits se sumaven altres de nous i sigles novíssimes que gairebé mai no tindrien molt temps de vida. Les entitats que pocs anys abans s'havien convertit en plataformes tan útils com limitades, per fer tasques de suplència i defensar els drets humans perseguits van veure una mena de fugida de persones cap als partits polítics ja legalitzats o a punt de ser-ho. Les persones no gaire nombroses que continuaven a les entitats eren una barreja de simpatitzants llunyans que pensaven que tenien coses més urgents a fer, d'alguns rars militants amb dots singulars de ser realment lleals a una doble militància, i un grapat de persones alhora interessades a intervenir en la política però no a fer-ho a través de partits polítics. Aquest grapat érem a certs cercles socials d'aleshores una mena de "rara avis" rodejats de militants per gairebé arreu. Més enllà hi havia els sectors no pas negligibles d'escèptics o de tossuts dretans als quals la democràcia política i els partits no els feien peça.

En aquest ambient, d'ONG res de res. La gent que treballava en tasques d'assistència social continuava fent-ho, els qui s'ocupaven en l'ajut al desenvolupament eren pocs i més aviat apolítics o tenien per la política de partit allò que en podríem dir malfiances catòliques de llarga data -cal precisar que bastants d'ells eren capellans, religiosos i religioses als quals no estava permesa o facilitada la militància en partits. En altres camps de drets humans, els de la dona tenien les seves defensores incomparablement més nombroses que els defensors; les defensores, aleshores moltes d'elles integrades en partits, organitzaren unes brillants Jornades catalanes que van obtenir ressò i resultats però sense constituir un moviment feminista fort i independent de les formacions polítiques. Maria Aurèlia Capmany fou segurament la feminista més coneguda. Una reivindicació de drets aleshores novíssima fou la de col·lectius homosexuals, persones que gosaven aparèixer després de tants anys de dura discriminació. El dret a la pau no mereixia més atenció per part dels partits d'esquerra que referències genèriques, mentre per als de dreta la qüestió no existia. En la tasca per la pau només hi havia grups interessats en l'objecció de consciència que continuaven el seu camí difícil o alguns militants extraparlamentaris. Del medi ambient se'n parlava ben poc perquè era molt d'hora i no estava greument malmès o no ho sabíem. De la feina dels drets humans de les dues primeres generacions hi havia uns defensors que ho copaven pràcticament tot: els partits polítics i, en el seu àmbit més reduït, els sindicats.

La gent que hauria pogut encapçalar possibles ONG era aleshores a Catalunya, i semblantment a Espanya, un conjunt ben poc nombrós i força heterogeni. Era en realitat l'hora dels partits. Fou una hora molt brillant per a ells però no es perllongà gaire sense que comencessin a tenir dificultats. Cap a l'any 1979 ja es parlava del "desencís", que esdevingué fins i tot famós entre el públic interessat. L'encís no havia estat de llarga durada, la qual cosa significa que sovint s'havia dedicat als partits polítics una il·lusió excessiva. Excessiva pel que fa a ells i que hauria estat excessiva en qualsevol empresa, perquè és

absurd, encara que freqüent, depositar en la condició humana molta més confiança que aquella que tantes ocasions han demostrat que mereix.

Posats a fixar unes dates, penso que al conjunt de l'Estat espanyol l'hora de la gran confiança en els partits polítics fou aproximadament de 1974 a 1982, i que després de la mort de Franco aquests entusiasmes van créixer per raons ben comprensibles. Al voltant del 1979 s'insinuà el desencís. El centre-dreta de la UCD, que aplegava demòcrates de sempre, demòcrates ben cautelosos i demòcrates que fins ahir mateix eren franquistes, va conduir la primera transició. Ho van fer amb els sectors demòcrates que no volien aventures i finalment amb gran part de l'esquerra que tenia com a noms emblemàtics un jove, Felipe González, i un gat vell, Santiago Carrillo. Els partidaris de la ruptura van anar restant arraconats o superats pels amics de la reforma. Això ha estat i és encara jutjat de manera diferent per historidors i comentaristes, però aportà maons a la construcció del desencís i a un primer descens de l'admiració efervescent vers els partits polítics.

L'onada general de confiança en ells continuà, tanmateix, i ajudà a portar a l'espectacular triomf dels socialistes a les eleccions del 1982. Amb tot, s'havien obert ja franges d'escepticisme vers els partits. Em sembla que hi hagué alguna relació de causa a efecte en el fet del descens, si més no a sectors minoritaris però significatius, de l'atracció per als partits com a eina de participació política i la primera pujada o pujadeta de l'interès per les ONG.

Com que de tot això no hi ha encara, que jo sàpiga, cap estudi sociològic ni històric, ni cap memòria personal editada, hauré de fiar-me només de la meva experiència per descriure una mica allò que passà. El mètode té avantatges i inconvenients. Avantatges perquè són dades de primera mà. Inconvenients perquè la interpretació de les dades pot ser molt subjectiva i perquè comporta zones d'ombra en el coneixement.

Per què havien de ser aquestes les primeres ONG?

Ja he insistit sobre els camps on les ONG podien néixer a Catalunya i a Espanya. Els drets civils i polítics, els drets socials i econòmics estaven defensats amb energia i fins i tot a vegades multitudinàriament pels nous arribats a l'escenari transitable: els partits. Dels drets de solidaritat encara no se'n parlava entre nosaltres. Però alguna cosa hi havia. He assenyalat que l'atenció pels problemes del Tercer Món tenia sectors que hi jugaven un paper des d'algun temps. La majoria catòlics i en bona part d'intenció missional en l'estil del temps. Aquests sectors tenien una vida força vigorosa i durant anys fins i tot havien anat sortint al carrer amb motiu de les col·lectes benpensants per a les quals les escoles religioses fornien els captaires les guardioles en forma de caps de negrets o xinets.

En aquest camp hi hagué una renovació necessària que a Catalunya tingué diversos actors, entre els que cal esmentar una entitat, Agermanament. A les altures catòliques la nova visió més encertada dels problemes del Tercer Món va tenir els seus actors més coneguts en Joan XXII i Pau VI. A Espanya, mitja dotzena d'entitats o poques més, la majoria relacionades amb l'Església, havien fet i feien des de pocs anys una tasca que avui dia en diríem d'educació al desenvolupament. Encara que ara la jutgem sovint críticament, sobretot en els seus evidents aspectes prosselitistes i paternalistes, la feina de sensibilització hi fou, especialment perquè parlava de gent maltractada i necessitada, i gairebé tots els iniciadors d'ONGD passaren poc o molt per ella.

A aquesta gent caldria afegir-hi alguna altra, més aviat poc nombrosa, de persones laiques interessades en les qüestions internacionals i sensibles a l'enorme injustícia del Tercer Món. Hi havia doncs ací un terreny preparat perquè la llavor de les ONG, és a dir d'un treball organitzat i sistemàtic en les matèries de desenvolupament, hi arrelés.

Pel que fa a l'altre gran dret de solidaritat, el dret a la pau, la situació era menys favorable en començar la transició. Durant el franquisme no es podia parlar de pacifisme, que era jutjat criminal per

una dictadura militar, i que era vist amb poca simpatia, o de manera partidista, per la instància intel·lectualment predominant en la política d'oposició, el marxisme, i que encara despertava menys interès en altres sectors polititzats: les prioritats polítiques no eren aquestes. Al capítol "Dels orígens del moviment català per la pau a Catalunya", del meu llibre "Memòries cíviques 1950-1975", n'he parlat amb extensió, i crec que no hi ha gaire més cosa escrita sobre la matèria, fora d'un llibret de Jean Paul Lederach. Els orígens van aprofitar també el paraigua precari, però paraigua, que significava als anys cinquanta i seixanta el catolicisme. El Moviment catòlic internacional per la pau Pax Christi va tenir, des dels cinquanta, influència i un cert paper a Espanya -a Catalunya, el País Basc i a Madrid, sobretot entre gent jove amb ganes de renovació davant el nacional-catolicisme-.

La figura més destacada de Pax Christi entre nosaltres fou el basc Carlos Santamaría, el creador aquells anys de les insòlites "Conversaciones católicas internacionales de San Sebastián", que fou també secretari internacional de Pax Christi. Van ser les primeres llavors del moviment per la pau aquí, que aviat van trobar l'ajut d'alguns líders pacifistes europeus, Lanza del Vasto i Jean Goss, que van venir a Barcelona i que deixaren la seva petja en diversos llocs d'Espanya, en diferents grupets i en gent com Pepe Beúnza i Gonzalo Arias, els primers pacifistes espanyols amb accions no-violentes que assoliren ressò.

L'objecció de consciència, aleshores durament castigada, va fer les seves primeres lluites a començaments dels anys setanta. Un altre líder pacifista, Lluís Mª Xirinacs, fou aviat el principal protagonista d'accions rellevants no-violentes d'oposició a la dictadura i també als primers temps de la transició a la democràcia. Però, fora dels objectors, de grups que els donaven suport, singularment el MOC -Moviment d'Objecció de Consciència-, actiu arreu de l'estat, de gent més gran dels temps d'aquells orígens del moviment per la pau, d'alguna

publicació interessada en la temàtica, la defensa organitzada d'aquest dret no aconseguí gran impuls fins que als primers vuitanta sorgí la possible entrada a l'OTAN, que mobilitzà alguns partits, el PCE, el PSUC, el PSOE en una primera fase, abans de la seva volte-face en la qüestió que penso que fou tan espectacular com lamentable. També mobilitzà partits més petits, com ERC; i diversos extraparlamentaris, l'MCC -Moviment Comunista de Catalunya- i la LL.C.R.-Lliga Comunista Revolucionària-, de tarannà anti-ianqui i èmfasi anti-nuclear. Gent d'aquesta procedència, com dels primers ecologistes radicals, participà en la creació del CANC -Comité Anti-Nuclear de Catalunya-, i després de l'activíssima CDDT -Coordinadora pel Desarmament i la Desnuclearització Totals-, que assolí el seu moment més brillant a l'època del referèndum sobre la OTAN. També participaven una sèrie d'entitats i grups diversos i alguna associació pacifista nova, com la Fundació per la Pau. Una part d'aquesta gent organitzada va continuar treballant després del referèndum, tot tractant de superar la clatellada que significà el resultat estatal d'aquest, encara que a Catalunya la victòria fos pels qui votaren la sortida de l'OTAN.

La campanya del referèndum omplí molts carrers de multituds i molts caps de confusió després de veure que el principal partit de l'esquerra podia dir que no i al cap de poc defensar que sí. I ho remarco perquè crec que això accentuà força vegades el desprestigi dels partits i augmentà l'atractiu de les ONG. La qüestió del referèndum, que abans de la seva campanya de començament del 1986 va moure durant prou temps molts debats i accions, penso que fou també important en el camp d'algunes associacions privades pel fet que va ser ocasió que visquessin una de les realitats cabdals en el camp de les ONG: aquestes tenen la seva funció pròpia, i la independència de qualsevol partit polític és per a elles una condició "sine qua non".

Sobre altres drets, ja he dit que les entitats, nombroses, de treball social que anaven modernitzant-se i racionalitzant-se, no tenien ni volien tenir relació estreta amb el camp de la política encara que només

fos política en sentit ampli, i segurament s'haurien sorprès si algú els hagués proposat adoptar el nom d'ONG. També he recordat que no es parlava encara de medi ambient, o només ho feien els conservacionistes que aviat fundarien les seves primeres entitats que es poden considerar continuadores de la tradició catalana d'excursionisme i amor a la natura. Els grups més pròpiament ecologistes havien de tornar encara la cantonada, i ho farien ben aviat. Les entitats de drets humans eren, amb ben comptades excepcions, gairebé inexistents perquè la seva feina es confiava aleshores que la farien els partits. Una entitat tan coneguda i forta a molts països com Amnesty International no va poder treballar a Espanya lliurement fins després de la mort de Franco -recordo que a Barcelona vaig presidir la seva presentació pública el 1977.

Conseqüència de tot: les ONG havien de començar doncs entre nosaltres pel camp més abonat, que eren les entitats de desenvolupament. Aquestes tenien una xarxa incipient però real; l'opinió pública coneixia des de temps la realitat del Tercer Món, sabia vaguement que a Europa hi havia gent que hi treballava, i difícilment podia posar-se en contra d'accions de solidaritat normalment modestes; els partits polítics ignoraven en la seva política la qüestió, però aquesta no estava defensada per algun partit competidor sinó per uns grupets de persones aparentment de bona fe i segurament plenes de ingenuïtat i en definitiva inofensives en la lluita pel poder. Per altra banda l'ajut al Tercer Món permetia sumar un ventall ampli de simpatitzants, des de bones ànimes caritatives a joves desitjosos de transformar un món tan injust; a la pràctica s'oferien possibilitats accessibles d'accions immediates, entre les quals figurava incorporar-se a una ONG, tractar de fundar-ne una o simplement fer un donatiu, tot en una barreja d'acció política i humanitària.

Les entitats de desenvolupament i solidaritat internacional havien de ser doncs les nostres primeres ONG. Així fou. Fiat en aquella experiència personal que he mencionat, puc dir que l'aparició pública de les ONG a Espanya fou exactament el juliol de 1982. Ja ho he contat amb detall a un altre llibre meu, "Solidaritats viscudes". En repetiré ara

només allò fonamental.

El bateig de les ONG a Espanya

Justícia i Pau espanyola, que aleshores presidia jo, estava realitzant una campanya modesta i crec que lúcida a favor del Tercer Món que portava el títol d'"Objectiu 0,7" i que pretenia, en part a través de la sensibilització de l'opinió, pressionar el Govern perquè complís la resolució de la ONU sobre l'ajut públic als països subdesenvolupats. Vam recollir més de dues-centes mil signatures que donaven suport a la nostra petició. En el marc d'aquesta campanya vam pensar que seria convenient la relació i fins i tot alguna mena de col.laboració entre les entitats de cooperació internacional que existien aleshores a l'Estat espanyol per fer més pressió. Si ho recordo bé les entitats amb les quals vam entrar en contacte primer i que es mostraren del tot d'acord van ser Inter món, que aleshores dirigia Lluís Magriñà, i Medicus Mundi, que tenia com a secretari general Miguel Angel Argal -puix que he esmentat uns noms que em semblen essencials per tractar de la introducció de les ONG a Espanya seria injust que no hi afegís el de Joan Manuel Romaní, que era aleshores el jove secretari general de l'entitat que jo presidia.

La pressió al Govern significava fer sortir les nostres entitats de l'àmbit pràcticament exclusiu en el qual ens movíem, l'humanitari privat amb una proporció notable de sectors catòlics, per entrar en el polític en sentit ampli, àmbit que és ben propi de les ONG, i jo diria que resulta indispensable actuar-hi. Aquesta pressió incloïa, encara que no fos pas el nostre primer objectiu, que s'iniciés per la part del Govern una política habitual als països europeus més avançats, de cofinançar projectes de desenvolupament al Tercer Món presentats per ONG.

Les entitats que mostraren interès en tota l'operació foren poquíssimes, en primer lloc perquè a penes n'hi havia aleshores a Espanya, i se'n podrien potser comptar un parell o tres més que no van voler participar, per diverses raons, però al cap i a la fi per poca

vista, a l'aparició pública de les ONG a Espanya, i que ho farien més tard. Vam ser actors del bateig set entitats. Dues amb seu a Barcelona, Justícia i Pau i Intermón, una a Navarra, Medicus Mundi, i quatre a Madrid, Càritas espanyola, Mans Unides, Creu Roja, i Ayuda en Acción-. La barcelonina Servei Civil Internacional figurà a vegades a la llista, però no vingué mai. La fundació a Barcelona, el juliol de 1982, de la Coordinadora d'ONG pel Desenvolupament, d'àmbit estatal, a penes va tenir ressò als mitjans de comunicació, encara que ho vam intentar i que algun retall de diari dóna fe de la fundació. Hi vam posar ONG perquè alguns de nosaltres teníem més contacte amb l'estranger i vèiem que a Europa era ja relativament freqüent la utilització d'aquesta expressió i de la seva sigla. A alguns la utilització en el nostre cas ens semblava ben important, però aquell matí de juliol del 82 no endevinàvem prou la llarguíssima cua que portaria aquell modest bateig espanyol.

La Coordinadora no tenia ni tingué durant un parell d'anys personalitat jurídica, i jo vaig actuar de president informal. Informal i tot, però, la Coordinadora ja aconseguí alguns resultats. Va donar suport a les gestions que va fer Justícia i Pau amb els partits polítics i que aconseguiren la signatura d'aquests, en una reunió a Madrid l'octubre del 1982, del compromís d'arribar al 0,7 a la propera legislatura i d'aprovar una llei de cooperació internacional en el mateix termini. Cap dels dos compromisos es van acomplir, però el document existí. En ell figuraven les ONG indicades, que es reconeixien explícitament com a tals. Penso que fou la primera operació col·lectiva d'ONG a Espanya, concretament de pressió als partits perquè adoptessin mesures legislatives a favor de reconèixer el dret al desenvolupament.

Cal dir que en aquell temps, i fora d'algunes poques excepcions personals que confirmaven la regla, el desconeixement i la manca d'interès dels partits, líders prominents inclosos, sobre la temàtica política i econòmica del Tercer Món era literalment astoradora: semblava que visquessin en un planeta on aquests problemes no existien. La immensa majoria estava a les beceroles en aquests temes, encara que això

no significa pas alguns polítics no hi mostressin sensibilitat.

Aquella operació va tenir una altra conseqüència. El responsable oficial de la migradíssima cooperació espanyola al desenvolupament era el 1982, amb la UCD, i ho continuà essent després de les eleccions generals, el diplomàtic José Luis Pardos, del qual cal dir que fou el primer polític espanyol que s'interessà per les ONG aleshores gairebé inexistents. Va ser ell qui es mostrà disposat a iniciar algun cofinançament de projectes de desenvolupament i de sensibilització que vam presentar aquelles ONG. Eren pocs diners, però l'inici d'un camí que resultà fins i tot decisiu per a la vida de les nostres ONG de desenvolupament i penso que potser per a les ONG en general. Resultava que unes entitats aconseguien uns ajuts públics per a la seva feina. Fins aleshores els ajuts econòmics eren de donatius privats o col·lectes -la majoria de les vegades amb el suport de l'Església catòlica o sectors seus- i ben poca cosa més. Des de començaments de 1983 s'hi afegien les possibilitats d'unes ajudes o subvencions públiques que després es farien a través de convocatòries avui habituals.

Com a anècdota significativa recordo que una vegada estàvem tres o quatre reunits amb Pardos al Ministeri d'Afers Exteriors i s'acostà el ministre Morán. Pardos ens presentà al seu superior i al·ludí els futurs ajuts dels quals tractava amb aquells nou vinguts al vell edifici. Tot somrient es referí a nosaltres amb algunes paraules semblants a aquestes: "se acercan como moscas a la miel". La veritat era que el nostre primer objectiu no era obtenir uns ajuts econòmics sinó que la cooperació al desenvolupament privada accedís a la majoria d'edat que representaven les relacions habituals amb els alts organismes oficials que s'ocupava de la matèria. Passar de ser considerats entitats ben intencionades que recollíem alguns diners per als nens negres o els indis famolencs, a ser rebuts al Palau de Santa Cruz i parlamentar sobre possibles mesures a favor de les ONG era com un notable ascens social. I penso que en ell hi tenia alguna relació el fet que ens diguéssim ONG i que haguéssim creat una Coordinadora.

Potser val la pena dir dues paraules més de l'aspecte econòmic de l'operació. Encara que érem prou conscients que el 0,7 només és una part, petita per bé que indispensable, de les reformes ben notables que calen a les injustes relacions Nord-Sud, ens semblava importantíssim per implicar-hi el Govern i els sectors públics. En segon lloc era lògic que valoréssim els ajuts públics per portar millor a terme la nostra feina. No crec que fossim gaire conscients que obrir aquesta porta dels ajuts públics seria un element notable i repeteixo que potser fins i tot decidíu per ajudar el creixement posterior i espectacular d'ONGD a Espanya, com així ha estat. Finalment, les mosques que segons l'acudit de Pardos ens acostàvem a la mel, sabíem prou que hi ha maneres molt més esplèndides que les ONG per fer diners. Però ja Marx, ahir venerat i en aquells anys encara no desnonat com un llogater un dia ric però que avui no paga, va assenyalar prou el pes dels factors econòmics, i també n'ha tingut per a la vida de les ONG entre nosaltres.

Expansió i diversificació de les ONG

Aquest fou el naixement de les ONG a Espanya. Des d'aleshores hi hagué aquí entitats que es qualificaren d'aquesta manera. Les primeres en fer-ho van ser les de desenvolupament, que van créixer en nombre i en ressò fins esdevenir per a força gent les ONG per antonomàsia i fins i tot les úniques. Aquelles set ONG que vam fundar el 1982 la Coordinadora s'han convertit el 1998 en 92 membres d'ella, que tenen en conjunt 1.200.000 socis i que manegen uns fons de 41.600 milions de ptes. Modèstia a part, penso que no es pot dir que els qui vam promocionar la fundació de la Coordinadora tinguéssim poca vista de futur.

Com una altra prova del creixement fulgurant de les ONGD, unes xifres sobre les dues entitats espanyoles més importants en volum. El 1980, Mans Unides ingressà 389.000.000 de ptes., i el 1996 els ingressos van ser de 7.622 milions. I si el 1980 tots els ingressos eren de fonts privades, el 24,5% dels de 1996 eren públics per a projectes de desenvolupament i d'educació, amb la qual cosa es veu més encara la

acudiren polítics i, com acostumen a fer en circumstàncies semblants, prometeren que atendrien les reivindicacions. Com també acostuma a passar, allunyat el moment de pressió no en van fer cas. Això desencadenà durant 1994, primer a Madrid, després a Barcelona i més tard a força altres ciutats, les acampades de la Plataforma 0,7, de les ONGD i d'algun altre col·lectiu. Les acampades ompliren la Castellana madrilenya i la Diagonal barcelonina.

Per a la societat mediàtica era certament una notícia, i televisions, diaris i ràdios n'anaren plens. L'opinió pública s'assabentà prou d'allò que era el 0,7 i de la realitat de les ONG. Aquestes foren sovint elevades a altars de simpatia, d'admiració i sovint assenyalades com a mostra que entre els joves hi havia també solidaritats exemplars. Lògicament no tot foren lloances, però el cop estava donat. A Madrid hi hagué novament grans promeses dels partits polítics, i novament temps després les promeses foren incomplertes. A Barcelona també hi va haver negociacions amb la Generalitat i els parlamentaris -ho he explicat a "Solidaritat viscudes"-, i també hi van haver concessions, prou modestes, però. Va acabar 1994 i hi havia una novetat a l'opinió pública: existien unes entitats que es deien ONG, que treballaven a favor del Tercer Món, que tenien bona proporció de joves i a les quals les rebien ministres i consellers.

Si abans hi havia una cerimònia que en deien posada de llarg, el 1994 fou la posada de llarg de les ONG a Espanya. I a Catalunya no només fou un esdeveniment barceloní, perquè hi va haver acampades i accions per al 0,7 a moltes altres ciutats: Girona, Lleida, Tarragona, Sabadell, Terrassa, San Cugat del Vallès... Els cercles oficials van prendre bona nota de tot i van fer la seva acció habitual: esperar que el temps erosionés força les reivindicacions i poder digerir les que no haguessin resultat erosionades.

L'èxit que havien anat aconseguint les ONGD, i els bons resultats de federar les de desenvolupament segons el vell principi que el unió fa la força va estendre l'acció a coordinar a altres ONG. Francesc Noguero i

Xavier Cassassas, de l'Associació per a les Nacions Unides, van proposar constituir una federació catalana d'ONG pels drets humans. Hi vam estar d'acord tot seguit tres altres entitats: Centre UNESCO de Catalunya, Associació de Dones de Carreres Jurídiques i Justícia i Pau. Era amb motiu de la Conferència de Nacions Unides sobre drets humans a Viena, l'estiu de 1993. Les entitats esmentades van constituir la Federació i fou legalitzada el 1994. Avui dia té vint-i-tres entitats membres, d'especificitats diverses però amb l'objectiu comú de defensar els drets humans.

La primavera de 1997 se'm va acudir que podria ser útil fer una altra federació catalana d'ONG, les ONG per la pau. El moviment per la pau, tan viu i vibrant durant els temps del referèndum de l'OTAN, s'havia afeblit després, encara que per altra banda es registrava l'augment absolutament espectacular dels objectors de consciència al servei militar, l'aparició dels insumbisos i l'acció de l'objecció fiscal i la tasca contra el comerç d'armes. I si era veritat que molts joves anaven cap a les feines de la solidaritat internacional, convenia aprofundir la convicció que els valors de justícia i els de pau estan estretament lligats. Vaig pensar doncs que seria convenient una agrupació que vertebrés les entitats pacifistes o semblants. Ho vaig proposar i hi hagué prou acceptació perquè el setembre de 1997 fundéssim la tercera federació catalana d'ONG. Agrupa ara per ara catorze entitats, més quatre observadors. Amb la federació pels drets humans, la de pau era una altra prova que el moviment d'ONG no s'acabava amb les de desenvolupament.

Altres drets, respostes semblants

I tot això no esgota encara les ONG a Catalunya. He parlat diverses vegades de les entitats de treball social o de serveis socials. Són nombroses i ben diverses, dedicades a tasques d'atenció a gent amb disminucions diferents o exclosos per un o altre dèficit, econòmic, social o de salut. El 1990 es va fundar a Monells la Federació Catalana

de Voluntariat Social. Avui dia són unes 500 entitats federades. És possible que força d'elles tinguin algunes característiques que les diferenciïn en el seu tarannà o tradicions d'altres ONG. La seva tasca és directa i immediata, adreçada a suplir carències que ni els estaments oficials ni la societat civil arriben a atendre prou i fins i tot deixen sovint en l'amarga foscor de la indiferència continuada. Probablement bastantes d'aquestes entitats són menys polititzades que ONG que fan altres feines. Segurament tenen menys tendència a denunciar, potser perquè l'atenció a un disminuït amb nom i cognoms no pot esperar que es redacti i lliuri als mitjans de comunicació social una declaració contundent de protesta que qui sap si cap medi recollirà.

No és pas que jo, malgrat que hagi demostrat prou que considero que les ONG poden ser una eina útil per a transformacions socials i per a promoció i protecció de drets humans, cregui que les ONG són la panacea i vulgui que totes les entitats s'acullin a aquesta sigla, els agradi o no, les escaigui o no. Les entitats de voluntariat social tenen sovint una tradició en alguns aspectes diferent, encara que no pas oposada, de la de les ONG de desenvolupament o de pau. Però em penso que la seva immensa majoria té les característiques que n'he dit definitòries de les ONG. Potser aniran adoptant aquesta denominació o potser no; és una cosa que el temps ens ho dirà i allò que importa és que tots els sectors d'ONG facin bé la seva feina particularitzada. Tampoc no sembla que aquestes entitats de treball social estiguin oposades a adoptar aquesta denominació quan creguin que calgui, i penso que estan situades a l'àrea de les ONG a Catalunya.

Si el 1990 es fundà la Federació Catalana de Voluntariat Social, el 1995 es fundà la FOCIR -Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes. El seu impulsor principal va ser Fèlix Martí, molt destacat en la promoció del món no-governamental. Les entitats associades a la FOCIR són avui dia trenta. Es tracta d'associacions molt més diverses per la seva tasca que les de les altres federacions esmentades: van des d'entitats de drets humans a

associacions esportives, passant per entitats culturals de branques diverses, folkloristes, algun col·legi professional... Però el seu comú denominador és que tenen un reconeixement internacional en el camp de la seva activitat sense haver de passar per una entitat estatal. Es una reivindicació nacional o de drets dels pobles. El seus objectius es poden resumir en assolir una projecció internacional directa de les ONG catalanes. Puix que pertanyen a la societat civil, no tenen afany de lucre, acostumen a comptar amb algun element de voluntariat, i com que la seva associació a la FOCIR té relació amb la promoció i defensa d'un dret humà, el dels pobles al reconeixement i projecció internacional de la pròpia identitat, penso que també la FOCIR pot formar part, encara que sigui amb un caràcter singular, d'aquesta llista de federacions catalanes d'ONG.

Es de tota evidència que a Catalunya la reivindicació dels drets dels pobles no ocupa només les entitats federades a la FOCIR. Ja he recordat abans que la reivindicació dels drets dels pobles és més recent al món i està sovint menys tractada, atesa i aclarida que la de drets dels individus, i no només pel fet que identificar qui és un individu sigui incomparablement més senzill que fer-ho amb un poble. La qüestió dels drets nacionals té ja un passat, però està de viva actualitat a moltes latituds i cal preveure per a ella encara un llarg futur.

No cal dir que al nostre país la qüestió dels drets col·lectius de Catalunya és una de les primeres que està sobre la taula, i que compta amb defensors de postures ben diferents i fins i tot oposades, des d'independentistes a negadors que hi hagi drets propis dels catalans. El rerafons espanyol és també sovint molt diferent si es tracta de drets dels pobles, especialment dels del català, que si es consideren altres drets. Es un tema present, a vegades obsessivament present, a la societat catalana. No és doncs una qüestió que mobilitzi gaires ONG específicament dedicades a ell -mobilitza molt més que algunes ONG-. Algunes n'hi ha que tenen com a específic o principal objectiu els drets dels pobles, com el CIEMEN, i no exclusivament els del català; les ONG

més caracteritzades en aquest sentit són membres de la Federació Catalana pels Drets Humans. Però, precisament perquè és una qüestió tan debatuda i que penetra sectors tan amplis i diferents, no es pot dir que sigui tractada en primer lloc per les ONG, com és el cas de la temàtica del desenvolupament o de la pau. Les ONG acostumen a aparèixer quan hi ha un dèficit d'instàncies públiques o privades, o d'ambdues, que tractin un problema determinat. No és aquest el cas dels drets del poble referits a Catalunya, i parlar d'aquesta qüestió aniria més enllà de l'objectiu d'aquestes pàgines, que són les ONG.

En aquest camp es pot dir que hi ha una federació que s'ocupa de la presència internacional de l'associacionisme català, que algunes ONG estan dedicades als drets del poble i que una part majoritària de les nostres ONGD mostra interès i dóna suport a les reivindicacions dels drets dels pobles del Tercer Món. Són tres realitats referents als drets dels pobles a les ONG de la Catalunya actual.

La dona

Resten dos àmbits pertanyents també als drets humans. Els drets de la dona, i el dret a un medi ambient sa. De les entitats i sectors defensors dels drets de les dones ja n'he dit alguna cosa. Hi ha algunes entitats especialitzades en aquesta temàtica de les quals se'n pot dir amb tota propietat ONG, i que estan associades a la Federació Catalana d'ONG pels Drets Humans -potser cal esmentar entre elles el Col·lectiu de Dones en l'Església, per la novetat que existeixi una entitat que lluiti contra la discriminació de la dona en un camp que ha estat tradicionalment contrari com l'Església catòlica a donar a les seves fidels femenines els mateixos drets que reconeix als homes, i que encara roman força vegades lamentablement aliena al món modern pel que fa a la igualtat de gènere. Aquestes entitats membres de la Federació no esgoten pas el treball que es fa a Catalunya en la promoció i defensa dels drets de la dona.

Hi ha per una banda tota la feina institucional: l'Institut Català de

la Dona de la Generalitat, o el Consell de les Dones de l'Ajuntament de Barcelona. Caldria afegir-hi els partits polítics i els sindicats que, encara que sigui amb graus i convicció diversos, han assumit des d'anys la causa dels drets de la dona. Hi ha en aquesta qüestió, i no és l'únic cas en el ventall de drets humans, una situació fluida: en molts drets humans es passa d'un moment en el qual un dret determinat és només defensat per una minoria combatuda i tinguda com a extravagant, a un altre en el qual és majoritàriament reconegut a la societat i a les institucions, encara que aquest reconeixement tingui les seves excepcions, fins i tot cridaneres, i alguns sectors el considerin insuficient. Una conseqüència de l'evolució poden ser canvis del caràcter i el nombre d'associacions o grups que defensaven aquest dret.

Com gairebé a totes les societats, la dona ha estat discriminada a Catalunya i encara ho és força vegades. Alhora hi ha hagut unes reaccions, la darrera d'elles afavorida per la democràcia política post-franquista, de reconeixement d'aquests drets a les lleis i els costums. El panorama resultant en aquest i altres casos pot ser jutjat de manera diferent, més o menys satisfeta o més o menys crítica. Posaré un exemple.

El juliol de 1993 Victòria Camps publicà un article sobre associacions juvenils de voluntariat. En ell deia que "el feminisme, l'ecologia i el pacifisme ja no són moviments socials, sinó capítols en el programa de qualsevol partit". Vaig publicar un altre article de moderada disconformitat, en el qual opinava que no calia llicenciar els moviments socials abans que els problemes haguessin estat resolts. És veritat que els problemes que van ocasionar el naixement dels tres moviments socials paradigmàtics que esmentava Camps han tingut evolucions diferents a llocs diversos, i que poster la lluita que ha fet més camí contra les discriminacions hagi estat a Europa occidental la portada contra moltes que afectaven les dones, i per això el moviment feminista no tingui a força llocs el vigor que tingué ahir -que tingué a Catalunya, per exemple, als darrers anys setanta. Com que aquestes

evolucions socials són difícils de mesurar és lògica la diversitat d'opinions, i els nostres parers d'aleshores, menys optimistes els meus que els de Victòria Camps sobre l'evolució progressista dels nostres partits -ella era aleshores senadora independent dins la llista socialista i jo continuava essent aparidista- són discutibles.

Per això potser podria dir que ambdós teníem parcialment raó pel que fa al moviment feminista a Catalunya: els partits, i això vol dir abans la societat, han incorporat prou reivindicacions perquè hagi perdut força el moviment social feminista, però no prou perquè es pugui pensar que amb els programes dels diversos partits ja no cal cap acció social eorganitzada en defensa dels drets de la dona o d'alguns d'ells. Es segurament una situació ambigua, i no pas exclusiva dels drets de la dona.

En darrer lloc, però no el menys important, diu l'expressió anglesa.. Aquest lloc pot pertànyer ara en aquestes pàgines a les qüestions de medi ambient i als sectors, entitats i fins i tot moviment ecologista. L'ecologisme és en el món actual un dels moviments socials més destacats i esmentats. Un dels més nous, i potser el més nou per l'evolució rapidíssima de la ciència, la tècnica i l'opinió pública.

I el moviment ecologista?

No podia mancar a un país industrialitzat de la segona meitat del segle XX. com és Catalunya, el moviment ecologista. Si algunes manifestacions seves van aparèixer amb un cert retard en relació amb el món occidental, els motius són semblants al retard de l'aparició d'altres moviments socials i ONG: el franquisme, realitat pròpia d'un estat europeu poc avançat, no volia saber res amb l'associacionisme lliure, i menys encara si aquest tenia un contingut polític. A Catalunya hi havia uns vells precedents d'atenció a la naturalesa, i n'és el millor exemple l'excursionisme. Són avantpassats de l'ecologisme conservacionista a Catalunya, de respecte i preservació de la natura, d'estudi d'aquesta, de defensa del patrimoni, d'educació ambiental, que

fou la primera tendència de l'ecologisme al nostre país.

Encara que hi va haver estudis i accions anteriors, sovint es dóna com a data fundacional de l'ecologisme al món el 1972, quan es celebrà la Conferència d'Estocolm. A vegades s'ha volgut datar al mateix any d'aquest esdeveniment internacional el naixement de l'ecologisme a Catalunya. Sigui ben exacte o manifestació patriòtica, és veritat que el decenni dels setanta fou fonamental per a l'inici de l'ecologisme al nostre país, pel que fa als primers estudis i també a l'aparició d'activistes, essencials en un moviment social. En fou mostra que el 1976 es publicà el Llibre Blanc de la gestió de la natura als Països Catalans, endegat anys abans i editat dins aquella mostra de creativitat social que fou el Congrés de Cultura Catalana. També el 1976 va ser la data de fundació de Depana, la primera i més important entitat de l'ecologisme conservacionista o naturalista català, encara que força altres associacions li fan costat i hi ha nombrosos grups locals actius.

Al vuitanta apareix a Catalunya una altra tendència de l'ecologisme, el radical, molt relacionat amb l'energia nuclear i amb la lluita contra la nuclearització per la qual aposten els successius governs espanyols, sigui de l'UCD o del PSOE, que al capdevall no trenquen amb la política nuclear del franquisme. Són els temps de la relació estreta entre ecologisme i pacifisme, del Canc i la CDDT, del debat sobre la OTAN... Però si el referèndum de l'OTAN es va guanyar a Catalunya i es va perdre a Espanya, la lluita per tancar Ascó no assolí èxit, i malgrat el tancament d'alguna central la nuclearització a Espanya y a Catalunya continuà i Catalunya és, amb França, dels països més nuclearitzats d'Europa-.

L'entitat més coneguda de l'ecologisme radical català és avui Acció Ecologista, i alguns parlen d'una tercera tendència encapçalada pel Ceba-Col·lectiu d'Ecologia i Projectes Alternatius-. Les grans protestes pel pla de residus de la Generalitat obligaren el president Pujol a crear el 1991 una conselleria de Medi Ambient que tractà de reconduir el pla i de tranquil·litzar les protestes, i que fou en definitiva un nou exemple de reaccions institucionals fruit de la pressió de la societat, moviments

socials, ONG... Hi va haver i encara existeix una altra manifestació de l'ecologisme, en encarnar-se en partits polítics, però els partits van ser massa en nombre, amb massa personalismes, i fins i tot amb alguna aparició acusada de sectària o mafiosa, perquè tinguessin gaire èxit.

Avui dia les tres tendències socials de l'ecologisme català col·laboren més sovint en Plataformes ciutadanes en un cert procés de confluència i l'acord en l'èmfasi posat en la sostenibilitat. Es difícil endevinar el futur d'aquest procés. Fets recents que abonen processos de confluència són l'existència del Consejo Ibèrico, conservacionista, i la creació d'Ecologistas en Acción, de caràcter confederal. A ambdós llocs hi ha molta presència catalana.

El 1991 hi va haver a tot Espanya, també amb una forta participació catalana, la temptativa de portar al Congrés dels Diputats una Iniciativa Legislativa Popular que va estar a punt de reeixir en la seva primera etapa. A Catalunya ha tingut èxit l'estiu del 98 l'intent de veure acceptada una Iniciativa Legislativa Popular, perquè ha obtingut més de cent mil signatures que demanen la prohibició de l'incineració de residus. La campanya ha estat portada conjuntament per la gran ONG internacional ecologista, Greenpeace, que té 17.000 socis a Catalunya, i per la Plataforma Cívica per a la Reducció dels Residus.

Es podria dir que l'ecologisme a Catalunya és viu i extès en la sensibilització però més feble en la organització, en la incidència en alguns sectors i fins ara en la suma de treball conjunt. Es possible que això tingui relació amb unes característiques no pas rares del moviment ecologista en general que també es troben en l'ecologisme a Catalunya. Tothom, fins i tot en realitats recents com aquesta, té les seves tradicions. I si no hi ha dificultat de dir-ne ONG a Greenpeace i a Depana, per exemple, força altres entitats o grups no sembla que es trobin prou còmodes sota aquesta sigla.

I la diferència o incomoditat amb els models de les ONG, que malgrat un cert pluralisme estan força dibuixats, vindria possiblement de la primera lletra de la sigla. Una certa tradició o tarannà ecologista li

fa tenir poca simpatia amb l'organització generalment acceptada a la nostra societat: estatuts normatius, autoritats de direcció tradicionals, funcionament associatiu també tradicional... Semblantment passa amb grups pacifistes, també a vegades al·lèrgics a una institucionalització fins i tot modesta però estable. Alguna cosa que potser en podríem dir anarquitzant. L'inicial d'organització no és la lletra preferida per sectors més o menys amplis de l'ecologisme, i força actituds humanes poden jutjar-se ambivalents perquè no suscitin comprensió.

Hi ha una altra diferència entre la generalitat del moviment ecologista i el de les ONG, sobretot el de les de desenvolupament, i és el de l'objecció al finançament públic. Hi ha algunes entitats, i alguna tan important com Greenpeace, que refusen qualsevol ajut econòmic públic com a garantia de la total independència de la seva tasca -recordem que alguna ONG de drets humans tan important com Amnistia Internacional, també ho fa, i que algunes de desenvolupament i altres de treball social fan constar com alguna cosa favorable a la seva tasca el fet que els finançaments privats que tenen són superiors, i fins i tot notablement superiors, als públics-. Es una qüestió prou important i caldrà tornar-hi.

Es veritat que les ONG que fan projectes de desenvolupament al Tercer Món poden argumentar que un ajut públic a la cooperació entre els pobles està al·ludit en el preàmbul de la pròpia Constitució espanyola, que els projectes de desenvolupament signifiquen moltes vegades unes sumes que difícilment es poden assolir sense un cofinançament públic. Però això no elimina del tot l'objecció d'aquells ecologistes: si un finançament públic pot significar una millora de l'organització, la realització de més feina i l'obtenció amb més facilitat d'uns certs resultats, també és cert que pot suavitzar les reivindicacions, posar sordina a les protestes i denúncies, transigir més o menys amb interessos discutibles dels poders polítics i econòmics, i al cap i a la fi conformar-se a posar pegats a grans problemes. Posar pegats pot ser objectable no pas perquè en moltes ocasions els pegats no siguin útils en determinades malalties i determinades víctimes d'elles, sinó perquè limitar-se als pegats pot significar renunciar a guarir la malaltia o si més no a combatre les causes de la malaltia. I una vella sentència en el camp de la solidaritat diu que cal atendre alhora les causes i els efectes.

Si aquestes particularitats d'algunes entitats i part del moviment ecologista català són prou per no incloure-les en el món pluralista de les ONG pot ser qüestió opinable. A mi em sembla que les diferències esmentades no són negligibles però tampoc suficients. Penso que les

entitats ecologistes pertanyen al món de les ONG. O bé, i no són les úniques, formen part alhora a un moviment social i a les ONG. Són una eina nova, organitzada i privada per a la defensa d'un dels tres drets més importants de solidaritat: el dret a un medi ambient sa.

El voluntariat

He dit abans alguna cosa sobre el voluntariat. Pot ser aconsellable afegir ara alguns comentaris sobre el voluntariat a Catalunya i les ONG, perquè és una qüestió cabdal. Fins i tot aquests darrers anys s'identifica força vegades, en comentaris públics i privats, ONG i voluntariat, com si fossin sinònims. Convé precisar-ho. També hi ha una mena de cant de lloança al voluntariat que es pot sospitar que a vegades és massa interessat.

En primer lloc cal dir ben clar que el voluntariat és una part molt important, a vegades essencial, del moviment d'ONG i en general del món associatiu semblant. Fora d'algunes entitats que, per diverses característiques seves, no tenen voluntariat o molt poc, allò normal és que les ONG en tinguin. En proporcions ben diverses, certament, però normalment prou important perquè sense voluntariat no poguessin fer bona part d'allò que fan. El voluntariat social o que fa una tasca de suport a accions de promoció i defensa de drets humans, que és el voluntariat del qual parlo aquí, té òbviament unes motivacions en les quals compta normalment la generositat, el desig de ser útil a persones i a comunitats, i la voluntat de contribuir a millorar situacions individuals o col·lectives... tota una sèrie de raons que pertanyen ben bé a les onades que fan progressar les societats cap a cotes més altes de valors de vigència necessària.

I ho fan normalment sense una mena d'interessos legítims però que no existeixen en el seu cas, ja que la seva feina és òbviament no retribuïda, gairebé sempre anònima o amb poc ressò, sense altres satisfaccions personals que les que dóna una feina que es considera útil i que es procura fer bé, i les que poden venir de l'amistat de companyes

i companyes de feina i de la consciència de participar en una tasca que es jutja positiva i en els seus possibles progressos.

Cal afegir que no sempre el voluntariat és un tasca poc especialitzada encara que indispensable, i que hi ha una certa proporció de feines de voluntaris molt competents en tasques de dificultats remarcables i que demanen coneixements i experiència professionals evidents. I que aquest sector de voluntariat especialitzat creix a Catalunya, així com el voluntariat jove. He tingut prou relació continuada amb molts voluntaris i voluntàries de diferent mena de tasques per admirar aquestes persones i valorar vivament la seva feina. Una societat que té un bon nombre de voluntariat eficient i generós és una societat amb una notable salut moral, i ha d'agrair sincerament aquesta aportació.

Es veritat que el voluntariat no l'hem pas inventat ni ara ni encara menys ací. El voluntariat, sota una o altra forma, és antiquíssim i ha contribuït a moltes millores. Pensem, i és un sol exemple, en els militants dels primers partits polítics i sindicats del segle dinou, que van treballar amb empena i entre moltes dificultats perquè progressés el respecte d'uns drets humans, i veurem que realitats avui prou consolidades són també resultat d'aquella feina voluntària. Però si això és ben cert, i que a molts temps i llocs el voluntariat ha col·laborat vigorosament a assolir progressos socials, polítics, culturals, religiosos... també ho és que el nostre temps el voluntariat coneix un notable increment.

Hi ha diferents motius i ben diversos. Poden comptar les pensions de jubilació de les societats avançades, i les millores de salut que deixen a gent de la tercera edat possibilitats i lleure per fer de voluntaris a una o altra entitat social. Pot ser també el progrés de valors de solidaritat que viuen homes i dones d'edat molt diversa, joves i grans que es troben en la feina i en les il·lusions d'una ONG. Algunes d'aquestes, i més encara grups més informals que treballen per la pau o per l'ecologia, són tots o gairebé de voluntaris. I pel que fa a la

ampliació dels grups dels quals sortien en un ahir proper bona part dels voluntaris, alguns estudis diuen que els darrers temps constaten un cert augment del voluntariat cap a gent més preparada professionalment. Pel que fa a gent d'edat, si és cert que ha minvat la seva proporció, també ho és que grups de jubilats s'hi han incorporat més organitzadament, i que existeixen diverses ONG de professionals jubilats com Secot o, senzillament de la tercera edat, com Tercera Edat per al Tercer Món. També cal esmentar com una de les causes del creixement del voluntariat entre nosaltres la baixada prou coneguda de l'atractiu de la militància política, potser especialment entre els joves. I em sembla cert que la tasca de voluntariat té força vegades una dimensió política, com la pot tenir també religiosa en algunes ocasions. Potser el voluntariat actual és sobretot una organització millor d'impulsos de sempre.

Com a conclusió caldria assenyalar la importància, en conjunt decisiva en quantitat i qualitat, que suposa el treball voluntari en el moviment actual d'ONG i entitats semblants del tercer sector a Catalunya, i naturalment a molts altres països. Però afirmat això essencial, hi ha alguna cosa més. Per raons evidents -necessitat de preparació especialitzada, de dedicació horària fixa, de lligar estretament vida i feina- a moltes ONG les cal també un treball professionalitzat. Aquest pot ocupar proporcions molt diverses en unes o altres ONG. Però sense una bona aportació professionalitzada es podria dir que moltes ONG mancarien de columna vertebral.

De tal manera que penso que una originalitat realment remarcable que han anat creant les ONG, sense planificar-ho, ha estat aquesta combinació de treball professionalitzat i de treball voluntari que ha assolit sovint resultats excel·lents que no haurien estat possibles sense aquesta fórmula singular que dóna resposta a una de les preguntes essencials de qualsevol empresa: ¿qui fa la feina?

A més la fórmula ha facilitat ben sovint un ambient en el qual l'amistat i la companyonia poden ser més freqüents que en les empreses o entitats, públiques i privades, on el treball està organitzat d'altres

maneres en les quals la competitivitat i el lògic interès individual ocupen molt més lloc. I aquest ambient no ha estat aliè a assolir alguns resultats que sense ells haurien estat menys fàcils d'obtenir. Sense que tot això vulgui presentar les ONG com una mena de paradís terrenal on no existeixin mai ni tensions ni dificultats de relació personal pròpies de la condició humana. Però el descobriment i la pràctica d'aquella fòrmula singular de combinació de treball professionalitzat i de treball voluntari és segurament una de les partides més originals i positives que han aportat les ONG i entitats semblants a la societat moderna. .

Un altre comentari és per advertir d'una certa glorificació més aviat sospitosa del voluntariat i fins i tot d'algun intent de manipulació que podem trobar a Catalunya, encara que no sigui pas exclusiu del nostre país. Com que el voluntariat és útil, com que està generalment ben considerat per l'opinió, com que normalment se'l té per un índex de la salut moral i social d'un poble, els governants poden tenir la temptació d'aprofitar-lo de manera partidista. Hem llegit per exemple que una enquesta oficial afirma que a Catalunya hi ha mig milió de voluntaris. A aquest resultat se li ha donat àmplia difusió i ha originat un eslogan també oficial: "Catalunya. Un país de voluntaris". Només conec un resum de l'enquesta facilitat per l'Institut Català del Voluntariat.

Però em sembla exagerat afirmar que en un país de sis milions d'habitants, considerant la població a partir de 16 anys hi ha mig milió de voluntaris i un percentage del 9,9% de voluntaris. En realitat, si es consideren només els voluntaris associats i no s'hi afegeixen els voluntaris puntuals, la xifra és de 385.000 persones i el percentatge de 7,6 %. No dic pas que siguin xifres menyspreables, però són unes altres. Tots els afeccionats a la sociologia sabem els enganys que es poden presentar com a certes amb l'aval de les enquestes, i que aquestes es poden presentar de maneres prou diferents i donar el missatge que serveixi més a qui l'ha encarregada, que pot ser el govern, i que prou vegades interessa presumir. En aquesta ocasió presumir de tenir mig milió de voluntaris, i qui sap si

amb el missatge subliminal d'haver-los creat.

Però no es tracta de presumir. Aquesta és una pretensió que si alguns qualificaran de patriòtica i que pot ser útil al govern, en aquest cas de CiU, no la podem considerar seriosa. Un exemple. Càritas diocesana de Barcelona, una entitat amb cinquanta anys de vida, prou activa i implantada, d'ampli treball l'eficàcia del qual és reconeguda per gent ben diversa, té 1.500 voluntaris -i un centenar de persones en plantilla-. Si Càritas de Barcelona, a la concentració majoritària de població catalana, té 1.500 voluntaris, l'afirmació que Catalunya en té mig milió se'ns apareix més aviat com una fantasia de polítics interessats a fer-se propaganda. La moderada satisfacció perquè hi ha força voluntaris a Catalunya no és pas el cofoisme ni la operació d'inventar-se voluntaris o de sumar-hi activitats fugisseres o esporàdiques que difícilment es poden comparar amb altres d'atenció real i continuada a discapacitats, gent gran, educació per al desenvolupament o preservació de la natura. Tota activitat humana té els seus costums, i un dels de la classe política, encara que no pas exclussiva d'ella, es fer-se propaganda.

Un altre exemple en aquest capítol. Fa uns anys, força ja perquè es pugui revelar aquesta anècdota, un personatge del Govern de la Generalitat em consultà privadament el meu parer sobre un projecte de llei que aspirava a crear l'Institut Català de Voluntariat, l'Incavol. Vaig estudiar el document i vaig exposar les meves objeccions, que es podien resumir en el desacord que el Govern creés una institució amb un cert poder sobre unes activitats privades. Pensava que les entitats que tenien voluntariat ja podien fer la seva feina i que si el poder públic volia ser útil en la tasca del voluntariat, això no significava crear aquell organisme. La meva opinió no devia ser compartida per la majoria del Govern, perquè l'Incavol fou creat. Em sembla que no és bo que les institucions públiques ocupin terrenys que la societat pot conrear bé sense aquestes intervencions que inevitablement resulten en algun moment manipuladores i partidistes.

Es bo que les institucions de govern, estatal, autonòmic, local, considerin postiva aquesta realitat actual de l'augment dels voluntaris, i que prenguin mesures pertinents per facilitar la tasca i el desenvolupament del voluntariat social, però sense invadir camps que no li són propis. El principi de subsidiarietat, sovint més invocat que practicat, té aquí un bon camp d'aplicació.

Una novetat rellevant

Espero que aquest ràpid panorama de les ONG a Catalunya, amb Espanya al fons, dels seus precedents quan n'ha tingut, de la seva aparició i creixement, de les seves particularitats i sectors, hagi palesat si més no que és una realitat nova a Catalunya, que va nèixer al voltant de fa vint anys si volem posar una xifra rodona com a mitjana, que ha crescut amb força rapidesa i empena, i que té semblances molt evidents amb el moviment general que ha existit a molts països en aquesta segona meitat de segle i que, al costat d'identitats i semblances ben lògiques, té també algunes diferències i característiques pròpies, probablement menors però certes.

En tot cas, abans de tractar d'aprofundir sobre els pros i els contres de les ONG, i de les seves potencialitats i límits, abans de l'exercici de tractar de mirar el seu possible futur, em sembla que convé concloure que és innegable que aquest món té avui dia un pes força considerable a Catalunya, i semblantment a Espanya. I que la nostra societat no seria pas la mateixa sinó hi existissin les ONG i entitats semblants.

I una altra conclusió que també crec ahora indiscutible i rellevant. Aquests sectors han mogut diversos canvis a la societat catalana i també a les nostres institucions. Aquest canvis han tingut un motor que ha estat fonamentalment el d'aquestes persones i entitats de la societat civil que han anat arrossegant les institucions i partits polítics a canvis, prou vegades petits i generalment obtinguts a còpia de molta insistència, però que finalment han modificat força aspectes en aquest

camp de la solidaritat i de la promoció i defensa de drets humans. I si aquests sectors han estat el principal motor d'evolucions i canvis, alhora insuficients i indubtables, també ells han tingut lògicament uns motors. Les motivacions de conductes complexes, com aquestes, són sempre diverses, unes sumes de partides no sempre homogènies. Però goso dir que entre aquestes motivacions han estat fonamentals els impulsos de renovació, de progrés, d'atenció a persones o sectors exclosos, oprimits i oblidats, i a transformar realitats que són obstacle per a una vida política més digna i respirable. Impulsos a fer més efectives les garanties de diferents drets humans. No és de cap manera aquesta una motivació nova en la llarguíssima història de la humanitat, sinó molt certa i repetida. Però segons com es miri i consideri és també una motivació potser tan sorprenent i fins i tot estranya que em sembla que val la pena remarcar-la.

APORTACIONES POSITIVES DE LES ONG

Amb motiu del trenta aniversari de la fundació de Justícia i Pau de Barcelona, vam projectar l'hivern de 1998 un número especial de la nostra publicació, acció habitual en semblants escaïences. Vaig pensar que a més de l'acostumat repàs a la feina feta, podia ser bo tractar un tema de projecció de futur que estigués dins l'àmbit de l'interès de l'entitat. La concreció fou adreçar a una sèrie de persones ben conegudes de la societat catalana, qualificades com a científics socials i/o dirigents d'entitats de drets humans, aquestes qüestions:

"Als darrers anys s'han creat a Catalunya nombroses entitats, generalment anomenades ONG, que s'ocupen de tasques de drets humans -desenvolupament, pau, medi ambient, drets polítics o socials... En el futur immediat, ¿penseu que poden tenir un paper en l'aprofundiment de la democràcia a la nostra societat? En cas afirmatiu, quin? ¿Hi veieu alguns perills o ombres en aquestes entitats?"

Les persones que van contestar foren aquestes, per orde alfabètic: Alfons Banda, Josep Mª Bricall, Francisco Fernández Buey, Ramon Folch, Eugeni Gay Montalvo, Angelina Huriós, Fèlix Martí, Jordi Porta, Joaquim Sempere, Gabriela Serra i Josep Maria Terricabras. Obviament aquest mètode sociològic d'enquesta a uns testimonis qualificats té els seus límits. Però penso que el resultat va tenir un interès molt destacat. I he cregut oportú utilitzar aquestes respostes com a punt de partida d'aquests capítols sobre els pros i contres de les ONG, possibilitats i límits. En faré doncs un resum i uns comentaris. Lògicament, el resum

haurà de deixar fora observacions i parers d'un conjunt ben ric, però espero que no el traeixi.

La primera constatació és que les respostes van ser molt majoritàriament favorables al paper de les ONG en l'aprofundiment de la democràcia a la nostra societat. Vet ací les opinions expressades sobre aquest tema:

Segons Alfons Banda les ONG són un camí en aquest aprofundiment i una eina en mans dels ciutadans que poden així actuar sobre el teixit social amb una certa eficàcia. Les ONG intenten donar una sortida realista a la pregunta angoixada de moltes persones: ¿i jo què hi puc fer?

Segons Josep Mª Bricall les ONG poden tenir certament un paper decisiu en la democràcia; s'ocupen de problemes de cada dia que afecten la gent i en promouen llur difusió i la participació voluntària dels interessats.

Francisco Fernández Buey pensa que la multiplicació de les ONG que tracten d'ajudar els desheretats és una bona notícia. Les ONG afavoreixen la participació de la ciutadania a la vida pública per una via inèdita i recuperen el valor de la caritat i de la solidaritat.

Ramon Folch distingeix entre les ONG dels països del Primer Món i les del Tercer Món, que acostumen a fer més acció directa. La puixant emergència de les ONG és un dels fenòmens del nostre temps, i una mena d'administració paral·lela, amb el clarobscur que això comporta.

Eugeni Gay Montalvo diu que els drets humans només poden fer-se efectius en les societats democràtiques, i que els drets de solidaritat mouen moltes bones voluntats que, des de les ONG, aporten inquietuds que escapen de les funcions, sovint fredes, de l'ordre social establert.

Per a Angelina Huriós el fet que els ONG no estiguin com els partits sotmeses a l'imperatiu de guanyar eleccions, les pot afavorir i poden reactivar la democràcia i crear canals on la voluntat popular trobi la seva expressió. Un país amb moltes entitats associatives ben coordinades pot tenir una democràcia saludable i plena de continguts.

Fèlix Martí diu que les societats amb ONG són més fortes

democràticament: expressen la possibilitat de formular projectes de canvis en tots els àmbits de la vida pública. Desbloquegen la vida democràtica en proposar objectius innovadors i reuneixen grups que es comprometen amb coratge i generositat en iniciatives de servei.

Segons Jordi Porta les ONG i l'associacionisme és el primer pas de socialització voluntària. És un aprenentatge de democràcia i desvetlla sensibilitats per donar respostes més àgils que les administracions. Són absolutament necessàries en una societat ben estructurada.

Joaquim Sempere diu que poden contribuir a l'aprofundiment de la democràcia: proporcionen oportunitat de participar en activitats solidàries i de significat cívic i polític. La democràcia s'aprofundeix en la mesura que la ciutadania no es limita a delegar el seu vot.

Gabriela Serra considera que un nombre considerable de les ONG creades a Catalunya poden ser eines per a l'aprofundiment de la democràcia. Les ONG haurien de ser el motor de la societat civil, un animador dels canvis econòmics i socials tan necessaris,

Segons Josep Mª Terricabras són un bon símptoma de l'existència de grups socials especialment sensibles als dèficit de justícia i solidaritat en un món global que es va bastint des de les mal anomenades "democràcies avançades".

Crítiques a l'ordre polític i social

Després d'aquestes consideracions plurals però favorables a l'existència de les ONG, penso que l'opinió que reuneix més adeptes són les crítiques de l'ordre polític i social actual. Banda parla de la necessitat d'activar la funció parlamentària o representativa. Bricall creu que hi ha dèficit del prestigi i de la confiança en el poder públic. Fernández Buey considera que les democràcies realment existents són molt imperfectes. Per a Folch, l'emergència de les ONG és en gran mesura conseqüència de la fallida del model actual d'estat, incapaç d'oferir objectius estimulants a la ciutadania. Gay Montalvo pensa que a l'ordre social establert hi manquen inquietuds i compromisos. Segons

Huriós acostuma a haver-hi desconexió entre dirigents i bases dels partits, i les reivindicacions justes de les bases i de la voluntat no troben canals. Per a Martí les democràcies europees no gaudeixen de bona salut i les diverses famílies polítiques no generen una il·lusió que mobilitzi els ciutadans a empènyer grans projectes de justícia i de noves llibertats. Porta pensa que les administracions públiques tenen un dèficit d'agilitat i rapidesa i les ONG poden complementar-les. Sempere parla del fracàs de l'ordre social i polític vigent; hi ha vers ell una consideració crítica i una aspiració a transformar-lo. Segons Serra no existeix una veritable democràcia participativa i cal una nova distribució de la riquesa mundial, un altre sistema econòmic mundial, un altre model de desenvolupament. Terricabras constata molts dèficit de justícia i de solidaritat a les democràcies.

Més enllà de lògiques matisacions personals, penso que el conjunt de les respostes coincideix que hi ha relacions de causa a efecte entre els dèficit o errors que la majoria veu a l'ordre social i polític, al sistema econòmic, a les administracions públiques, a les democràcies actuals i l'existència i el creixement de les ONG. Ramon Folch diu que la florida de les ONG és un mal símptoma polític i una excel·lent reacció civil, i em sembla que és una afirmació que tradueix aquesta sensació. O bé que seria prou compartida l'opinió de Martí: allò que, en el camp de la política convencional encara és utopia, es converteix en proposta i assaig de la mà de les ONG més lúcides i més crítiques.

L'enquesta preguntava també si es veien alguns perills o ombres en les ONG. La majoria de respostes assenyala perills, però gairebé sempre amb poc èmfasi. Banda diu que les ONG, com tota organització, poden perdre el nord i finalment el sentit, i esmenta possibles personalismes en entitats petites o mitjanes. Bricall veu, més que perills, límits, i és un aspecte que crec que mereix comentari a part. Fernández Buey diu que hi ha mancances o defectes a força ONG però que no comparteix gens les crítiques excessives que a vegades es fan a aquestes entitats en nom d'ideologies més tradicionals. Gay observa que a tota obra col·lectiva

existeixen perills, i que cal transparència en la gestió política i en l'econòmica de les ONG. Per a Huriós el perill més gran que poden tenir les ONG és que en lloc de ser canal reivindicatiu serveixin per ofegar i treure força a la lluita per una societat més justa i solidària. Martí no esmenta cap perill, i Porta en detalla alguns: respondre a preocupacions particulars, perdre de vista la inserció d'aquestes preocupacions en problemàtiques més globals, estimular l'amateurisme en el tractament de problemes que necessiten respostes més professionalitzades, establir una lluita competitiva per aconseguir diners públics. Sempere també recorda que, com tota activitat humana, les ONG poden traïr les seves intencions o degenerar; esmenta els perills de manca de democràcia interna, de limitar-se a ser entitats de beneficència, de servir de tapa forats d'un sistema social en crisi, i en l'àmbit internacional de no mobilitzar-se contra les causes estructurals i polítiques que generen els problemes, i de ser manipulades per organitzacions polítiques o religioses. Serra fa una llista relativament llarga de perills d'algunes ONG: no lluitar contra les causes de les injustícies, no denunciar, oblidar les grans transformacions necessàries, no atendre altres lluites de defensa de drets que estan interconnectats, no tenir una autonomia real, ideològica i financera, dels govens però també d'opcions clarament partidistes. Terricabras, finalment, parla del perill que la debilitat estructural de la majoria de les ONG les pot fer arrambar-se a grups poderosos -governamentals, polítics, econòmics, religiosos o socials- per obtenir el seu recolzament, acostament que pot ser addictiu i fer perdre a les ONG la doble independència que les fa socialment rellevants: la llibertat de marcar la seva línia d'actuació i la de fer crítiques enutjoses per als grups que donen suport l'ONG.

L'enquesta no plantejava clarament quines podien ser les conductes adequades de les ONG davant les administracions públiques i els partits polítics. Algunes respostes parlen de complementarietat de funcions -Banda, Porta, Gay Montalvo, Huriós...-. Altres, es refereixen

explícitament a una funció crítica del sistema o de les administracions: és el cas de Fernández Buey, Martí, Sempere, Serra... De diverses respostes es pot deduir que es pensa que les funcions de crítica i de complementarietat no s'exclouen.

He esmentat abans una observació de Bricall que em sembla interessant per considerar l'abast de les ONG en les seves funcions crítiques o transformadores: els límits de les ONG. Diu: "Més que perills hi veig límits. No poden ni de lluny fer front a les funcions que corresponen al poder públic que, per la seva coactivitat i possible creació de la legalitat, disposa d'una capacitat insubstituïble d'endegament de la societat i d'establiment de formes estables de justícia". Alguna altra opinió, com la de Terricabras, se refereix a límits de l'actuació de les ONG per la seva freqüent debilitat estructural que les fa febles o dòcils davant el poder.

En resum penso que el conjunt d'aquestes respostes de testimonis significats té unes característiques principals: 1) Són obertament favorables a les ONG i la seva feina pel que fa a l'aprofundiment de la democràcia. 2) Relacionen la florida de les ONG amb mancances o errors dels àmbits de govern o del sistema polític i econòmic. 3) Hi veuen perills relativament nombrosos però d'importància menor. 4) En relació a les administracions públiques atribueixen a les ONG unes funcions de complementarietat o unes funcions crítiques, o ambdues alhora, i pel que fa a les crítiques al poder sembla que a Catalunya s'exerceixin de manera força moderada.

Com seria una societat sense ONG?

Segurament la demostració més clara de la necessitat i valor de les actuacions de les ONG seria tractar d'imaginar què seria la nostra societat sense elles. Més eloquent encara si a les ONG hi afegim sectors, com alguns moviments socials, que no acaben d'encaixar en el model ONG però que no hi estan pas gens lluny. Pel que fa a la preocupació i acció vers els problemes del Tercer Món la funció d'agulló

de les ONG a Catalunya ha estat tan evident que sense elles qui sap si en aquesta matèria les administracions serien altra cosa que un absolut desert. Semblantment pel que fa a la temàtica de pau, o encara més, perquè els poders polítics i econòmics mostren una por cerval a tractar aquests temes més enllà de modestes propostes educatives, i l'objecció de consciència i la insubmissió, l'oposició als blocs militars i les propostes de superació dels exèrcits, l'eliminació de les mines antipersona i la reducció o eliminació del comerç d'armaments han vingut sempre de baix. La defensa del medi ambient i de la sostenibilitat també van sorgir d'ONG i d'entitats ecologistes diverses. Semblantment la defensa dels drets de les dones, on aquestes han acostumat a trobar en les seves reivindicacions moltes més resistències que ajuts. Pel que fa a l'amplíssim camp dels drets socials i econòmics de les capes més marginades de la població hi ha hagut certament moltes intervencions dels partits polítics i dels poders públics, però la funció d'agulló de les entitats ha estat indiscutible, i cal preguntar-se quina seria l'atenció a molts grups d'exclusos sense l'acció de centenars d'entitats privades, grans, mitjanes i petites. Fins el punt que hi ha estat, alguns tan poderosos com els Estats Units d'Amèrica, que han renunciat que l'acció pública atengui aquest panorama miserable de manera suficient, i amb molts altres el cas català no n'està tan lluny. Pel que fa al voluntariat que treballa o col·labora en aquestes feines, no cal dir que no és mogut per les administracions, fora de casos que no són pròpiament de drets humans, i en aquest sentit vam tenir l'exemple conegut dels Jocs Olímpics de Barcelona. Voluntariat, ONG, i moviments socials formen part del mateix capítol de la societat civil.

Si eliminéssim tot això veuríem una Catalunya força pitjor, força vegades ignorant o indiferent a reclamacions justíssimes de drets humans. Esborrem del nostre panorama totes aquestes entitats, moviments i grups i veuríem com canviaria. I si a les indubtables accions en aquests camps que fan les diferents administracions públiques ens fos possible distingir totes les innombrables que han estat demanades,

suggerides, reclamades novament, exigides, urgides per aquests sectors socials potser el panorama recordaria boscos i bosquets tardorals de branques nues on hi hagués pocs arbres de fulla perenne. Aquestes serien unes investigacions sociològiques interessants que les administracions no mostren desig de fer.

Canviant allò que calgui canviar, el panorama català es repeteix a tot Espanya, a tot Europa i a tot el món desenvolupat i, canviant allò que calgui canviar, al món en via de desenvolupament. Les ONG i les seves xarxes, tot el sector terciari són al món d'avui una realitat viva, activa i mobilitzadora. He parlat especialment de la seva funció de proposta de canvis i transformacions. No es pot oblidar que són molt més que gent que fa crítiques i propostes. Actuen en mil sectors, amb accions grans o petites: projectes de desenvolupament que van endavant a qualsevol dels països del Tercer Món, innumbrables accions a innumbrables centres escolars, innumbrables accions en l'educació no formal, multitud inacabable d'entitats, d'organitzacions i de congregacions diverses dedicades a atendre tota mena de desgràcies i carències, accions conservacionistes de la natura... I si deixem les accions que es tradueixen en pedra, les que només mouen aire són una veritable marabunta de campanyes, congressos, jornades, publicacions, conferències, festivals, desfilades, concentracions i protestes i totes els mostres que se li acut a l'enginy humà per transformar les realitats que creu negatives.

En parlar d'ONG, és fàcil que la gent imagini nombroses entitats petites, amb persones de bona voluntat -o amb ingenus i somia-truites- i escasos mitjans. N'hi ha, i moltes, d'entitats petites, i fan la seva feina ben sovint útil, segurament més, sobretot sumada, que la que molts cops els és atribuïda. Però convé saber que hi ha també entitats poderoses, que tenen possibilitats d'incidir realment en els problemes o si més no de provar-ho amb esperances d'assolir resultats. Grans xarxes esteses a molts països, organitzades com una empresa eficaç, amb recursos considerables, amb molt personal professional i voluntari, amb

una pila de centenars de milers i fins i tot milions de socis si es compta a nivell internacional, amb ampli ressò als mitjans de comunicació, considerades i a vegades temudes als passadissos i centres del poder.

Uns pocs exemples, gairebé triats a l'atzar, poden ser Amnistia Internacional en la defensa d'uns drets humans, OXFAM en el desenvolupament ^{Caritatiu en la macroeconomia}, Greenpeace en l'ecologia... El món de les ONG va des de minúsculs grups locals a aquestes grans xarxes, passant per entitats de volum i característiques ben diverses. El panorama del tercer sector és variat i no se'l pot confondre amb la imatge que sovint es dona com a bona d'un minifundisme inoperant. Ho repeteixo: el món actual, molt especialment el de la segona meitat de segle, seria prou diferent sense aquestes organitzacions i la seva acció.

Es evident que aquest sector i la seva tasca és plural i que en cada cas pot merèixer judicis diversos. Però resulta innegable que ha nascut per a la defensa de drets humans i que el conjunt de la seva feina i de les seves aportacions han de ser jutjades de manera positiva quan ja hi ha prou perspectiva per a una opinió desapassionada. Fins i tot hi deu haver qui pensi que la seva aparició i aportació és una de les grans novetats dignes de menció al món dels darrers decennis.

Pel que fa als trets positius més propis n'esmentaria alguns. Té un paper d'avantguarda en el descobriment de nous problemes i en la proposta de maneres d'actuar davant ells. Canalitza intel·ligències, voluntats i energies orientades al suport de tot això que les tradicions humanistes han considerat bones causes. Les injustícies i les mancances sempre han suscitat en força persones la reacció de treballar per superar-les. La història n'ha conegut moltes, amb resultats diversos. A la segona meitat del segle XX n'hi ha hagut una de nova davant els enormes problemes del nostre temps que una consciència una mica afinada ha de considerar negatius i que reclamen una resposta. La reacció de la consciència és vella, l'eina de les ONG i semblants és nova o ho és força. Aquestes eines acostumen a tenir també una funció al cap i a la

fi educativa dels seus membres i de la gent que en mesures diverses experimenta al seva influència, funció que qualsevol societat necessita.

L'impuls de canvi, de transformació, de millora, d'atenció a éssers humans mancat d'ella significa unes propostes noves en relació amb les que han portat i mantingut el desordre establert o simplement el conformisme davant ell. Les ONG han de significar doncs, i signifiquen, una multitud de propostes noves: de visió dels problemes, de les seves causes i efectes, de les maneres d'actuar. Qualsevol societat necessita aquest element per progressar, les propostes sovint alhora imaginatives i realistes que molt més difícilment es poden esperar dels sectors instal·lats, beneficiats o privilegiats: ¿per què haurien de proposar canvis a situacions que els són favorables?

Aquesta és la causa que les ONG i sectors semblants siguin una mena de manantial d'idees i de propostes, generalment enfrontades amb les existents i mantingudes pels sectors en el poder. Es un manantial que brolla contínuament en tots els àmbits esmentats.

Una altra cosa és la qualitat i la viabilitat de cada proposta. Com és lògic i com passa arreu, hi ha de tot i hi ha d'haver de tot. També és lògic que entre els propostes noves n'hi hagi d'encertades i fins i tot d'encertadíssimes. Seria impossible examinar-les totes. Allò que interessa ara és que les ONG són una font d'idees per millorar diversos aspectes de la societat i de les societats. Això és tan important que si el món estigués ben organitzat caldria protegir aquesta font perquè continués efectuant aquest servei.

La funció crítica

Un altre servei també indispensable de les ONG és la crítica i la denúncia. La denúncia que vagi més enllà de la formulada individualment, sovint de forma esporàdica i dispersa. La denúncia no diré imparcial però que no és una denúncia moguda o influida pel partidisme legítim que pot ser per exemple el dels partits polítics en l'oposició. Qualsevol poder -polític, econòmic, cultural, religiós...- és instintivament

adversari de les denúncies i crítiques als propis parers i actuacions. Poques coses més naturals. Però més important socialment és que difícilment les promourà; ben al contrari tendirà a silenciar-les, a ofegar-les, i si pot a domesticar-les. La funció de crítica i de denúncia, indispensable a la societat democràtica, ben sovint es veu obstaculitzada pels interessos creats de tota mena, petits, grans i fins i tot enormes. L'autocrítica no és impossible, però convé molt que hi hagi instàncies en les quals la denúncia i la crítica siguin elements propis i que no tinguin aquella mena de partidismes legítims. Aquesta funció és una de les que pot ser pròpia de les ONG. Per mantenir-la les ONG tenen a favor seu el fet que l'inconformisme i l'afany de millora són fàcilment trets seus que en podríem dir naturals.

Un altre factor clau és la seva independència del poder i dels seus agents. Vet ací una de les raons cabdals perquè les ONG han de ser independents dels partits polítics i de les institucions públiques, i han de tenir cura exigent d'aquesta condició. La dependència obstaculitza seriosament o fins i tot anul·la l'activitat de denúncia, o la pot fer objecte de l'acusació de partidista. O bé és la pròpia d'organitzacions més o menys lligades amb el poder al qual tracten de donar suport. Ni suport ni voler ser alternativa de govern: no són pas aquestes les funcions de les ONG.

Les ONG han de tenir llibertat de decidir i seguir les seves línies d'actuació. Una llibertat que no tenen les entitats subordinades a poders més grans -polítics, econòmics, religiosos...-. La ciutadania ha de saber que les línies d'actuació de les ONG no estan marcades des de dalt, realitat que no és pas sempre rebutjable però que és incompatible amb la mena de credibilitat que han de tenir les ONG.

Funció de proposta, funció de denúncia i de crítica, ambdues amb dos grans destinataris: l'opinió pública per una banda, els poders públics per una altra. Com a gran funció de les ONG n'hi ha una altra prou evident, i que segurament és la primera en importància: l'actuació al servei dels seus objectius, tota la multiplicitat d'accions per aconseguir

les finalitats de cada ONG: projectes de desenvolupament, iniciatives socials i culturals de tota mena, tasca educativa, missions internacionals... Es una panorama d'actuacions variadíssimes, que els identifica davant la ciutadania, que són el gruix essencial de la seva aportació i que, sumades, signifiquen una de les més grans accions de promoció i defensa de tots els drets humans al món d'avui. El seu detall seria interminable.

Es aquesta vastíssima actuació organitzada la que diferencia les funcions de proposta i de crítica de les ONG de les semblants que poden exercir i exerceixen sovint el sector que enomenem els intel·lectuals -o que exercien quan estaven menys propers als diferents poders polítics i econòmics. Per manca d'afició o de condicions, evidentment per manca d'una eina organitzada, els intel·lectuals no poden portar a la pràctica la realització de les seves crítiques i propostes. Ací es planteja la funció política de l'intel·lectual, que ha mogut tants comentaris i polèmiques. No cal pas ser dogmàtics: cadascú que faci allò que cregui que ha de fer i que estigui al seu abast. Però l'intel·lectual s'acostuma a trobar incòmode i a moure's malament en el món dels partits, que és diferent del seu; hi ha molts casos, alguns famosos, de compromisos d'intel·lectuals amb un partit concret que han estat origen de disensions i finalment de ruptures. O bé de conformismes que s'acaben sovint en la figura més aviat trista de l'intel·lectual orgànic. Perquè per a un partit la crítica o la proposta cal fer-la amb una explicable subjecció a una certa disciplina característica, i la funció de pensar i parlar lliurement que és pròpia de l'intel·lectual difícilment s'adiu amb disciplines de partit.

En canvi, una ONG disposa d'una infraestructura feta per a l'acció; més encara, una ONG està feta per a una acció que no sigui només intel·lectual, i penso que aquesta és una de les aportacions de les ONG a les societats contemporànies. Sense dubtar pas que la funció política d'un intel·lectual independent no sigui indispensable en una societat democràtica, no cal confondre-la amb una acció diferent que la

simplement intel·lectual, que és la que es posa a la plaça pública perquè sigui escoltada, i si pot ser influeixi i fins i tot serveixi per a accions d'altra gent, sovint organitzada.

Crítica i denúncia segons una visió normalment transformadora, proposta de plantejaments i d'actuacions alternatives, accions variadíssimes i avui dia totalment necessàries per portar a la pràctica les mesures proposades, i educació cívica fonamentalment a través de l'acció. Tot això dins un marc d'independència prou ampli i real. Aquestes són les funcions que em semblen més característiques de les ONG. Quatre funcions que no són pas exclusives d'elles, però sí ben pròpies. I potser allò que és específic de les ONG o d'instàncies semblants és que les quatre es donin alhora, i que tinguin elements de novetat positiva en el món de l'associacionisme al qual pertanyen.

Dit d'una altra manera: les ONG poden ser el motor organitzat de la societat civil. O, dit amb més precisió, un dels principals motors organitzats.

Beneficis per a les societats democràtiques

Ja he assenyalat alguns beneficis que les ONG poden aportar a les societats democràtiques. Però es pot ampliar aquest capítol.

Democràcia és participació. Segons Salvador Giner, "en el sentit més restringit -que és l'acceptat comunament- la democràcia és la possibilitat real que tot els ciutadans participin del poder, sigui per l'apertura de l'accés als càrrecs públics, sigui pel vot (delegació del poder), sigui mitjançant la influència de l'opinió pública". Evidentment la democràcia no és un producte acabat: hi ha societats més democràtiques que altres, amb més o menys institucions democràtiques i on aquestes tenen un més o menys bon funcionament. Fins i tot, puix que avui totes les societats diuen que són democràtiques, n'hi ha força on la democràcia no és gaire cosa més que una ficció que pot ser grollera. En no ser la democràcia un producte acabat, pot evolucionar i millorar. Així ha estat a la història, i les ONG hi poden jugar un paper.

Una condició necessària, o la principal d'elles, per garantir que una societat, institució o entitat sigui democràtica és la representativitat, expressada normalment amb el vot, encara que aquest tingui un pes i una importància diferent segons sigui la democràtica més o menys genuïna. Participació i representativitat són les dues paraules clau de la democràcia. Fins i tot sovint s'utilitzen com a adjectius que semblen aclarir i garantir l'autenticitat del substantiu democràcia, i aquesta ha conegut trampes tan evidents i perniciosos que pot semblar aconsellable la utilització d'algun adjectiu. Deu ser el motiu pel qual es parla força vegades, i fins i tot indistintament, de democràcia participativa i de democràcia representativa. ¿Quines aportacions a aquest panorama fan o poden fer les ONG? I, per començar: ¿calen aquestes possibles aportacions?

A les societats modernes, la participació i la representativitat s'han canalitzat principalment a través dels partits. És evident que aquests tenen limitacions i mancances, i que en força casos s'hi han afegit inconvenients més grossos encara que aquests, que són al cap i a la fi petita moneda corrent en tot allò humà.

Però abans de continuar una crítica dels partits que tenen relació amb l'aparició i l'actuació de les ONG, cal recordar que, malgrat errors i fins i tot delictes comesos pels partits o per gent seva, són un gran invent en el món de la política i que, si més no en una perspectiva visible, no hi ha recanvi en la seva funció de participació i representació democràtiques. Les experiències desastroses i els resultats catastròfics d'abolir el sistema pluralista de partits i d'implantar un partit únic o un partit dominant amb uns quants escolanets que podien dir només amén són prou eloquents. Auschwitz i els camps siberians no haurien existit amb un sistema actiu de partits polítics en el govern i l'oposició. Crec que amb això n'hi ha prou per situar el marc d'aquesta crítica. Una altra cosa, que no entra pas en els propòsits d'aquestes pàgines, és assajar amb una certa ambició propostes de reforma i millora dels actuals partits polítics.

Un cop dit això, cal insistir en les responsabilitats dels partits en el panorama de la segona meitat del segle vint que ha vist l'aparició de les ONG. La seva freqüent incapacitat i incompetència, naturalment diversa en cada cas, per defensar i promoure tots els drets humans que són objecte del treball de les ONG, han estat i són encara factor de prou pes perquè avui existeixin i creixin aquestes. I en parlar de partits parlo també d'institucions públiques, perquè en països democràtics aquestes estan formades, en el govern o en l'oposició, per partits.

Molt més difícil és saber fins a quin punt un millor treball de molts partits en aquesta temàtica de drets humans hauria canviat aquest panorama. Els responsables, per exemple, de l'abisme entre Nord i Sud no són només els partits polítics del Nord, ben

especialment els que han tingut o tenen responsabilitats de govern. Hi ha responsabilitats dels grans poders econòmics, de part ben considerable de les societats civils d'aquests països, i també responsabilitats sovint menors en els països del Sud, especialment dels seus governs i minories dirigents. Es com una gran xarxa de corresponsabilitats de teixit espès. Però qui governa és el primer responsable visible, i en un sistema democràtic els primers responsables són els governs i en mesures diverses els partits polítics. Si més no, la seva tendència és sovint atribuir-se el primer paper de l'obra.

Si és impossible saber fins a quin punt una tasca més intel·ligent, enèrgica i continuada dels governs i dels partits en la promoció i defensa d'aquests drets hauria afectat el panorama de les ONG, és més fàcil pronunciar-se sobre si en realitat els partits polítics podien fer sols aquesta tasca. És obvi que un judici generalitzat als partits pot tenir tots els defectes de les generalitzacions, i si parlem de desenvolupament del Tercer Món és ben sabut que a alguns països -els escandinaus i Holanda- els partits han jugat un paper força més atent i postiu que a d'altres països europeus.

Però fins i tot en aquests casos em sembla lícit el dubte si els actuals partits polítics són habitualment eines prou aptes per descobrir tot seguit certes necessitats, reaccionar amb rapidesa davant elles amb propostes adequades, liderar accions oportunes i arrossegant l'opinió pública en tots aquests problemes nous, de solució difícil, que suposen visions sovint contràries a les socialment acceptades i canvis reformadors més grans dels que acostumen a proposar els partits del món desenvolupat. La meua opinió és que la conducta dels partits en aquests problemes té normalment límits notables i que necessiten algú extern a ells que proposi plantejaments i accions més agosarades, menys conformistes. Segurament fins a la segona meitat del segle vint aquest paper correctiu l'havien jugat alguns partits. Penso que ja no ho fan. O que normalment ja no ho fan. I encara menys sols.

Crec que de tota manera les ONG haurien aparegut i que no es tracta

simplement de dèficit dels partits polítics. Un associacionisme viu i no depenent dels poders públics i dels partits resulta útil i més encara indispensable per a una societat democràtica. La miopia i la mandra freqüents de molts partits ha ajudat l'aparició i creixement de les ONG, però hi ha força més que això. En general el món establert mai no està preparat per a fer front als problemes nous o descoberts de poc; a cada època les eines de resposta acostumen a nèixer i créixer: també ací es pot dir que la funció crea l'organ. En aquest sentit és pot pensar que les ONG han estat creades per la necessitat d'enfrontar uns drets humans nous o dels quals no hi havia prou consciència.

Segurament avui dia hi ha limitacions i defectes dels partits que són més grans. En part perquè la dimensió dels problemes també ha crescut i necessita més operaris que hi treballin. En una crítica severa dels partits actuals, Francisco Fernández Buey diu al llibre "Ni tribunals" que la limitació principal d'aquests és "el procés d'oligarquització que, com una llei general, els corroeix tots (encara que naturalment no de la mateixa manera i al mateix temps). La majoria dels partits polítics existents al nostre àmbit geogràfic són màquines de participació democràtica en períodes electorals assentades sobre un aparell permanent i el carisma d'un líder. Aquest procés d'oligarquització és conseqüència de dues coses: la tecnificació de la política i la mercantilització de la mateixa".

El mateix autor, un dels més destacats a Espanya en atorgar a les ONG una dimensió més àmplia que la de gestors més o menys encertats de bons sentiments, diu que són una de les formes de resistència activa des de baix a aquella mercantilització i oligarquització de la política a les democràcies representatives: "hi ha encara una altra forma d'activitat que en els temps darrers ha agafat importància creixent: les ONG".

I, en comparar aquesta forma de resistència a les altres, continua: "a l'origen de les ONG intervé més l'ètica del deure". O bé, si es prefereix dir-ho així: intervé el desprendiment i la generositat de persones (joves a la seva majoria, encara que no només joves) que no

acostumen a ser dels de baix, dels exclosos, però que s'identifiquen amb ells, independentment de si els altres formen part de la pròpia cultura a no".

Esmento aquesta opinió perquè em sembla ben pertinent en situar les ONG en el món de la política i com a oposició o "resistència activa" als partits. Potser destaca massa l'element indiscutible de generositat o no recorda prou que també en el moviment de les ONG compta la intel·ligència de llegir els desastres que acompanyen l'actual desordre establert, tan satisfet com sempre d'ell mateix. No té això importància excessiva: allò principal és confirmar que entre les motivacions de l'aparició i creixement de les ONG hi té un lloc destacat la reacció davant els dèficit dels partits polítics actuals. Potser més encara dels d'esquerra, perquè són en principi més propers a les reivindicacions de les ONG.

Ja és un tòpic assenyalar la feble participació democràtica que significa limitar-se a votar periòdicament. I, si la principal participació és generalment l'electoral, són coneguts els nivells eloquents d'abstenció a prou països -no només per exemple a Colòmbia sinó als Estats Units-. Haver-se convertit en gran part en màquines de participació només en els períodes electorals és una de les característiques de la majoria de partits, si més no dels importants. I no haver aconseguit sovint l'índex de participació electoral notable és un fracàs de força d'ells.

Si la tasca de les ONG pertany al món de la política, com així és, segurament la temptativa més important de complementar la deficitària participació democràtica al món actual sigui la que es vehicula a través de determinat associacionisme del sector terciari, singularment d'aquelles associacions que treballen en el camp dels drets humans.

Es pot pensar que els aparells dels partits polítics estan interessats en una bona participació electoral però no em sembla un disbarat sospitar que no ho estan en una participació activa fora d'aquests períodes. Entre altres símptomes ho palesa la manca general

d'una reflexió seriosa per part dels partits sobre les ONG.

Participació política

Una reflexió semblant arribaria fàcilment a la conclusió que un dels motius de l'aparició i florida de les ONG és alhora el dèficit de participació política i el desig de participar. Com tantes altres realitats noves, el naixement de les ONG parteix de tres factors: unes realitats socials especialment precàries, alguns individus amb qualitats de descobridors o peoners, i uns sectors prou amplis per seguir el camí iniciat per aquestes persones.

Es evident que les situacions precàries demanaven i demanen accions polítiques noves, que les eines de participació existents per afrontar aquestes situacions, els governs i els partits polítics, no hi van donar respostes adequades, que els peoners més o menys lúcids o recercadors a les palpentes de camins nous eren o han anat essent més conscients que es tractava d'accions polítiques i que no han volgut utilitzar les eines dels partits. I que un dels factors perquè les propostes i accions dels peoners de les ONG assolissin àmplia resposta ha estat el dèficit de participació i el desig de força persones d'intervenir en problemes polítics de maneres noves que els semblessin més atractives.

Un notable sector, segurament majoritari, de la gent que avui dia treballa a les ONG és gent amb preocupacions polítiques democràtiques. El cas de Catalunya i de tot l'estat espanyol és particularment clar: la decepció davant l'acció dels partits polítics als primers anys de la transició ajudà que força gent polititzada confluís en el treball de les ONG. La diferència de casos individuals és òbvia, però el fet general és cert. Més endavant, l'aportació indubtable, i en força casos també majoritària, de gent jove a la tasca dels diversos sectors d'ONG, palesa que per a ells, si bé ja no es pot parlar de desencís de la política de partits, perquè no havien estat encisats, sí que tenen preocupacions polítiques i sovint han trobat en les ONG i sectors semblants una manera de participar políticament a la societat democràtica.

Seria interessant fer un estudi de la presència de la temàtica preferida per les ONG als programes dels nostres partits polítics. Es minsa, i en un ahir proper era fins i tot inexistent. Puc dir que cada cop més la insuficiència general o la mediocritat del tractament d'aquests temes als programes electorals dels partits m'han fet plantejar com a possible opció electoral l'abstenció, encara que finalment i fins ara no l'hagi seguida. En tot cas aquesta absència o precarietat innegable em sembla un factor evident de l'abstenció de molta gent a la militància en els partits o simplement en la confiança en ells.

Les xifres notables d'ONG, de membres tots sumats d'elles, i de gent que hi col·labora, encara que només sigui en campanyes d'emergència a països especialment maltractats -els casos de les aportacions econòmiques de ciutadans i ciutadanes d'Espanya als ajuts a Somàlia i a Ruanda i darrerament als països víctimes de l'huracà "Mitch", van ser fins i tot internacionalment destacats- són exemples eloquents. I en tot aquest panorama hi han tingut ben poc paper els partits polítics, i si ha hagut alguna excepció deu ser la que confirma la regla. Hi havia i hi ha un desig de participació política diferent de la tradicional que s'ha canalitzat força sovint a través de les ONG.

També cal destacar el pes remarcable de la desobediència civil, com fou el cas de l'objecció de consciència i la insubmissió, i també de la molt menys espectacular però significativa de l'objecció fiscal. La desobediència civil, forma de protesta i pressió promoguda sobretot per Gandhi, és en realitat una manera peculiar de participació política, que té la simpatia d'algunes ONG.

No conec que s'hagi realitzat encara cap enquesta ni estudi sobre aquests punts, però una experiència prou llarga em permet avançar l'opinió que a Espanya la immensa majoria de dirigents d'ONG no pertanyen a cap partit polític. Naturalment poden tenir i tenen les seves simpaties polítiques, però no són dirigents de partits. Si alguns ho han estat és freqüent que ja no ho siguin o siguin simples militants. Les excepcions de militants destacats d'un o altre partit són poques,

tan poques que fins i tot gosaria posar alguns noms i cognoms.

Dirigents i militants d'ONG

La majoria de dirigents o actors destacats de les ONG tenen molt interès en la política, i la seva militància a una ONG és en part una substitució de la seva manca de militància en un partit. I la militància en una ONG és per a ells prou important, sovint tant com ho pot ser per a un dirigent polític la seva militància al partit. I hi ha freqüent escepticisme entre els militants de les ONG sobre l'eficàcia de la tasca dels partits que es troba compensat, amb raó o no, per a una dedicació sovint llarga i intensa a les ONG.

Pel que fa a ONG que pertanyin a l'àrea d'un partit polític n'hi ha poques, i les que hi ha són del camp de les ONGD. Tres a l'àmbit estatal -amb excepció de la comunitat autònoma catalana-, que es considera que estan a les àrees respectives del PSOE, del PP i del PCE. Dues a Catalunya, a les àrees del PSC i de UDC. Entre els sectors interessats és notori quines són, encara que elles acostumin a amagar o a negar el seu caràcter d'ONG diguem-ne sui generis. Penso que entre les altres ONG, o les ONG autèntiques, són vistes amb reserves ben explicables.

En la gairebé total absència de dirigents d'ONG que ho siguin també de partits, i en aquesta petita i discutida presència d'ONG que siguin si més no properes a un partit polític o estiguin situades a la seva àrea hi ha, abans de tot, el fet que una Organització No Governamental ha de ser no governamental. Evidentment si es dóna el cas contrari es tracta d'una contradicció en els termes, que penso que no beneficia ni l'ONG ni el partit. Els partits tenen molts mitjans per treballar en els problemes que ocupen les ONG -desenvolupament, medi ambient, pau, drets humans, marginació...-i sovint ho fan de manera deficitària, ja ho he assenyalat prou. Es una mica ridícul que un partit que té

totes les eines del poder -estatal, autonòmic, local- oblidi la tasca que pot fer amb elles a la mà i en canvi intenti actuar o influir a través d'una ONG, potser modesta. No se sap si es tracta de l'afany partidista de ser arreu, o de la tendència humana d'apuntar-se a alguna cosa que sembla que té èxit i en el començament de la qual no van fer gairebé mai res per col.laborar a posar-la en marxa.

Al costat d'aquesta realitat hi ha per a molts ciutadans i ciutadanes el desig de participar políticament en una societat democràtica, i de fer-ho per un altre camí que el dels partits i no acontentar-se en participar amb el vot cada quatre anys. Les ONG són una manera de participació que complementa, amplia o enriqueix, i fins i tot sotstitueix, la participació a través dels canals partidaris. Sobre l'eficàcia d'aquesta eina de participació hi poden haver opinions variades, però és evident que les ONG han fet, en ben pocs decennis, una pila de campanyes, propostes, suggeriments, gestions davant els poders públics i l'opinió que s'han traduït en força mesures concretes. Segurament menys que les que proposaven les ONG, i menys de les necessàries, però el panorama seria força diferent sense elles.

També passa que els poders públics i els partits polítics acostumen a ser fidels a la tendència general de no reconèixer que moltes accions seves han estat mogudes o demanades amb insistència per altres. Però més d'un cop i de quatre les medalles que s'han posat governs, administracions i partits han tingut el seu origen en la proposta o la crítica d'alguna ONG.

En resum, les ONG han canalitzat una àmplia participació que ha fet més democràtiques les societats en les quals han actuat i no pas rarament han aconseguit, directament o indirecta, canvis polítics i transformacions socials que han aprofundit la democràcia allí on han treballat.

Aquesta participació és representativa de la societat. Evidentment la representativitat de les ONG no es pot xifrar com la dels partits i els seus dirigents elegits en unes eleccions amb percentatges ben coneguts,

ni es pot comparar amb ella. Però no es pot pas negar que alguna representativitat tenen les ONG. Recordava abans la definició de democràcia de Salvador Giner, pràcticament la mateixa que donaria qualsevol altre bon tractadista. Segons ella, és el sistema que ofereix als ciutadans la possibilitat real de participar en el poder, mitjançant l'accès als càrrecs públics, el vot o la influència de l'opinió pública. Certament la manera pròpia de les ONG és la tercera, i en parlar d'aquesta ja no se la pot oblidar. .

Però si les ONG són una forma d'opinió pública també són fins a un cert punt una forma inèdita d'ella. El seu diàleg o pressió sobre les administracions i els partits fan que tinguin característiques de "lobby"; la seva acció a la societat amb obres concretes li aporten uns actius propis, i el fet que siguin no governamentals ni tinguin per finalitat governar dóna a aquesta influència unes característiques específiques. A cada societat es podrà pensar que la influència de les ONG és més gran o més petita, o té aspectes peculiars, però crec que no hi ha dubte que a les ONG ofereixen als ciutadans una forma nova i viable de participar en el poder. Són doncs uns elements de la democràcia moderna. Avui dia a una societat sense ONG veritables i actives li mancaria alguna cosa per ser democràtica. Als règims dictatorials d'ahir no hi ha hagut ONG, ni n'hi ha als d'avui o sel's posa una pila de dificultats.

En el panorama internacional

Com a demostració de la importància positiva que han assolit les ONG penso que poden ser útils algunes referències al panorama internacional. Els defensors dels drets humans són en el nostre temps ben nombrosos, públics, aquests encapçalats per les Nacions Unides, però també privats, i els més representatius d'aquests són probablement les ONG. He dit més d'un cop que aquestes són les dues ales de la promoció i defensa dels drets humans en aquest final de segle. L'ala pública, representada per les Nacions Unides, encara que acompanyada per moltes altres instàncies,

i l'ala privada, les ONG.

Hi ha als darrers anys una novetat significativa. Aquell modest bateig de 1945 a la Carta de l'Atlàntic on s'atorgava a les ONG internacionals un paper de consultors a l'ECOSOC, s'ha vist convertit avui dia en una mena de company a moltes grans iniciatives de les Nacions Unides. Des de 1992 no hi ha pràcticament Conferència de la ONU que no compti amb una conferència paral·lela de les ONG, a vegades nombrosimes i cada cop amb més pes sobre la Conferència original. Són ja nombrosos els casos, alguns d'ells ben espectaculars, de Conferències de l'ONU i de Conferències paral·leles d'ONG. Hi va haver la Conferència sobre medi Ambient i Desenvolupament celebrada a Rio de Janeiro el 1992, la Conferència Mundial de Drets Humans, a Viena el 1993, la Conferència sobre Població, a El Caire el 94, la Cimera mundial sobre Desenvolupament social, a Copenhagen el 95, la Conferència Mundial sobre la Dona, celebrada a Beijing el 95, la Conferència Internacional sobre Polítiques culturals al servei del Desenvolupament a Estocolm el 98.

Aquelles associacions que fa cinquanta anys eren més aviat poques i mal definides celebren avui conferències paral·leles a les de Nacions Unides on fan propostes i crítiques, aproven declaracions i són escoltades, en definitiva constitueixen una novetat amb pes i ressò que ningú no havia imaginat ahir. I evidentment no són només aquestes conferències paral·leles el lloc i la ocasió cada cop més freqüents de col·laboració, relació i debat entre la ONU i les ONG.

Una altra dada del camp internacional. Kofi Annan, secretari general de Nacions Unides, en un discurs del 14 de setembre de 1998, parlava a representants d'ONG de la participació de gent d'aquestes associacions en la fundació de la ONU i en els seus primers documents. I afegia: "Els vostres esforços des d'aleshores han estat igualment impressionants. Vosaltres heu lluitat contra la tirania, a vegades fins i tot servint de facto com oposició. Vosaltres us heu enfrontat a conflictes i desastres naturals per protegir els refugiats i per proporcionar-los ajut humanitari. Vosaltres heu trobat fons per al desenvolupament, heu

aixecat la consciència mundial pel que fa al medi ambient i heu participat a les conferències i reunions de les Nacions Unides. El Comitè del Premi Nobel ha reconegut el vostre treball. Amnistia Internacional, el Comité Internacional de la Creu Roja, la Conferència Pugwash, la Internacional de Físics per a la Prevenció de la Guerra Nuclear, la Campaña Internacional per a la Prohibició de les Mines Antipersones són, entre altres, exemples de grups no governamentals que han guanyat el Premi Nobel de la Pau".

Es referia a continuació a les nombroses violacions de drets humans permeses o comeses pels governs i afirmava: "Per tant, necessitem socis. Socis que permetin la participació política en la presa de decisions, que permetin als governs recapacitar sobre els seus errors, que permetin a les Nacions Unides portar a terme els seves missions de recerca i altres mecanismes per treballar amb integritat. Necessitem socis que ajudin a aconseguir noves fites similars a la Convenció d'Otawa per a la Prohibició de les Mines Antipersones i al Tribunal Internacional de Justícia". Les ONG són avui necessàries: heus ací una veritat evident encara que no sempre acceptada o valorada prou.

He posat exemples de primera pàgina sobre l'expansió i reconeixement que han tingut les ONG al món als darrers anys, encara que per aprofundir la dimensió internacional d'elles caldrien diversos capítols. Per acabar amb una altra pinzellada aquest apartat se'm suggereix afegir un exemple gairebé anònim però també internacional i significatiu. A la introducció d'aquest llibre ja he dit que em centraria gairebé sempre en ONG europees, i les motius pels quals ho feia.

Però alguna mirada més enllà és alligadora. Quan escric aquestes ratlles acabo de tornar d'una missió d'enquesta i solidaritat al Líban. Els organitzadors, entre moltes altres accions, havien previst una trobada amb ONG a Beirut. Es celebrà a la Universitat de Saint Joseph i hi van acudir una trentena d'ONG que treballen en diversos camps, mostra petita de les que existeixen al país. No és el lloc de estendre'm sobre aquella trobada, però sí que fou ocasió de comprovar novament com,

després d'aquell bateig de les ONG, on no hi tenien pràcticament cap lloc les possibles ONG o similars del Tercer Món, era un exemple que aquesta forma organitzativa, amb finalitats, maneres de treballar i estils ben semblants a les ONG del Primer Món, s'havia convertit en una realitat acceptada, habitual, a un país com el Líban. Em va sobtar sobretot la normalitat de l'existència d'aquelles associacions i del seu treball. Aquest era sovint difícil, però això no impedia aquella sensació de normalitat.

No cal dir que aquesta realitat no és pas exclusiva del Líban. Qualsevol que conegui una mica els països del Sud sap que això és comú en ells, sap quina florida d'ONG hi ha hagut a molts d'ells en els deu, quinze anys darrers. Amb característiques variades, amb més o menys relacions amb ONG del Primer Món, treballant en sectors diversos, lògicament amb orientacions sovint diferenciades. Però les ONG dels països del Sud són avui una realitat consolidada, activa, nombrosa, amb incidència en els seus països i sovint més enllà. Les famoses contra-parts dels projectes de desenvolupament són uns dels actors indispensables en aquesta feina, i les organitzacions de desenvolupament estan molt lluny d'esgotar el panorama de les ONG en aquests països.

Aquests tres fets del panorama internacional, gairebé escollits a l'atzar, sobre la presència i el pes de les ONG avui dia, sobre el seu abast cop a manifestació activa d'opinió pública, com participació real a la democràcia d'una societat, penso que certifiquen la importància que té al nostre món això que, diem-ho una altra vegada, és una novetat. I per acabar aquest tema em ve al cap un altre record recent. Era un vol internacional, llarg, al qual li esqueia la distracció de la lectura. Vaig agafar "Le Monde" entre els diaris que oferia l'hostessa. Els nostres ulls acostumen a veure allò que ens interessa. Es tractava d'un article sobre la commemoració a París dels cinquanta anys de la Declaració Universal dels Drets Humans. I la meua mirada es va aturar sobre aquestes ratlles que escrivia Claire Tréan en parlar de la tasca que devia fer el govern: "...sobretot posant-se a escoltar aquells qui,

més que els Estats, han esdevingut avui els combatents de primera línia dels drets de l'home, a saber els representants de les ONG".

!Voilà! " vaig dir-me en la llengua de l'autora. La seva frase em sembla adequada per cloure aquestes reflexions sobre la cara bonica de les ONG.

LÍMITS I PERILLS DE LES ONG

Els balanços tenen partides positives i altres negatives. He dit algunes coses de les que considero que són positives. He procurat no posar-hi massa èmfasi. Per dues raons: la una perquè les circumstàncies han fet que hagi estat un dels promotors de les ONG entre nosaltres, i això aconsella sobrietat. Una altra, més important, perquè, tot i haver assistit al naixement i el creixement de les ONG a Espanya, un vell relativisme segurament heretat m'han fet contrari i si més no cautelós davant entusiasmes escumejants i més encara davant incondicionalitats de pedra picada.

Els éssers humans perfectes no existeixen i no ho seran les seves obres i accions. Cap temptació, doncs, d'elevat les ONG als núvols de la glòria sense ombra, de convertir-les en els suposades salvadores dels mals del segle, de fer-ne un absolut com tantes vegades s'ha fet d'una pàtria, d'un líder, d'una església, d'un partit, d'un sistema filosòfic, d'un... Cal jutjar-ho tot, incloses les ONG, sense la passió que, segons els clàssics, ens encega.

Per a una mirada semblant penso que cal rebutjar d'entrada, en buscar la cara lletga de les ONG, el retret més freqüent. Les ONG, especialment les de desenvolupament, com a més conegudes, són una mena de cova de lladres, potser amb alguna excepció que confirma la regla. ¿Qui no ha sentit comentar, o fins i tot ho ha llegit a articulistes de diaris considerats seriosos, que els diners que es donen a les ONG no se sap mai on van o se sap que van a les butxaques o bé de governants corruptes

o bé dels dirigents d'ONG, embaucadors o passerells?

Una colla de lladres o d'incompetents?

Opinions semblants estan relativament esteses. Es pot comprovar a força converses si toquen el tema de la cooperació. En aquesta matèria la lleugeresa és corrent, i la majoria de les vegades sense esmentar res més que alguna referència que no passa de rumor. Aquestes acusacions sense prova alimenten massa vegades uns sectors d'opinió que identifiquen ONG amb engany, estafa i negoci lucratiu, o senzillament entitats poc curoses d'on van a parar els diners, els queviures o els medicaments. No diré pas que tota la opinió pensi així, ni que ho pensi la majoria. Però el qui ho creu no és un sector insignificant. I val la pena remarcar que estic parlant de col·laboració vehiculada per ONG, d'ONG a ONG, no pas per estats, on la corrupció de governs dictatorials al Tercer Món fa incomparablement més freqüent el desviament de fons i productes. Tot amanit amb la freqüent confusió entre actuacions privades i públiques i sense saber que l'ajut oficial espanyol al desenvolupament només va a les ONG una petita part: un 6 %.

La veritat és que treballo amb ONG des de fa vint anys, que he viscut moltes campanyes i molts projectes de desenvolupament o els he vist de prop. He de dir que no en sé de cap del qual es pugui afirmar amb proves reals que hi hagi hagut frau, estafa, desviament de diners, engany a la bona fe ciutadana o de les institucions... ¿A qui he de fer cas, a la meva experiència o als rumors dels ignorants que són afeccionats a l'esport de fer córrer rumors?

Difondre rumors més o menys denigrants és una activitat humana força practicada. Però això no és pas prou per fer cas dels rumors com si es tractessin de veritat comprovada. Aquest rumoreig pot perjudicar les ONG, encara que és el preu que acompanya força activitats, ben especialment si tenen èxit.

Això no vol dir que no hi hagi hagut ni hagi casos de conductes dubtoses o obertament blasmables de gent d'ONG. Sempre i arreu n'hi ha:

als governs, esglésies, partits, universitats, exèrcits, clubs de fútbol, centres de cultura, bancs, empreses grans, mitjanes o petites... A vegades hi ha algú que es queda uns diners que no són seus o que és poc curós en la seva administració... A vegades hi ha algú que obra de manera criticable o gens ètica. Fins i tot pot ben ser que en alguns casos aquests fets sovintegin. Cap professió està lliure d'aquestes conductes; no per això es pot concloure que cap metge, advocat, comerciant, periodista, polític... és digne de confiança. A tots els móns hi ha picaresca, i també al món de les ONG.

Aquesta mena de crítiques són en rigor insignificants. Si algú coneix un cas real de mala conducta a una ONG, allò que ha de fer és denunciar-ho amb dades. En aquests aspectes podem concloure que les ONG no són millors ni pitjors que la majoria dels altres camps d'activitat humana. Potser una mica millors, perquè la motivació és elevada i perquè normalment no hi ha a les ONG les esques del pecat: molt poder i molts diners. La gent de les ONG és en bona mesura voluntària i si és professional la seva feina no està excepcionalment ben pagada i més d'un cop no arriba ni a ben pagada.

Pel que fa a la possibilitat de fer diners amb les subvencions oficials i els donatius privats no són fàcils ni notablement sucoses. Posem exemples: a Catalunya, les institucions que donen més diners a les ONG són la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona. Posem per cas a les ONG de desenvolupament, que són les que han fet campanyes de pressió més espectaculars perquè els poders públics ajudin la seva tasca al Tercer Món. Per començar aquelles dues administracions hi dediquen això que el poble en diu "la xocolata del lloro". Una mica més de mil milions de pessetes l'any la Generalitat, una mica més de 500 milions l'Ajuntament de Barcelona, i en ambdós casos només una part va a les ONG.

Per obtenir ajuts hi ha unes convocatòries anyals, cada cop més detallades i fins i tot complicades. Cal disposar d'una associació reconeguda que tingui la infraestructura mínima que és del cas. Cal ser conegut, i conegut favorablement en el món de la cooperació. Cal

combinar un projecte que sembli viable, amb contra-parts reals al Tercer Món, i tot fet amb una professionalitat presentable. Cal ser seleccionat entre peticionaris nombrosos, experts en la matèria, molts dels quals ben coneguts i considerats. Cal esperar mesos que l'administració decideixi i més mesos que pagui. Cal fer despeses. Cal justificar els diners rebuts... Si els qui hi participessin amb intencions de picaresca aconseguien, per inadvertència o error dels comitès de concessió, cobrar quatre o cinc-centes mil ptes. al cap d'un any d'haver començat l'operació, tindrien prou sort. Allò normal seria que no rebessin cap ajut perquè no reunien les condicions mínimes.

Com a negoci no és especialment engrescador i hi ha moltes oportunitats de fer diners incomparablement millors i més ràpides. Potser estic por dotat per descobrir la picaresca econòmica, però ja he dit que a les ONG n'he vist ben poca. He vist molt més altres limitacions o febleses humanes: picabaralles personals, ambicions dubtosament merescudes d'un lloc destacat, competència professional insuficient, vanitats, mal caràcter... tota la gamma de defectes i debilitats que no són pas exclusives d'avui ni d'aquí, ni de les ONG.

Més aviat he de dir que entre la seva gent he vist un nivell de qualitats remarcable i fins i tot gosaria afirmar que superior a altres sectors, la qual cosa no és rara en una activitat vocacional, que normalment es pot qualificar d'idealista, on sovint existexen lligams d'aspiracions ètiques compartides, on habitualment no hi ha gaire poder ni gaire diners. Ja he dit que defugo qualificar hiperbòlicament la gent de les ONG, però no em sembla cap disbarat dir que habitualment té una qualitat humana apreciable.

Però, si tot això és així, i així ho crec. ¿quina és la cara lletja de les ONG o les aspectes perilloses? ¿Es que no en tenen?

Domesticades i limitades

Per a mi, cal parlar sobretot d'ONG domesticades i d'ONG limitades. He insistit que unes de les funcions indispensables de les ONG és la

crítica, la denúncia i la proposta innovadora. Per aconseguir-la tenen uns trufos i unes dificultats. Els trufos són que el món està ple d'injustícies i de drets humans conculcats i que la gent de les ONG té en principi un tarannà transformador o reformador. Les dificultats són que la seva feina topa amb molta oposició per part del poder i el desordre establert -cas que no siguin la mateixa cosa, como ho són força vegades-, i per amplis sectors de l'opinió pública, que sovint mira amb simpatia escassa les propostes de reformes que puguin retallar avantatges dels quals gaudeixen.

Pensem en qualsevol de les fites de les ONG: l'erradicació de la pobresa al món, la condonació del deute extern, la desaparició de la fam i de l'analfabetisme, el reconeixement real de la dignitat de la dona, el respecte efectiu del medi ambient, l'alliberament dels presoners de consciència, l'eliminació del comerç d'armament i dels exèrcits nacionals, l'abolició de la tortura i dels maltractaments, l'acollida dels immigrants estrangers, l'atenció als marginats, el rebuig de qualsevol racisme, l'educació efectiva de tots els infants i encara es podria allargar força la llista d'objectius.

Són fites difícils d'assolir per una sèrie diversa de motius. No diré pas que siguin causes perdudes, encara que força gent ho pensi, però sí que són causes no gens fàcilment assolibles, que necessiten esforços, lluita, energia, intel·ligència, constància, gent convençuda que hi treballi, líders adequats, mitjans, confiança en aconseguir progressos... Si aquest progressos s'assoleixen, generalment és a poc a poc, amb moltes aturades i fins i tot retrocessos.

Cal una energia, una constància, una intel·ligència i una confiança no gaire comunes. Aquesta muntanya de dificultats pot portar a l'abandó o si més no a l'escepticisme. L'ONG que semblava un tigre vigorós pot anar convertint-se en un gatet simpàtic. En aquesta operació compten molt, naturalment, els mitjans econòmics. La majoria de les ONG tenen pocs mitjans; les institucions públiques mai no són especialment generoses amb elles, perquè en el fons les ONG són uns adversaris que tenen unes

altres prioritats. Hi pot haver força ajuts privats però són també insuficients perquè la societat de consum no està organitzada perquè la gent ajudi les causes defensades per les ONG abans que hagi adquirit tot allò que diu la publicitat de la tele que és indispensable tenir.

I les accions de les ONG necessiten, per més voluntariat que hi hagi, mitjans econòmics. Una campanya de sensibilització presentable no es fa amb quatre calcs. Un projecte de desenvolupament ambiciós, tampoc. Una acció mediambiental eficaç necessita mitjans. Per a l'atenció als exclosos calen persones i diners. Una manera d'obtenir-ne alguns és el camí de la domesticació de les ONG. Es un camí que suposo que ni els poders públics i els sectors privats es plantegen així: domesticarem aquests rondinaires amb uns quants diners. I tampoc suposo que les ONG es diguin a elles mateixes clarament: rebaixarem una mica o força els plantejaments per obtenir aquests ajuts que ens calen.

No crec que ningú s'ho plantegi amb aquesta cruessa, però alguna cosa subtil d'això hi pot haver més d'un cop, i més de dos. I aleshores pot aparèixer una de les cares lletges de les ONG: les ONG domesticades. Com a resultat de les dificultats molt considerables i persistents amb les quals topen les ONG per aconseguir les seves fites, com a resultat de la seva manca de mitjans suficients i les seves febleses organitzatives, com a resultat a vegades de cansament i desencís per part dels seus dirigents i com a resultat alguna vegada d'hàbils pressions del poder, les ONG poden acabar més o menys domesticades.

He escollit tres parers sobre això, de més a menys vius en la intensitat de les seves crítiques a les ONG. El sociòleg James Petras, Gabriela Serra, responsable d'una ONG, i un treball col·lectiu d'alguns intel·lectuals catalans. Les opinions es refereixen substancialment a les ONGD, però en alguna mesura poden aplicar-se a la generalitat d'ONG.

James Petras, professor de la Universitat americana de Binhamton, argumenta que les ONG juguen un paper al cap i la fi conservador i no transformador, si més no després de la dècada dels setanta, perquè abans denunciaven força més les violacions de drets humans per part de

dictadures militars i règims semblants. Però avui dia donen en realitat suport al neoliberalisme. Les ONG, segons Petras, eviten les crítiques a l'imperialisme i no s'enfronten amb el sistema social que és causa dels grans desequilibris i de les discriminacions socials, sexuals i racials. Així doncs creu que el pensament i les accions de les ONG "encobreixen una actitud conservadora en relació amb les estructures de poder nacionals i internacionals". Pensa que les ONG "s'han apoderat del discurs" de l'esquerra. Però en realitat, en treballar "en el marc de col.laboració amb organismes governamentals", són utilitzades pel poder polític i econòmic com a contenció del perill de possibles explosions socials.

Petras no utilitza el mot de domesticació, però la seva visió és ben semblant: un moviment en principi renovador, crític i seriosament reformador, s'ha convertit en un aliat del sistema, i fins i tot les seves petites accions en àmbits limitats fragmenten les comunitats pobres i les dificulten unir-se per lluitar contra el sistema. Les crítiques de James Petras no poden pas ser ignorades, encara que diversos sociòlegs -com Gurutz Jáuregui- han mostrat la seva disconformitat en alguns aspectes i creuen que no són justes amb les accions abnegades de moltíssimes ONG.

Gabriela Serra, dirigent d'Entrepobles i amb gran experiència en ONG de desenvolupament i en el moviment per la pau, pensa que si moltes ONGD poden ser eines importants per l'aprofundiment de la democràcia, seria arriscat creure que totes han nascut amb aquesta finalitat. Comenta: "Quantes ONGD, per exemple, mantenen que cal lluitar per acabar amb les causes de la pobresa però en la seva feina de cada dia no qüestionen, ni critiquen, ni denuncien qui té a les seves mans el poder d'acumular la riquesa i distribuir la pobresa!" O bé que moltes ONG, per no embrutar la seva imatge, defugen les lluites i les reivindicacions per arribar a una veritable democràcia participativa. O bé quantes valoren molt més recollir diners per als països subdesenvolupats i deixen de banda o obliden que només aconseguint una nova forma de distribució de la

riquesa mundial es podrà parlar de desenvolupament de tots els pobles. Serra també demana que les ONG que treballen en diferents àrees busquin una interacció "que permeti un treball global i complementari". I assenyala el perill que "les ONG no tinguin una autonomia real tant ideològica com financera".

Les opinions de Gabriela Serra semblen prou justificades. Les seves crítiques a la feblesa de les reivindicacions de les ONG s'acosten a les de James Petras, però es diferencien del sociòleg americà en el fet que no fa extensives les crítiques a totes les ONG, amb la qual cosa Petras no sembla que vegi camí de sortida pel treball d'aquestes.

Per acabar crec oportú esmentar, pel seu interès i perquè es refereixen concretament a les ONG d'aquí, unes conclusions de la ponència "La millora de la solidaritat, el paper d'Europa, el paper de Catalunya", que pertanyen al treball encarregat el 1997 per la Generalitat de Catalunya a un ampli grup d'experts de tendències diverses i publicat amb les ponències d'altres temàtiques sota el títol de "Catalunya demà". La ponència de Fèlix Martí és un treball recollit de resum que, pel que fa a la tasca de les ONG catalanes, resulta força favorable en els seus judicis però té també uns paràgrafs de crítica. Aquests diuen així:

"L'avaluació general positiva del món de les ONG catalanes no ha d'amagar cap dels problemes pendents: l'excessiva proliferació d'ONG massa petites, el caràcter sucursalista d'algunes ONG implantades a Catalunya que defensen identitats culturals allunyades i són poc sensibles a la identitat catalana, el poc rigor del treball d'algunes ONG que funcionen de manera massa amateur i, sobretot, la feblesa financera i associativa de moltes ONG que enlloc de viure de les aportacions personals i econòmiques de la societat civil, depenen massa de les subvencions públiques. Encara que les finalitats d'una ONG puguin ser molt lloables, l'atorgament de subvencions que, quan sigui procedent, ha de quedar sempre subordinat a l'acceptació, per part de les ONG interessades, d'auditories i de controls administratius externs

que garanteixin rigor, transparència i eficàcia. Una de les altres qüestions que s'hauria d'estudiar és la de la proliferació potser excessiva de noves ONG dedicades a la cooperació al desenvolupament".

La crítica que em sembla més rellevant és la feta a la feblesa financera i associativa de moltes ONG i per tant la seva dependència notable de les subvencions públiques. Aquesta feblesa lliga sovint, em sembla, amb les crítiques de Petras i de Serra, i força vegades té alguna relació amb allò que he anomenat domesticació. La cultura de la subvenció no és favorable a la llibertat de crítica i de proposta de les ONG. El fet que hagi estat a Espanya un dels primers defensors de l'ajut econòmic de les administracions públiques a la tasca de les ONG no em fa oblidar que la subvenció sovint talla o minva l'actitud crítica d'ONG, o pot fer-ho. La subvenció té aleshores la conseqüència d'anar esmussant insensiblement la crítica de les ONG a l'actuació del govern i de les administracions públiques. Pot ser com una mena d'autocensura ben eficaç.

Segurament és veritat que algunes ONG neixen ja sense tenir una voluntat enèrgica de transformació social, com diu Gabriela Serra, i jo afegiria la pregunta: ¿i què és una ONG sense aquesta voluntat? Però

penso que són més nombroses les que s'han anat adaptant davant les notables dificultats de diversa mena per aconseguir reformes ambicioses, i es conformen a la pràctica amb accions petites que poden ser i que són generalment positives i fins i tot indispensables però que obliden sovint el marc general i ja no el qüestionen. En definitiva renuncien a una altra tasca més ambiciosa que aquella de la qual en diem, una mica menyspreadorament i a vegades injustament, posar pegats.

En tot cas, i això val per a les ONG de diferents àmbits de treball, deixen de ser sempre instàncies vigilants i disposades a la proposta imaginativa tot acompanyant la crítica oberta dels responsables. Entre aquests es compten sovint els òrgans de govern i els sectors de la societat que es beneficien d'injustícies i discriminacions que pateixen altres.

Es lògic que les ONG, en la tasca de crítica, hagin de pesar pros i contres, tenir també en compte els encerts de l'administració, que naturalment no és pas sempre un seguit d'insuficiències i errors. El judici de les ONG serà òbviament subjectiu, però resultaria massa ingenu pensar que no poden ser influïdes pels atractius del poder, entre els quals ocupen un lloc destacat els possibles ajuts econòmics o d'altres mitjans que facilitaran la feina de les ONG. La persistència d'aquesta situació no es traduirà normalment en grans traïcions de les ONG als seus principis, però fàcilment influirà, si més no al cap de temps, i aquelles ONG que ahir eren vivament crítiques s'hauran amansit en la seva actitud. I penso que el panorama general, amb totes les excepcions que calgui fer, de les ONG catalanes i de tot l'Estat espanyol és un panorama d'ONG massa poc crítiques i força vegades excessivament comprensives amb les administracions.

Això és encara més afavorit perquè la gran majoria de les nostres ONG són molt febles econòmicament i organitzativament. Hi ha força casos, potser sobretot en la tasca de desenvolupament, en els quals els ingressos de les ONG provenen en proporció molt notable dels ajuts de les administracions públiques, que també es poden inclinar insensiblement a afavorir ONG que no siguin francament crítiques. Tampoc

no hem de pensar que normalment les administracions nequin ajuts o discriminin acusadament aquestes ONG, però també ací seria massa ingenu creure que aquests fets no tenen el seu pes, i que les actituds crítiques no trobin finalment la seva conseqüència en la llista d'ajuts econòmics o en d'altres, com l'acollida als mitjans de comunicació oficials o força infuïts per algunes administracions.

Una gran defensa davant semblants dificultats és per a les ONG comptar amb fonts de finançament diversificades, i tenir un número elevat de socis o donants que assegurin la independència finacera. "Qui paga mana" no és només una dita, sinó que tradueix una realitat frequent també al món de les ONG.

Però per tenir una quantitat suficient de socis i donants cal que siguin realment amplis els sectors de la societat sensibilitzats per la tasca i els objectius de totes les ONG. I difícilment aquests sectors ho seran prou si hi ha un nombre molt elevat d'ONG que no arriben sovint a diferenciar-se clarament unes d'altres en la seva imatge pública. Ni arriben a fer-se conèixer a nuclis considerables. No són pas en principi contrari al creixement d'ONG, i aquesta realitat té aspectes ben postius, però és negativa l'abundància quan una de les seves conseqüències és que hi hagi una mena de minifudi que dificulta molt el suport social i arrossega força ONG, encara que aquesta no sigui la seva voluntat, a dependre del tot o gairebé dels ajuts públics.

Unes ONG de desenvolupament, de treball social, de medi ambient, de defensa d'uns o altres drets humans que siguin massa prudents en la seva denúncia, que no plantegin uns certs problemes cabdals en les seves crítiques, i que no posin res important en qüestió seran ben vingudes per la majoria de les administracions. Fins i tot les ajudaran a fer la seva feina amb menys costos, i seran al cap i a la fi ben útils des del punt de vista governamental. I el tira-i arrossa que ha passat a ser habitual a tot l'Estat en la relació entre ONG i administracions -un estira ben moderat de les ONG en les seves reivindicacions i protestes, un arrossa també moderat en les concessions per part del poder- acaba en un

panorama amb ben pocs conflictes però també amb la persistència gairebé inalterada dels grans problemes que necessiten alguna cosa més perquè entrin en un camí de solució.

La relació administració-ONG és generalment entre nosaltres de diàleg i de convivència civilitzada. Això és lloable pel qui som partidaris de la bona educació, però no hem d'oblidar que els forts són gairebé sempre les administracions i els febles les ONG, i que generalment són aquestes les qui defensen els drets dels dèbils del món, o si més que en porten la iniciativa. Per altra banda l'educació no és pas incompatible amb la fermesa de plantejaments, la continuïtat de les reivindicacions i la insubornabilitat en la defensa dels drets dels dèbils. Però si aquestes actituds em semblen indispensables per a les ONG, habitualment ajuda a mantenir-les una sobrietat de mitjans que no sigui una carència dramàtica.

La poca amplitud dels sectors socials realment sensibilitzats col·labora a la feblesa econòmica i organitzativa de les ONG, i aquesta feblesa pot portar a una feblesa en les seves reivindicacions i accions. Els desequilibris freqüents entre el poder de les administracions i el de les ONG tenen fàcilment com a conseqüència un horitzó d'ONG més o menys domesticades o massa moderadament crítiques, amb la qual cosa una de les grans aportacions possibles de les ONG resta neutralitzada. Per tant les ONG no sols han de mantenir fermament i escrupolosament la seva independència política sinó també l'econòmica, i una i altra estan sovint estretament lligades. L'excessiva feblesa econòmica i organitzativa de les ONG és doncs una de les seves principals limitacions.

Però també les grans ONG tenen els seus perills peculiars: més burocratització, necessitat continuada de més fons per mantenir l'estructura creixent, menys rigor davant els possibles condicionaments dels ajuts... Molt poder i molts diners acostumen a segregar massa toxines i seria molt arriscat pensar que els membres de les ONG tenen una protecció especialíssima contra elles. És veritat que l'absència de

moltes grans ONG al panorama espanyol, fruit del retard de la seva aparició, explica l'àmbit limitat d'aquests perills entre nosaltres. Però això pot canviar força aviat vist el desplegament d'ONG que és previsible que continui encara.

Unes altres limitacions

He parlat d'alguns límits de les ONG, i deixo per més endavant dir alguna cosa sobre la seva possible terapèutica. Però hi ha uns altres límits que no cal oblidar. He alludit abans a ells, en mencionar un intel·ligent comentari que va fer Josep M. Bricall en contestar una enquesta. Deia Bricall que les ONG "no poden fer front a les funcions que corresponen al poder públic que, per la seva coactivitat o possible creació de legalitat, disposa d'una capacitat insubstituïble d'endegament de la societat i d'establiment de formes de justícia".

Aquests límits són evidents, però ja se sap que, contràriament a allò que diuen els diccionaris, sovint no acabem de veure clara l'evidència. Ho prova, en aquest cas, el fet que no rarament es demani a les ONG allò que no poden donar o que se'les retregui que no facin allò que no poden fer.

Les ONG no són cap dels tres poders: ni legislatiu, ni executiu, ni judicial. Ja he recordat abans que la seva participació política pertany al camp de l'opinió pública. Si són en bona part ONG les qui reclamen algunes mesures -posem per cas el 0,7 % del PIB per al Tercer Món, o el reconeixement de l'objecció de consciència i després l'abolició de la conscripció- això toca fer-ho realitat als poders legislatiu i executiu. Però aquests poders estan influïts i pressionats per l'opinió pública, a vegades gairebé de manera irresistible. Les ONG han esdevingut una nova forma d'opinió pública i de pressió política, i per tant és evident que tenen un poder. Potser relativament petit però real.

Això és més important encara quan resulta que sobre força problemes els partits polítics resten enrera dels parers i actituds de l'opinió pública o d'una part notable d'ella. Si la reivindicació té bons

fonaments, si la societat està preparada per escoltar-la, si es fa bé la reivindicació, és possible que algun dia els poders legislatiu i executiu l'escoltin efectivament i actuïn en sentit adequat.

No s'ha d'ignorar doncs el poder polític que tenen o poden tenir les ONG. Tampoc s'ha de supervalorar. Es una matèria elàstica. No cal dir que les ONG no són ni un parlament ni un govern. Però poden arribar als parlaments i als governs i fins i tot els poden moure. I a vegades no els cal gaire mitjans: una raó sòlida en les seves peticions, una imatge pública prestigiosa, algunes personalitats creïbles per a l'opinió pública, alguna campanya amb ressò limitat, unes signatures, unes cartes, unes telefonades... I, si les circumstàncies són favorables, podran haver influït a parlaments i governs i portar-los a mesures que semblaven temps enrera inassolibles.

Però aquells límits romanen. Alhora reals, elàstics i variables. Seria un treball ben interessant investigar i establir quan, on i com les ONG espanyoles han aconseguit alguns canvis a la legislació i a mesures de l'executiu, estatal i autonòmics. I a l'administració local. També seria interessant investigar quan i on no s'han aconseguit canvis que les ONG demanaven, i quan, on i com tot ha restat a mig camí.

A la societat mediàtica

Les possibilitats d'aquest sector d'influir les palesen les actituds ambivalents vers les ONG de governs i partits polítics. Per una banda l'experiència d'un parell de decennis els ha mogut a atendre les ONG com una realitat que té un cert pes i que no es pot ignorar. També han vist que no poden mostrar rebuig decidit de les invocacions ètiques que fan sovint les ONG, i naturalment hi ha polítics que les valoren realment encara que sigui des d'una certa distància. En definitiva saben que no és oportú i fins i tot que podria ser perillós aparèixer com a enfrontats amb les ONG, i procuren mostrar una imatge dialogant.

"Ma non troppo", però. Els parers i els interessos d'ambdues bandes no coincideixen força vegades. D'aquesta actitud ambivalent davant les

ONG, i en general la societat civil, n'hi ha molts exemples. Fa pocs anys cap partit parlava de les ONG, perquè les consideraven massa poca cosa per ocupar-se'n, i la veritat és que no recordo cap líder que descobrís les possibilitats d'aquesta forma associativa. Avui dia no és rar que el món dels polítics les mencioni amb elogi, ponderi la seva importància i la necessitat d'una bona entesa entre ambdues parts. Quan s'acosten eleccions aquesta actitud pot accentuar-se i hi ha més d'un cas de gestions per obtenir suport d'ONG o de gent destacada d'elles. Ja he dit que també a vegades algun partit ha creat alguna ONG de no governamentalitat dubtosa.

Un bon exemple d'aquesta ambivalència són les legislacions estatal i autonòmiques sobre les Iniciatives legislatives populars, un canal perquè associacions de la societat civil, i per tant ONG, puguin arribar al legislatiu. Per una banda és cert que encara són minoria els països que obren la porta a aquesta forma de participació ciutadana que és un progrés de democratització. Per l'altra les legislacions esmentades van més enllà de prudències raonables i posen dificultats a les iniciatives legislatives populars fins a límits en realitat grotescos i que les converteixen fàcilment en un foc d'encenalls sense possibilitats de resultat efectiu. Podem concloure que les ONG són sovint per als poders públics uns adversaris petitons però que poden ser perillosos.

En tot cas, aquesta aparició de les ONG en el camp de l'opinió pública i la seva possible influència, és un nou element, a penes amb alguns decennis d'existència, que encara no ha entrat de manera decidida en la consideració de diversos àmbits. Per exemple, està a les beceroles l'estudi de les ONG com nova forma d'opinió pública.

Aquesta opinió es manifesta a la societat actual de diferents maneres, però en primer lloc pels mitjans de comunicació social i un dels tòpics d'avui dia és la societat mediàtica. El poders públics són ben conscients del pes que té l'opinió i ho demostra l'afany que tenen els governants i la generalitat dels líders dels partits polítics per sortir als mitjans, i aquests ens podrien fer una llarga relació de

temptatives de treure-hi el cap, com més i més destacadament possible millor. Una qualitat indispensable d'un líder es considera que sigui això que en diem un bon comunicador. Els governs i els partits són com uns actors que han d'aparèixer continuament a l'escenari dels mitjans, i fer efecte en els espectadors. Els mítings amb assistència multitudinària d'ahir s'han convertit en realitat en l'ocasió perquè la televisió capti unes frases d'impacte del líder.

Les ONG no estan fora de la societat mediàtica. Participen en els mitjans en to generalment menor -ni parlar de la importància que té en ells el futbol!-, encara que sembla que ascendent i amb puntes d'atenció segons l'actualitat. Hi participen amb un doble objectiu: arribar a l'opinió pública i a les instàncies polítiques. Fins ara amb uns resultats alhora modestos i innegables. Tampoc no crec que hagin estat gaire estudiades les relacions entre mitjans de comunicació i ONG, i hi hauria matèria per fer-ho.

Un poder indirecte

Es ben cert, com recordava Bricall, que les ONG no tenen les funcions de crear legalitat i coactivitat, però és també cert que al costat dels enormes poders que hi ha a les societats d'avui, ^{Arthur Comar} una mena de poder indirecte, com correspon a tota instància d'opinió pública. El fet que sigui una realitat nova i creixent, hi afegeix complexitat i atractiu. La gran especificitat seva és que, contràriament a altres instàncies, té o ha de tenir voluntat prioritària d'independència del governs i de components dels governs, o aspirants a ser-ho, els partits polítics. I que els poders mediàtics són cada cop més forts i cada vegada creix la pugna amb els altres tres poders. Es aquesta tota una temàtica inèdita o gairebé pel que fa al paper i lloc de les ONG i eines semblants.

Una limitació òbvia però poc comentada de les ONG és una que comparteix amb els sectors desitjosos de transformacions. Aquests sectors acostumen a ser avui dia més concrets i segurs en la crítica del sistema econòmic que en les propostes alternatives, a ells, si més no

en les que aspiren a un cert caràcter de globalitat. Es prou sabut i és un dels obstacles a força transformacions. Però també és veritat que aquesta funció no és la que correspon a les ONG, si més no en primer lloc, i que com sempre pot ser un cert consol una mica trist comprovar que el dèficit o el mal és de molts.

Per acabar ara el tema de les limitacions de les ONG em sembla convenient dir una cosa sobre el nostre associacionisme. A Catalunya és un tòpic elogiar-lo. Quantes vegades no hem sentit aquesta frase: "el nostre ric teixit associatiu"? Sense negar pas que existeixi aquest teixit i que tingui les seves riqueses, cal reflexionar si no té també les seves febleses. Aquestes tenen conseqüències sobre les ONG. Ja n'he dit alguna cosa. Només afegiré, per compensar una freqüent imatge segurament massa rosada, la citació d'un parer de Raimon Bergós, que és precisament el secretari general de la Coordinadora Catalana de Fundacions i per tant coneixedor del panorama: "Cal dir que, tot reconeixent que la societat civil més dinàmica de l'Estat espanyol és sens dubte la catalana, no podem caure en l'autosatisfacció. La societat civil catalana és molt i molt dèbil malgrat tot el discurs polític constant d'enaltiment d'aquesta que es fa des de les institucions públiques catalanes".

Tot recordant el títol d'aquell llibre famós, potser podríem dir que tots aquests límits de les ONG són la seva grandesa i la seva misèria.

Objeccions específiques

He dit algunes coses sobre ombres de les ONG. Cal afegir alguna reflexió sobre un altre capítol de les objeccions que es fan a les ONG. He parlat de diverses de caràcter general, però també n'hi ha algunes específiques segons les àrees de treball de cada grup d'ONG. Puix que les més identificades com a tals són les ONG de desenvolupament, també ací passa que les objeccions més nombroses, conegudes i sistemàtiques es refereixen a elles.

Hi ha en aquestes alguna cosa digna de menció en primer lloc. No és

gaire freqüent que una realitat nova i molt sovint acollida si més no amb interès despertí sense trigar gaire una pila de crítiques i que en bona part siguin fetes des de dins o si més no des d'àmbits propers. En aquest cas, les crítiques a les ONGD venen sovint de persones acostumades a l'anàlisi minuciós i fins i tot primmirat. I per altra banda de persones que fan la crítica des de dins o de ben a prop, interessades com estan a combatre les enormes injustícies del repartiment de les riqueses al món. No es tracta força vegades de crítiques de gent favorable a l'ordre -o desordre- establert, que no voldrien que es toquessin les coses. Fins i tot, malgrat la novetat de la matèria, hi ha algun llibre sencer dedicat a aquesta crítica. Es el cas per exemple de "Compassion and calculation", patrocinat pel "Transnational Institute", que a la seva versió castellana porta el sotstítol aclaridor de "Un análisis crítico de la cooperación no gubernamental al desarrollo".

Aquestes crítiques gairebé ho abasten tot. De manera que alguna vegada semblaria que no és feta des de dins. Es refereixen a la manca d'informació i de respecte de les característiques culturals pròpies dels països del Sud; als models de desenvolupament superats o perniciosos que no encaixen a més amb la diversitat de característiques de pobles del Sud; a les ONG grans perquè poden tenir fàcilment els defectes de les grans empreses, a les petites perquè són molt nombroses i de poc abast; a la compassió com a motivadora perquè no assegura l'encert tècnic; a certes propostes tècniques perquè poden errar sinó hi ha una forta motivació humanitària; als resultats obtinguts perquè al darrer decenni han augmentat diverses diferències entre Nord i Sud... No diré que la llista de crítiques a la cooperació no governamental sigui inacabable, però sí que és llarga i variada, i més encara si s'hi afegeixen les més concretes suscidades per un o altre projecte.

Davant aquestes objeccions específiques penso que s'han de dir dues coses. La primera que és bo que hi hagi una actitud desperta a la crítica, que en aquest cas és ben sovint autocrítica. Les empreses i

tasques tancades sistemàticament a la crítica s'acaben força vegades podrint, i els beneficis que pot portar la crítica són prou coneguts. Penso doncs que aquesta abundància afavoreix l'autoexamen i la correcció que totes les accions necessiten, i naturalment també aquesta de la cooperació no governamental al desenvolupament, i que pot ajudar a superar l'autosatisfacció que gairebé sempre està a la cantonada. És positiva l'existència de crítiques rigoroses i aquestes poden ser una realitat ben favorable a l'experiència nova que són les ONG. Cal doncs que la crítica continuï.

Per altra banda també em sembla cert que a vegades aquestes crítiques tenen l'aire provocatiu de qui està més atent a la crítica que a tots els elements d'ella i al marc general de la qüestió, i que poden fer pensar en aquella coneguda sentència que assegura que tot allò exagerat és insignificant. I que en algunes ocasions la crítica arriba a la injustícia: acusar la cooperació no governamental de ser responsable que el Tercer Món no hagi sortit del subdesenvolupament, a més de desconèixer els efectes positius, innumbrables encara que limitats, que ha tingut i té a molts països, és oblidar que són els grans poders polítics i econòmics els responsables de la poca empenta de la lluita contra els desequilibris -i alguna cosa d'això passa amb el llibre esmentat darrerament. Acusar exclusivament o principalment la cooperació no governamental és com retreure a un ciclista que vagi més és a poc a poc que un cotxe poderós.

Però serà bo retenir sobretot allò positiu que hi ha en aquestes crítiques a unes ONG, no cal dir que a vegades merescudes. Les ONG que treballen en altres àrees també reben objeccions específiques, la majoria fetes des de fora, des d'una posició oposada a les transformacions que busca la generalitat d'ONG. Les ONG de pau són acusades sobretot, puix que ja no ho poden ser de fer el joc al comunisme soviètic o d'ingenuïtat davant Moscou, de desconèixer que sempre hi ha hagut conflictes i que ningú no ha superat l'intel·ligència d'aquell que va dir primer allò de "si vols la pau, prepara la guerra".

Les ONG de treball social tenen objeccions ben diferents: de la repetició amb aire compassiu o pedant que "sempre hi haurà pobres" a ser acusades d'assistencialisme que consolida la injustícia. Les de medi ambient tindran nombroses crítiques: utopisme, desconeixement de la realitat, exageracions no comprovades d'ecologistes amb ganes de gresca; les ONG de reivindicacions sobre els drets de la dona sentiran un altre cop les velles objeccions masculistes, fins i tot les més atrocinades; les de drets humans podran escoltar que tot això està molt bé però que és cosa prou comprovada que els negres o els àrabs tenen defectes naturals sense correcció possible...

Totes les ONG sectorials coneixen objeccions específiques al seu treball, als seus objectius o al seu funcionament. Sempre passa amb propostes renovadores. I encara que a unes d'aquestes pinzellades sobre les crítiques hi he posat uns punts de caricatura potser excessius, és evident que a vegades a les objeccions hi ha elements dignes d'atenció, i que serà bo atendre tot allò que sigui motivat i que pugui aportar correccions o suggeriments útils. Però a l'hora d'examinar les ombres, contres i límits de les ONG no crec que la majoria de crítiques específiques siguin les que tinguin més pes.

Als dos darrers capítols he volgut comentar els que podrien ser els pros i contres de les ONG. Toca a cadascú decidir si pesen més els pros o bé els contres. Per la meva banda suposo que no estranyarà si dic que, tot comptat i debatut, penso que són més les partides positives i que el resultat final del balanç és favorable.

MIRADA AL FUTUR

La tradició vol que els treballs com aquest s'acabin amb una mirada al futur. Hi ha prou raons per a aquest costum. Si s'ha examinat algun sector de la societat és interessant dir alguna cosa sobre el futur, si més no proper. Al capdevall la vida humana és una temptativa continuada de preveure el futur, i més encara de tractar de modificar-lo segons els nostres desigs i interessos. Això que és usual a la vida de cada individu és natural que sovint es projecti a la vida col·lectiva.

Intentaré de fer-ho, doncs, en aquesta matèria de les ONG i la societat. Però no sense que deixi de ser conscient dels fracassos, nombrosos i a vegades realment sorollosos, que comporta aquesta activitat de preveure el futur. Hi ha molta gent que l'ha feta. I sovint prou important i aparentment prou preparada. Grans científics socials, famosos filòsofs, polítics destacats... I moltes vegades amb resultats indubtables: els seus pronòstics i previsions han resultat equivocats i el futur ha anat per altres camins d'aquells que s'havien pronosticat, a vegades amb seguretat de pedra picada.

Ho sé i ho recordo. Per tant la meua mirada al futur serà prudent. I admeto prou que l'escenari, com diuen ara, del pervindre pugui ser molt diferent d'aquell que em plantejo, que és simplement la continuació de força de les línies actuals. L'experiència diu que l'escenari pot canviar molt i per tant les previsions. No em sabia pas gens de greu, ben al contari, si l'escenari fos que els grans poders s'han adonat dels seus errors i mancances i volen realment transformar moltes realitats.

Si fos així és probable que les ONG canviarien, perquè els drets humans estarien millor defensats que a l'escenari que em plantejo. I potser l'escenari no serà ni un ni l'altre.

En sóc conscient. Però caic en la possible imprudència de la mirada al futur. No gaire llarg, però, puix que aleshores seria encara més imprevisible. Resultarà així que he reflexionat sobre cinquanta anys d'ONG i societat, i que he mirat un futur més o menys curt. Com diu aquella frase sàvia: Qui vivra, verra.

"Revolució mundial de les ONG"?

Les ONG tenen un passat relativament breu però força ple. També és força ple el seu present. Cada cop més. Aquests lapses són els que han estat objecte de la meva reflexió i el meu comentari. Ara resta mirar el futur i arriscar alguna cosa sobre les ONG i el seu pervindre. Això significa considerar-les dins l'aigua on es mou aquest peix, i on hi ha institucions públiques, partits polítics i altres agents socials.

Els comentaristes difereixen en moltes opinions, però sembla que la immensa majoria coincideix a considerar carregat de problemes aquest final d'un mileni i començaments d'un altre. Pangloss no és un personatge popular avui dia i els "landemains que chanten" es van convertir en una citació d'època. I no és que podem acusar seriosament molta gent de pessimista si opina semblantment; és més aviat realisme. No cal que detallem la situació complicada, sovint angoixosa i algunes vegades catastròfica de força problemes: del desequilibri Nord-Sud terrible i creixent a les amenaces certes per al medi ambient, de les guerres que continuen i de la dificultat de prevenir o reconduir conflictes cap a la pau, de les proporcions també creixents d'exclosos dins les societats opulentes o si més no benestants, dels règims dictatorials o autoritaris que encara senyoregen bona part de la terra i fan que en ells les violacions de drets humans siguin el pa de cada dia, dels pobles que viuen discriminats per altres més poderosos que no reconeixen les llibertats alienes, dels tres grans negocis que donen

opulència a minories poderoses i adulades: drogues, prostitució, armament, de l'existència de recursos per emprendre reformes urgents que en realitat són malbaratats en despeses de luxe per algunes petitíssimes minories poderoses... No cal seguir perquè són realitats ben sabudes.

Com ho és també que no hi ha sovint la invocadíssima "voluntat política" per utilitzar adequadament aquests recursos que no manquen ni per seguir estratègies conegudes per millorar situacions que es van degradant. Sembla que ben sovint els líders polítics i econòmics no saben, no poden o no volen afrontar grans problemes de tota mena per als quals no mancarien ni recursos ni estratègies.

Davant aquestes situacions i altres semblants de misèria, injustícia i prepotència, molta gent s'interroga per allò que ahir en deien ideals i ara en diem valors. I si sovint la història ha conegut propostes transformadores -filosòfiques, religioses, polítiques, socials- que engrescaven força gent o fins i tot molta, avui dia hi ha propostes però no sembla que molts dels seus partidaris hi tinguin gran confiança. El pensament dèbil va sotstituir pensaments més forts i fins i tot podríem sospitar que la societat de consum ha decidit proposar la inexistència de qualsevol pensament, dèbil o fort, i simplement anar vivint amb els darrers anuncis de la televisió com a motor.

No pretenc pas descriure el panorama mundial, sinó mostrar simplement que si les ONG han de morir no moriran precisament per manca de feina, sinó més aviat per excés. Segurament tindria els seus aspectes ben positius que les ONG desapareguessin del mapa social: podria significar que els problemes que elles es plantegen i tracten d'ajudar a resoldre ja han trobat solució. No sembla pas que en la majoria del casos això sigui per demà. Espero que haurà quedat prou clar que les ONG són unes eines nascudes de situacions que les demanaven i de febleses o insuficiències de les eines existents per afrontar aquestes situacions. I que la seva raó de ser principal és la denúncia de problemes de drets humans violats o mal atesos, les propostes per fer-hi front i força accions per portar a terme les propostes. Tot un conjunt de tasques

d'enorme importància que només poden deixar de veure els cecs d'intel·lecte.

Molts dels problemes no resolts que van donar naixement a les ONG segueixen existint, si més no en termes generals. I n'hi ha d'altres nous. Cal donc utilitzar les eines que hi ha per tractar de portar-hi solucions. Cal doncs que continui i millori l'acció de les ONG. Si millorarà, és desitjable però no ho sabem; que continuarà és fàcil preveure-ho, així com que li resta força temps de vigència. I possiblement de més valoració encara que avui i de més sol·licituds de col·laboració seva.

La primera conclusió de la mirada a l'esdevenidor sembla que ha de ser doncs que les ONG tenen futur, més que passat i fins i tot que present. És prou perceptible. Institucions públiques que ahir les ignoraven procuren col·laborar-hi, entitats financeres que semblaven llunyaníssimes a elles creen targetes solidàries o alguns productes semblants, els diaris ja no hi posen normalment els parèntesi aclaridors de la sigla (organitzacions no governamentals), no excessivament llunyans potser de les raons per les quals no posen pas parèntesi a la sigla ONU: pensen que el seu significat és ja prou conegut.

Tot parlant de l'ONU, Kofi Annan, secretari general d'ella, venia a dir fa poc que no hi ha futur realment transitable sense ONG. "Es esperançador el creixement de la comunitat de les ONG -afirmava-. Unida per correu electrònic i per internet, formant xarxes cada cop més efectives a nivell nacional i mundial, la societat civil està canviant la diplomàcia i el món... No hi ha marxa enrera en la revolució dels drets humans. No hi ha marxa enrera en la revolució mundial de les ONG. Movem-nos doncs associats cap endavant"

Es veritat que el secretari general parlava al Centre d'Informació de les Nacions Unides i ho feia a dos mil sis-cents representants d'unes ONG internacionals. És lògic que els parlaments acostumin a adoptar tons favorables al públic que els escolta. Malgrat això, les paraules de Kofi Annan no les podem considerar una adulació al seu públic o una

exageració flagrant. Parlar de "revolució mundial de les ONG" pot ser afalagador per als membres d'aquestes, no hi ha dubte, però no diria pas que sigui una solemne bestiesa. Si és que en el futur no mancarà pas feina a les ONG, i si el creixement d'ONG és una esperança i fins i tot es pot parlar de la seva revolució, importa examinar què haurien de fer les ONG perquè la tasca estigués realment ben feta, l'esperança fos confirmada i la revolució, si és que de revolució es pot parlar, fos real i positiva. En diré algunes coses, força d'elles centrades a l'àmbit espanyol perquè el paisatge és extremadament vast i fàcilment certes generalitzacions poden ser equivocades o molt parcials.

Algunes propostes per a les ONG

1. En primer lloc convé que les ONG no perdin de vista el seu origen. Van nèixer perquè hi havia una sèrie de problemes de drets humans que no estaven solucionats i que fins i tot eren causa de terribles injustícies i de discriminacions inacceptables. Bona part d'aquests problemes eren nous o apareixien aleshores a l'opinió pública. Les eines conegudes per solucionar aquests problemes, o si més no per afeblir-ne els efectes negatius, eren les institucions públiques i els partits polítics, però no van saber, no volien o no podien actuar amb l'eficàcia desitjable. No es tractava només d'això, sinó que, més enllà de la seva voluntat d'acció o dels dèficit d'ella, es revelaven insuficientment adequats per a el bon plantejament i tractament d'aquells problemes. La societat va anar creant òrgans nous i més aptes, o si més no complementaris de les eines del passat, i foren els moviments socials primer, les ONG després.

2. Recordar els seus orígens vol dir també ser conscients de les motivacions que van portar les primeres ONG a actuar. Eren unes motivacions ètiques, de voluntat de reforma de la societat o dels àmbits concrets en els quals treballaven les ONG. En general aquestes motivacions s'han mantingut i són una de les característiques seves més pròpies i un dels motius del seu creixement i audiència. Allò que fa creïbles les ONG és en bona part aquest motor, i també és veritat que

sovint aquestes motivacions actuen no només com a motor sinó com a volant que fa agafar al vehicle una direcció determinada. Unes ONG conformistes amb les injustícies i irracionalitats dels problemes en els quals treballen deixarien de ser en realitat unes ONG. Dir que les ONG han de ser d'esquerra seria segurament una simplificació, i en elles és lògic i bo que hi hagi també pluralisme, però sí que em sembla cert que aquest inconformisme amb moltes realitats i la voluntat de transformar les en un sentit de més respecte dels grans valors dels drets humans -llibertat, igualtat, fraternitat- han de ser notes de les ONG.

3. Una tercera característica que cal mantenir i reforçar és la que va donar origen al seu nom: la no governamentalitat. Si aquestes organitzacions haguessin anat perdent aquesta característica avui serien apèndixs oficials com n'hi ha d'altres, força vegades mediocres i en tot cas rarament creatius, i sotmesos al poder del moment. La no governamentalitat significa unes limitacions, certament, però també la possibilitat d'una força pròpia i d'una invenció renovada. Perdre la no governamentalitat pot ser un parany que ben pocs resultats postius aporti. La credibilitat de les ONG també està lligada amb la seva independència dels poders públics, i perdre-la seria perdre també la seva possible autoritat moral. No ser governamental no és pas cap assegurança d'encert, només garanteix o ajuda a garantir que les raons dels parers i accions no és la pertinença a un govern o a un partit, i això no és poca cosa per a tots els qui creuen fermament en la primacia de la consciència. Les ONG mai no posaran prou intel·ligència, energia i constància a preservar la seva independència. Les ONG no han d'estar pas necessàriament sempre en desacord o enfrontades amb els àmbits governamentals, encara que sovint divergeixin fins i tot amb vivesa; poden naturalment coincidir en opinions i accions, i en general cal considerar que una i altra instància són o han de ser sovint complementàries. Però allò que no poden ser és governables i previsiblement fidels als poders públics o als partits. Recordo que un polític català prou conegut deia una vegada, en una conversa, els seus

desacords amb un col·lectiu al qual per altra banda era relativament proper, i finalment va expressar amb passió la raó que em semblà que era la definitiva per a ell. Digué "són ingovernables", com a resum paradigmàtic del seu discorde. Les ONG no han de ser governables, condició no sempre fàcil.

4. Les limitacions certes de les ONG, de les quals he parlat força, tenen uns possibles remeis, encara que només siguin parcials. Aquestes limitacions, sovint augmentades per l'abundor i poc volum de força ONG, han de portar-les raonablement a accions conjuntes, on sumin les seves forces, tot superant allò que un cop vaig sentir que Francesc Casares en deia expressivament "el patriotisme de les entitats", patriotisme ben útil si no es prioritza indegudament. Aquestes accions conjuntes poden ser per una banda iniciatives petites o grans o campanyes específiques, que sovint poden obtenir resultats molt més difícils d'assolir que amb accions aïllades i disperses. Per l'altra amb la constitució de plataformes estables, coordinadores permanents o federacions per camp d'activitat. Es un motiu que em va portar a promoure la fundació de diverses coordinadores o federacions estatals o catalanes d'ONG. Els resultats positius que han assolit em semblen a vegades fins i tot espectaculars, per la seva utilitat de coordinació i per la seva eficàcia com a educació de la societat i com a pressió per als partits polítics i els poders públics.

Seria interessant veure els progressos assolits en diversos d'aquests camps per coordinadores o federacions d'ONG. També els seus resultats han estat positius i ho poden ser més encara com a articuladores de l'espai que les ONG tenen a la societat. Una cosa és l'acció més pròpia de cadascuna i el seu treball particularitzat i sovint lògicament més o menys dispers, i una altra l'acció articulada conjuntament de diverses entitats que compten amb les ben conegudes possibilitats que dóna l'associacionisme. Aquestes coordinacions estables són força útils per conèixer i comprendre les necessitats de la societat en uns o altres problemes, per captar millor les accions sensibilitzadores o de pressió

que es poden fer. Segons siguin les àrees de treball de les ONG aquest camí de coordinació ha estat bastant més recorregut o roman endarrerit o topa amb més obstacles.

A Catalunya existeixen avui dia tres federacions d'ONG: pel desenvolupament, pels drets humans i per la pau. La Federació de voluntariat social podria tenir efectes semblants pel que fa al treball sobre pobresa, marginació i exclusió, i segurament la FOCIR pel que fa a la presència internacional directa d'entitats catalanes. La coordinació o federació de les entitats mediambientals arribarà un dia o altre, segurament proper, i restarien ja pocs camps sense una coordinació estable -els drets de la dona seria una altra articulació d'entitats a considerar, encara que algunes d'aquestes ja formen part de la Federació d'ONG pels drets humans. Penso que, sense dogmatismes ben impropis de l'associacionisme lliure i amb les diferències que en cada cas hi pot haver, aquesta ruta de coordinació és fonamental per arribar a tenir un paper més influent a la societat i davant les administracions, i superar o reduir algunes d'aquelles limitacions. Aquest hauria de ser un dels objectius principals a aconseguir en una etapa propera. En aquest procés és lògic pensar que hi ha una altre replà a assolir: la coordinació d'aquestes federacions. Després en diré alguna cosa més sobre aquest tema.

En el cas espanyol s'ha d'acabar de treballar una articulació conforme amb la plurinacionalitat. L'existència de les dues grans ciutats, Madrid i Barcelona, ha mostrat moltes vegades que una acció dirigida des d'una d'elles amb l'altra ciutat reduïda al nivell de delegació, funciona o mitges o senzillament fracassa. Cal buscar fórmules que serveixin alhora per la coordinació general i la bona suma d'esforços i per la preservació de les identitats i dels interessos de cada part. El procés de l'anomenada Coordinadora espanyola d'ONGD cap a fórmules, segurament de perfil confederal, que permetin la superació del centralisme tradicional i una millor participació integradora de les coordinadores o federacions autonòmiques d'ONGD -divuit avui dia- és

mostra que per articular bé l'espai en l'àmbit estatal és necessari tenir en compte la plurinacionalitat. Existeix una Federació d'Associacions de defensa i promoció dels drets humans, amb seu a Madrid, d'una desena escassa d'entitats, dues de les quals amb seu a Barcelona, que funciona de temps i prou bé, té estatut consultiu a Nacions Unides i és interlocutor ordinari del Govern espanyol. El petit número de membres d'aquesta federació ha facilitat probablement la seva actuació sense dificultats en el camp indicat.

5. Aquest problema pot afectar també la projecció de les ONG a l'àmbit internacional, que és molt interessant per a nombroses d'elles. L'estatalisme dominant al món occidental i possibles avantatges pràctics han dibuixat un panorama en el qual hi ha dificultats repetides i enutjoses al reconeixement internacional d'ONG d'àmbit més petit que l'estatal. També aquest espai necessita sovint una revisió, a la qual pot ajudar l'adequada articulació estatal de què tractava.

Articulacions i sinèrgies

— 6 He parlat sovint dels diferents camps de treball de diversos grups d'ONG: desenvolupament, pau, drets humans, medi ambient, drets dels pobles, i encara altres drets que emergeixen. És del tot lògic que existeixi aquesta diversificació. Cada ONG té els seus orígens, la seva història, els seus camps de treball preferits, i la seva experiència. I és bo que sigui així. Però també es pot afegir que convé que hi hagi una altra dimensió. Els problemes, les seves causes, els seus efectes i els seus remeis no estan fonamentats separats, i menys encara en els temps de la famosa globalització. Plantejar els problemes sempre separatament pot fer disminuir el bon treball de les ONG. Els plantejaments i les accions conjuntes de les ONG poden ser convenientes algunes vegades i necessàries altres. Cal parlar d'articulacions, i també de sinèrgies.

Ho ha dit molt bé Gabriela Serra, i val la pena repetir les seves paraules: "Crec que si bé per afinitat o opció, és bo que les ONG estiguin federades en àrees de treball, és indispensable una interacció,

una sinèrgia que permeti un treball global i complementari. No es pot entendre, per exemple, el desenvolupament humà integral sense tenir en compte els drets humans, la lluita antimilitarista i antibèl·lica, els drets civils, socials, polítics, unes clares i profundes polítiques de gènere, la lluita contra l'agressió ecològica... perquè tot s'interconexiona, es condiona a curt, mitjà i llarg termini".

Es veritat que hi ha alguna ONG -jo ho he tractat de fer amb Justícia i Pau- que, tot i tenir la seva prioritat temàtica, té això que avui dia, amb paraula de moda, en podríem dir ONG transversal. Unes quantes ONG transversals penso que poden fer un servei ben útil. I resta per veure si es podria trobar alguna fórmula jurídica per mantenir una col·laboració relativament estable entre els diversos sectors d'ONG, incloses les que hi hagi de transversals. Es un camí a explorar, però penso que quan calgués acabaria de millorar això que n'he dit articulació de l'espai de les ONG. Es podrien així sumar els avantatges que tenen les ONG d'àrea específica de treball, les transversals, i les coordinadors^e o federacions d'elles. I reduir les limitacions que totes tenen. En aquesta possible coordinació caldria concretar amb encert que els seus membres fossin realment ONG per evitar la confusió i la ineficàcia, puix que les sinèrgies són prou més difícils com més heterogeneïtat hi ha. Caldrà buscar un camí adequat de col·laboració i aprofitament de les sinèrgies. Penso que és un dels camps en els quals s'ha de treballar ací, ara que les ONG ja han arribat a la seva majoria d'edat.

El problema del nombre

7. Sovint s'ha criticat el nombre d'ONG -"proliferació" és la paraula repetida fins al tòpic. No participo gaire d'aquesta crítica. Aquesta relativa abundor és una de les característiques de les ONG: nascudes sovint d'accions que corresponen a uns pocs individus o a l'existència d'uns problemes molt concrets. A més l'entusiasme i les poques possibilitats econòmiques i organitzatives expliquen que a vegades

aquestes persones posin en marxa allò que gent més assenyada o amb menys empenta idealista no es decidiria a fer, o a fer encara. Tot això ajuda a explicar que neixin força petites ONG. Com que si fracassen o no tenen prou energia i enginy moriran, i moriran abans que hagin pogut fer mal, no cal preocupar-se gaire.

En canvi, el nombre dóna al panorama de les ONG una gran riquesa i varietat que penso que és pròpia de l'associacionisme de qualsevol societat no ofegada. Varietat de treball específic i d'objectius, varietat sovint d'algunes de les seves motivacions, varietat de tarannà, varietat de propostes davant els problemes, varietat d'àmbits territorials... Naturalment no totes les manifestacions d'aquestes varietats són semblantment encertades, ni la "proliferació" deixa de tenir els seus perills i les seves limitacions. Però fet i fet penso que l'abundor d'ONG en diversos dels seus camps ha estat i és una realitat prou més positiva que obstaculitzadora. La combinació d'ONG grans, mitjanes i petites té la seva gràcia i les seves aportacions pròpies, i penso que és bo mantenir-la. Especialment si hi ha mesures per articular adequadament l'espai, com per exemple les que he indicat ja.

Convé que a cada camp d'ONG hi hagi entitats de prou volum que siguin capaces de plantejar-se objectius de gran importància i que tinguin possibilitats raonables d'assolir-los. Es realment bo que hi hagi entitats i xarxes com les que he esmentat abans: Greenpeace, Amnistia Internacional, ^{Caritas} Oxfam, i altres semblants. Però no només el "minifundisme" en aquest àmbit té inconvenients; també en té el "latifundisme", i fins i tot a vegades potser poden ser superiors. Em sembla que és savi mantenir una certa reserva davant el poder, i també del poder al qual poden arribar una o altra ONG. En tot cas, és ben positiu que ONG grans es vegin flanquejades per ONG mitjanes i ONG petites, a vegades més imaginatives i valentes. Totes poden tenir els seus avantatges i els seus inconvenients.

La relació de les ONG amb governs, partits i societat

Ja n'he dit força cosa. Per part dels governs i dels partits hi va haver sovint una etapa bastant llarga de desconeixement. ¿Què eren les ONG? ¿Què pretenien? ¿Què significaven? En general no hi van dedicar l'atenció que mereixien i sovint fins i tot hi va haver reaccions més aviat de menyspreu. En alguns casos se les tenia o bé pels rondinaires que amoinen, o bé per successores laiques de les germanetes dels pobres, o bé per col·laboradores ingènues o hipòcrites de partits esquerranosos i adversaris. Segons diuen sempre hi ha excepcions però de qualsevol manera van ser ben escassos els membres de la classe política que van reflexionar amb més perspiciàcia sobre aquesta realitat nova. Avui sento a vegades alguns membres d'administracions públiques que afirmen que feien això i allò sobre cooperació al desenvolupament els primers vuitants. No recordo pas que aleshores fessin res en aquestes matèries, però ja se sap que sovint la memòria obeeix els nostres interessos o fantasies.

Fins i tot avui, quan al món occidental les ONG són ja granadetes, polítics destacats poden mostrar sobre elles la seva ingnorància i superficialitat. Fa poc Emma Bonino, del partit radical italià, prou

coneguda per la seva tasca al Parlament europeu, va ser nomenada comissària europea d'Ajuda Humanitària, Consumidors i Pesca. Una periodista li preguntà: "Ja és comissària europea per a l'Ajuda Humanitària. ¿Com veu les ONG?" Bonino respongué, o si més no el diari donava com a la seva resposta aquesta: "Les ONG omplen el buit que deixen els partits polítics, però ningú no les elegeix ni tenen estatuts democràtics. Es posen d'acord quatre subjectes, funden una ONG i gestionen fons públics".

A vegades sorprèn que persones intel·ligents puguin dir notables nicieeses de temes del seu camp de treball. Aquest és un cas. No cal demanar a una resposta de diari síntesi profundes i llargues anàlisi. Però les ONG són alguna cosa més que entitats que omplen el buit que deixen els partits. Són això i prou més. La immensa majoria d'ONG són associacions creades d'acord amb les normes jurídiques del seu país. Si són associacions les normatives preveuen un funcionament democràtic. Aquest es pot considerar suficient o no, o veure si a cada cas es compleix bé. Però l'afirmació desqualificadora de Bonino no és acceptable. En alguns casos, com és el de la Coordinadora espanyola d'ONGD i de la Federació catalana d'ONGD, s'han redactat i aprovat uns còdigs ètics de conducta molt estrictes que si pequen d'alguna cosa crec que és de ser massa minuciosos, i no sé pas que els partits polítics en tinguin de comparables -i no cal dir els bancs i les gran empreses multinacionals, el funcionament democràtic de les quals gairebé ningú no posa en dubte o simplement al·ludeix. Pel que fa a quatre subjectes que funden una ONG i gestionen fons públics, equival a presentar les ONG com a colles de gàngsters. Els qui manegen contínuament enormes fons públics són els polítics que estan als governs i a la Unió Europea, i a vegades creuen que els fons públics són seus i no procedents de les butxaques ciutadanes passats al poder públic via impostos. Sorprèn també que una comissària d'Ajut Humanitari no sàpiga que avui dia els fons públics atorgats a ONG ho són mitjançant concursos normalment rigurosos i plens de condicions i controls des del principi al final. I un bon exemple són

els ajuts de la UNIÓ Europea a ONG.

Potser la resposta d'Emma Bonino sigui només una anècdota, i seria injust dir que reflecteix l'opinió dels polítics. Però penso que no és massa agosarat sospitar que alguna cosa, encara que llunyana, reflecteix del parer d'algun sector de polítics. Sigui com sigui, és evident que la generalitat de governs i de partits polítics no es van adonar de problemes que després van ser objecte de la preocupació, denúncia i treball de les ONG. Si els podien plantejar tots, i més encara resoldre'ls, és una altra cosa. En una segona etapa governs i partits es van adonar de la presència de les ONG i conveniren que calia mirar els problemes que assenyalaven i que sovint els descobrien.

Aquí va començar una altra història, que continua i previsiblement continuarà. Generalitzar és arriscat, i per altra banda l'objecte d'aquestes pàgines és reflexionar sobre les ONG i no sobre els governs i els partits. Però, amb les precaucions necessàries, crec que es pot dir que, dins la lògica varietat de reaccions, a l'Estat espanyol fins començaments dels noranta no s'inicia una actitud d'atenció dels governs i els partits polítics vers les ONG. I gairebé sempre va ser per la iniciativa de les ONG -campanyes, gestions, denúncies, pressions, peticions...- que l'atenció va ser aconseguida. Avui dia es pot dir que l'existència de les ONG està assumida com una realitat social, potser a vegades enutjosa però amb la qual cal comptar. I també en aquest camp hi ha haver alguns polítics peoners que van saber veure la importància de les ONG i van saber-hi dialogar i fins i tot col·laborar.

S'ha dit, i jo mateix ho he dit i repetit, que la relació adequada entre administracions i partits polítics, per una banda, i ONG per l'altra, és de complementarietat. Les principals aportacions de les ONG són normalment la descoberta dels problemes, la proposta d'actuacions, certes accions sobre els problemes i la participació de persones vocacionals i sovint voluntàries. Les actuacions principals de l'altra banda haurien de ser fonamentalment les del poder polític, que té com a eines pròpies i poderoses la legislació i els pressupostos. Penso que

dit això ja tenim el marc de les relacions d'ambdues parts. Naturalment que en aquesta relació hi pot haver debats, discussions, i fins i tot enfrontaments.

Això significa, naturalment, acords i desacords, i per tant negociacions. És lògic que per part de les ONG el paper sigui el més o menys incisiu del qui demana i per part del poder el de qui frena, que és paper més propi del poder, encara que aquest sigui d'esquerres. El camp de treball de les ONG és tan ampli, i les possibilitats de la relació tan nombroses que no val la pena detallar més el mapa. Potser sí escau de dir que el principal perill de les ONG ja l'he indicat: la domesticació, i una ONG domesticada és ben poc útil i ben poc coherent amb les seves raons principals de ser, i un dirigent d'ONG sense coratge civil més val que es dediqui a una altra feina.

Per part dels poders públics i dels partits polítics hi ha el perill de tractar de domesticar les ONG amb els ajuts econòmics o altres mitjans, i de fer un paper que no li pertoca: tractar de sotstituir ONG, creant-ne o promovent-ne de dubtoses o de camuflades. En tots els problemes que tracten les ONG, els poders públics i els partits polítics tenen possibilitats molt grans d'actuació efectiva, perquè són els qui governen. I és ridícul que en comptes d'utilitzar àmpliament i decidida aquestes possibilitats vulguin ser presents activament al camp de les ONG.

Però segurament el perill més gran per part de governs i partits seria no aprofitar les lliçons recents de la història. Una diversitat de circumstàncies que he tractat de descriure van fer que majoritàriament no assumissin un paper més actiu i dedídit en aquesta segona meitat de segle i facilitessin l'aparició i creixement de les ONG. Però no em sembla una fatalitat que no pugin jugar, si més no a vegades, una funció diferent i millor en la promoció i defensa d'aquells drets humans dels quals avui dia les ONG han passat a ser defensores caracteritzades. Uns plantejaments més intel·ligents i unes actuacions més enèrgiques per part dels poders públics i dels aspirants a ells podrien introduir

notables elements positius en el nou segle.

Penso que mai, o si més no en un futur previsible, no arribarà ha haver-hi un acord ple i continuat entre les dues parts, poders públics i partits i ONG, perquè tenen orígens i funcions diferents. Allò que sí que hi pot haver és una comprensió recíproca intel·ligent, força col·laboracions ben pensades i executades que poden arribar a ser utilíssimes i una relació civilitzada facilitada perquè no es tracta de disputes en l'aspiració al govern.

Es probable que bona part d'això que he dit sobre les relacions de les ONG amb els poders públics mereixi alguna precisió pel que fa als poders locals. El fet que aquests estiguin més a prop de la ciutadania, fa que sovint hi hagi hagut una comunicació més fàcil entre ambdues parts, administració local i ONG, una entesa més ràpida i una col·laboració més operativa. Van ser per exemple algunes poblacions gironines -Arbúcies, Salt, Sarrià de Ter...- les que, als primers vuitanta, van començar a implicar-se a Catalunya, urgides per algunes ONG, en la cooperació al desenvolupament quan això era aquí afer ben desconegut, de reacció més amatent de municipis a peticions de les ONG o a problemes suscitats per algunes d'elles. No pretenc de cap manera fer una anàlisi completa d'aquest camp però em semblaria injust no mencionar encara que només sigui uns pocs noms com a símbols de la gent que he trobat en l'àmbit municipal que han treballat amb intel·ligència, coratge i constància en aquests camps: Jaume Soler, alcalde d'Arbúcies, José Angel Cuerda, alcalde de Vitoria-Gasteiz i Eulàlia Vintró, regidora de l'Ajuntament de Barcelona.

Per acabar

Les ONG van nèixer en una època de grans problemes i han treballat i treballen per a aquests. Però és evident que només són una peça en el plantejament i la possible solució d'alguns d'ells. Sobre algun aspectes d'uns problemes o sobre força d'altres problemes no en saben res o estan lluny del seu radi d'acció. Ni els partidaris més entusiastes de les ONG

poden pensar altra cosa. Això és una cosa òbvia, però a vegades va bé recordar obvietats. Una altra obvietat complementària és que avui dia resultaria un error gros mirar el futur, singularment tot aquell que té relació amb la política en sentit ampli, sense comptar amb aquest factor nou de pocs decennis

Resta fer alguna consideració sobre ONG i societat. No cal allargar-se. Les ONG tenen l'avantatge que són nombroses, i per tant la gent pot escollir treballar en una o altra, ajudar força o una mica o excepcionalment aquesta o aquella, i sense que escollir una signifiqui marginar les altres o que un altre dia no puguem donar-los-hi també suport. En una societat moderna, i per moltes que siguin les superficialitats de molts medis de comunicació, hi ha prou informació perquè una persona realment interessada es faci una idea del panorama i de quines opcions individuals li són més pròpies.

Això sí, en el cas que cregui que les accions d'una ONG, o de diverses, són convenientes per al progrés de la societat en un o altre camp, ha de ser conscient que a les ONG les calen col·laboracions per portar endavant la seva feina amb mitjans suficients i sense arriscar-se a convertir-se en apèndix de les administracions. Parlar a favor de les ONG, fins i tot amb entusiasme, i no fer res més amb elles o per elles, és un suport ben migrat.

Quan les Nacions Unides van batejar les ONG segurament no pensaven pas que en el futur aquest sector tindria un paper tan gran i fins ara creixent. Ignorem el futur i no podem arriscar massa, doncs, si aquest paper seguirà augmentant la seva importància. Sabem, però, que els problemes que tracten les ONG són prou grans i difícils per imaginar que en un pervindre previsible seran resolts i deixaran de necessitar de la seva l'aportació. Fins ara la societat ha pogut experimentar la importància d'aquest sector, i si vol ser realment democràtica i ser-ho més sòlidament, ha de saber que un dels elements que existeixen per col·laborar a aquesta tasca són les ONG, aquestes entitats del tercer sector que han permès de donar força passes en el camí de la defensa i

promoció dels drets humans, i que poden continuar donant-ne més. I és cosa que toca en gran part a les ONG convèncer la societat que elles no viuen al buit sinó que necessiten l'aigua de l'interès, la vigilància i la col.laboració seves.

Parlar simplement de societat corre el risc de desconèixer que aquesta està dividida i si més no travessada per diferents factors: tendències culturals, polítiques, religioses, classes socials força diferenciades, grups professionals diversos... Una anàlisi particularitzada de les relacions de les ONG amb aquests àmbits seria ben interessant però no entra en el meu objectiu. Com a simple pinzellada es pot assenyalar que en aquest quinze o vint anys darrers hi ha hagut entre nosaltres alguns sectors socials més propicis a atendre la veu de les ONG.

Primerament, puix que el treball de les ONG se situa en el camp de la política, una ullada als partits. En principi, i és lògic, els partits d'esquerres hi han estat més receptius, sense que això faci ignorar els seus retards o dèficit, freqüents i fins i tot escandalosos, que semblen mostrar l'escassa autenticitat d'un real progressisme en part significativa de les nostres esquerres.

Penso que és just esmentar que en alguns camps determinats del treball de les ONG, sobretot en l'acció pels marginats i en la cooperació amb el Tercer Món, hi han figurat cristians entre els primers, i ja he dit que pel que fa als marginats uns precedents llunyans de les ONG es troben en les esglésies cristianes. Avui dia, entre les ONG hi ha un sector notable que són d'inspiració cristiana i fins i tot que pertanyen jurídicament a l'àmbit de l'església catòlica entre nosaltres, i també d'altres esglésies cristianes a diversos països europeus. En una realitat sociològica evident, sense que el fet vulgui dir que aquestes ONG hagin renunciar a la llibertat de decisió i d'actuació, ni que per altra banda no hi hagi hagut en les esglésies cristianes mancances i dèficit notables en diverses d'aquestes temàtiques. Però penso que força cristians han tingut en les ONG una via

d'acció en la qual s'hi han trobat bé.

El món de l'ensenyament, en els seus diversos graus, ha estat un dels més receptius als missatges de les ONG: escoles, instituts, universitats... Nombrosos ensenyants han participat àmpliament en el suport a les ONG. En aquest àmbit hi ha hagut progressos grans i positius. Es veritat que moltes ONG les han considerat uns dels teatres més adequats per a la tasca de sensibilització, però també ho és que sovint ha estat la seva tasca hi ha estat ben acollida. I, sense fer-se excessives il·lusions sobre l'eficàcia d'educacions, sobretot si topen amb realitats socials contràries, no sembla equivocat pensar que molta gent de les noves generacions n'hauran aprofitat alguna cosa del treball conjunt d'ONG i ensenyants. Recordo les primeres actuacions que vam fer a Justícia i Pau sobre temàtica de pau a les escoles. Aquelles accions i altres semblants eren una novetat notable si miràvem un llarg passat. Parlo de començaments dels vuitanta. Avui dia semblen gairebé iniciatives prehistòriques, de tal manera han canviat a molts llocs les coses, i hi ha materials ben nombrosos i variats sobre desenvolupament, solidaritat, pau, drets humans, medi ambient, des de accions ambicioses i de qualitat veritable fins a accions modestes de petits grups.

Altres àmbits col·laboradors amb algunes ONG han estat els sindicats i diversos col·legis professionals. Si es fes un balanç de tots aquests móns tindriem un panorama de les transformacions que hi ha hagut a la nostra societat sobre aquestes temàtiques en pocs anys, probablement en primer lloc gràcies a les ONG o a entitats semblants. El futur està obert en aquest àmbit i resta continuar, insistir i ampliar la tasca feta.

En el món vast i diversificat de la política democràtica hi ha des de pocs decennis un factor nou, les ONG, que pot fer aportacions ben positives si els diferents actors -governos i partits polítics, ONG i societat no organitzada-, juguen bé el seu paper. Es impossible valorar amb precisió tot allò que resta a fer en la història dels drets humans. S'ha pensat i actuat moltíssim des de la seva prehistòria tan llunyana.

Resta un llarguíssim camí per recórrer. Hi ha, de pocs decennis, un altre operari en aquesta feina, i aquestes pàgines s'han ocupat d'ell. Com a resum de la meva reflexió que ara ha acabat diré que les ONG poden ajudar a fer más democràtica la societat i que la societat necessita ONG actives, independents i plurals per enfortir la seva democràcia.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILAR, JOSÉ MANUEL (1997): El 0,7 y el diálogo Norte-Sur. Madrid, Dykinson.
- CANDEL, FRANCESC (1988): La nova pobresa. Edicions 62, Barcelona.
- CORTINA, ADELA (1997): La ética de la sociedad civil, Madrid, Anaya.
- COORDINADORA ONGD ESPAÑA (1997): Directorio 1997. Madrid, Coordinadora ONGD.
- DIVERSOS AUTORS (1998): Anuario CIP. Barcelona.
- DIVERSOS AUTORS (1997): Les Nacions Unides i els Drets Humans. Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Associació per a les Nacions Unides.
- DIVERSOS AUTORS (1987): Nuevas formas de Cooperación para España. Madrid, Fundación Banco Exterior.
- DIVERSOS AUTORS (1995): ONG per al Tercer Món. Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- DIVERSOS AUTORS (1998): Los fundamentos de los derechos humanos desde la filosofía y el derecho. Madrid, Amnistía Internacional.
- DIVERSOS AUTORS (1997): La gestió de les Organitzacions no lucratives. Barcelona, Proa-Columna.
- DIVERSOS AUTORS (1998): Códigos de Conducta. Valencia, Fundación Banc-Caixa.
- DIVERSOS AUTORS (1978): Dona i societat a la Catalunya actual. Barcelona, Edicions 62.
- DIVERSOS AUTORS (1998): El moviment ambiental a Catalunya: 25 anys, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient.
- DIVERSOS AUTORS (1996): Las ONG de desarrollo en España. Flor del

Viento, Barcelona.

DÍAZ-SALAZAR, RAFAEL (1996): Redes de solidaridad internacional. Madrid, HOAC.

DÍAZ-SALAZAR, RAFAEL (1998): La izquierda y el cristianismo. Madrid, Taurus.

FERNÁNDEZ-BUEY, FRANCISCO i RIECHMANN, JORGE (1996): Ni tribunales. Madrid, Siglo XXI.

FISAS, VICENÇ (1994): El desafío de Naciones Unidas ante el mundo en crisis. Barcelona, Icària-CIP.

GINER, SALVADOR (1973). Sociologia. Barcelona, Península.

GOMIS, JOAN (1989): La lluita pels drets humans. Barcelona, La Llar del Llibre.

GOMIS, JOAN (1992): L'Europa de demà. Barcelona, Barcanova.

GOMIS, JOAN (1994): Memòries Cíviques. Barcelona, La Campana.

GOMIS, JOAN (1999): Solidaritats viscudes. Barcelona, Edicions 62.

GOMIS, LLORENÇ (1993): La notícia, dret humà. Barcelona, Barcanova.

HERSCH, J. (dir.) El derecho de ser hombre. Salamanca/París/Bogotá, Sígame, UNESCO, Colsubsidio.

MARTÍNEZ-SÁNCHEZ, JUAN LUIS (1998) La imagen de las ONG de desarrollo. Madrid, Iepala.

MASLLORENS, ÀLEX (1991): EL Quart MÓN. Barcelona, Barcanova.

NACIONES UNIDAS (1988): Derechos Humanos. Recopilación de instrumentos internacionales. Nueva York, Naciones Unidas.

NACIONES UNIDAS (1994): Carta de les Nacions Unides. Estatut de la Cort Internacional de Justícia. Barcelona, Associació per a les Nacions Unides. Centre Unesco de Catalunya.

ORTEGA CARPIO, M^a LUZ (1994): Las ONGD y la crisis de desarrollo. Madrid, Iepala, ETEA.

PÉREZ DÍAZ, VÍCTOR (1994): La primacía de la sociedad civil. Madrid, Alianza.

PONT VIDAL, JOSEP (1998): Moviments socials a Europa. Del moviment per la pau a les ONG. Barcelona, Hacer.

- RIECHMANN, JORGE i FERNÁNDEZ BUEY, FRANCISCO (1994): Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales. Barcelona, Paidós.
- RIUS SANT, XAVIER (1993): Servei militar i objecció de consciència. Barcelona, Barcanova.
- SEBASTIÁN, LUIS DE (1996): La solidaridad. Barcelona, Ariel.
- SOGGE, DAVID (ed.) (1998): Compasión y cálculo. Barcelona, Icària-Antrazyt.TNI.